

MIELIKUVA VERENSULKIJOISTA JA VERENSULKIJAN KEHOLLISUUTEEN LIITETYT MERKITYKSET

Riikka Hynninen
Pro gradu -tutkielma
Helsingin yliopisto
Kulttuurien osasto
Folkloristiikka
15.7.2020

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta / Kulttuurien osasto		
Tekijä – Författare – Author Riikka Hynninen		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Mielikuva verensulkijoista ja verensulkijan kehollisuuteen liitetyt merkitykset		
Oppiaine – Läroämne – Subject Folkloristiikka		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Heinäkuu 2020	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 92 + liite (1 sivu)
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Käsittelen tutkielmassani sitä, millaiseksi piirtyy mielikuva verensulkijoista 1960-luvulla kirjoitetuissa kuvauksissa sekä sitä, millaisia verensulkijan kehollisuuteen liitettyjä merkityksiä kuvauksista on luettavissa. Tutkimuskysymykset ovat osa laajempaa tutkimustehtävää: millaista tietoa näitä kuvauksia tulkitsemalla voidaan saada kehollisuudesta? Sijoitan tutkielmani aiheen maagisen ajattelun kontekstiin.</p> <p>Lähestyn mielikuvaa kulttuurisena tietona. Myös työni toisen keskeisen käsitteen, ruumiinkuvan, määrittelen sen kulttuurisen merkityksen kautta. Tarkoitan ruumiinkuvalla jaettua käsitystä siitä, mistä ihmiskeho koostuu ja millaisena sen vaikutuspiiri nähdään. Hyödynnän kehollisuuden käsitettä tarkoittaen sillä kulttuurisesti rakennettua ja rakentuvaa konstruktia siitä, millainen ihmiskeho on. Työni teoreettinen viitekehys muodostuu mielikuvan, kehollisuuden ja ruumiinkuvan ympärillä käydyn keskustelun lisäksi avoimen ruumiinkuvan mallista, jota hyödynnän tutkiessani verensulkijan kehollisuudelle annettuja merkityksiä. Avoimella ruumiinkuvalla tarkoitetaan maagiselle ajattelulle tyypillistä skeemaa, jonka mukaan ihmiskehon rajojen koetaan olevan mahdollista avautua ympäröivälle maailmalle, jolloin dynamistisesti vaikuttavat voimat voivat kulkea kehon ulkopuolelta sen sisäpuolelle ja toisin pain.</p> <p>Aineistona käytän Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perinteen ja nykykulttuurin arkistoon tallennettuja tekstejä, jotka on lähetetty arkistoon vastauksena Kansantieto-lehdessä vuonna 1962 julkaistun kyselyyn “Kuvauksia verensulkijoista”. Aineisto koostuu 233 vastauksesta yhteensä 56 vastaajalta. Käytän aineistolähtöistä sisällönanalyysia tarkastellessani sitä, millaiseksi muodostuu mielikuva verensulkijasta. Verensulkijan kehollisuuteen liitettyjä merkityksiä tutkiessani puolestaan hyödynnän avoimen ruumiinkuvan malliin nojaavaa teoriaohjaavaa sisällönanalyysia.</p> <p>Osoitan työssäni, että aineisto sisältää useita toistuvia piirteitä, jotka muodostavat jaetun mielikuvan verensulkijasta. Kulttuurisesti jaettuun mielikuvaan sisältyvät piirteet toistuvat vaihdellen eri ihmisten kirjoittamissa kuvauksissa, ja näin ollen mielikuva muotoutuu verkostomaiseksi kokonaisuudeksi. Keskeisimpiä piirteitä mielikuvassa ovat se, että verensulkijalta edellytetään voimakasluontoisuutta sekä se, että verenseisautusta määrittelevät erityiset säännöt. Suhtautuminen verensulkijaan on useimmin luottamuksellista.</p> <p>Verenvuodon tyrehtyttäminen esimerkiksi katseen, kosketuksen tai syljen avulla viittaa käsitykseen projisoitavasta luonnosta: verensulkija vaikuttaa konkreettisesti parannettavan kehoon luontonsa kautta. Tiedon tuottaminen menneisytydessä vallinneista maailmankuvallisista käsityksistä auttaa ymmärtämään nykyhetkessä vallitsevia, usein kyseenalaistamattomia kulttuurisia konstruktioita, esimerkiksi käsitystä ihmisruumiista ja sen toiminnan ulottuvuuksista. Keskittymällä analyysissa verensulkijan kehollisuuteen liitettyihin piirteisiin osoitan, että verensulkijoita koskevien kuvausten kautta on nähtävissä ruumiinkuvan avoimuutta edellyttäviä käsityksiä.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Verenseisautus, verensulkija, mielikuva, kehollisuus, ruumiinkuva, avoin ruumiinkuva, maaginen ajattelu		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto, E-thesis-tietokanta		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

Sisällysluettelo

1 Johdanto	4
2 Tutkimustausta ja konteksti	7
2.1 Aiempi tutkimus verensulkijoista.....	7
2.2 Kontekstina maaginen ajattelu	10
2.3 Veren kulttuuriset merkitykset	13
2.4 Etiikka ja positiointi	15
3 Teoreettinen viitekehys	18
3.1 Mielikuva.....	19
3.2 Kehollisuus ja ruumiinkuva.....	21
3.3 Avoin ruumiinkuva.....	23
4 Aineistona kuvaukset verensulkijoista.....	26
4.1 Rajaus	27
4.2 Vastaukset kirjoituskutsuun aineistona	29
5 Analyysimetodit	31
5.1 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi kokonaiskuvan rakentajana	32
5.2 Teoriaohjaava sisällönanalyysi kehollisuuteen liitetyistä merkityksistä.....	33
6 Mielikuva verensulkijasta	35
6.1 Mikä mielletään verenseisautukseksi?	36
6.2 Suhtautuminen verensulkijaan	41
6.3 Verenseisautuksen säännöt.....	45
6.4 Verensulkijan ominaisuudet	50
7 Verensulkijan kehollisuus	54
7.1 Sanat	55
7.2 Katse	61
7.3 Kosketus	64
7.4 Sylki ja hampaat	68
7.5 Läsnäolo	72
8 Päätelemät.....	76
9 Lopuksi.....	79
Lyhenteet.....	83
Lähteet.....	83
<i>Tutkimusaineistot</i>	83
<i>Kirjallisuus</i>	86
LIITE.....	93

1 Johdanto

Verenvuodon pysäyttäminen erilaisin maagisin keinoin, esimerkiksi tahdonvoiman tai loitsusanojen avulla, tunnetaan monissa kulttuureissa (Ilomäki 2014, 153; Tuovinen 1984, 131; Räsänen 1983, 153). Verensulkija on henkilö, jolla on tämä ominaisuus tai taito. Jotkut verensulkijat operoivat parannettavan luona, toisten taas kerrotaan saavan verenvuoto tyrehtymään pitkänkin matkan päästä (Hernesniemi 1995 [1992], 76; Tuovinen 1984, 131; Räsänen 1983, 153; ks. myös Levón 1904, 120; Hako 1982 [1957], 224). Tavat seisauttaa veri vaihtelevat moniosaisista riiteistä yksinkertaisiin tilanteisiin, joissa verensulkijan ei kerrota tekevän minkäänlaisia sivustaseuraajan havaittavissa olevia toimenpiteitä. Verenseisautus kuuluu kansanlääkinnän ja sen kautta niin sanotun epävirallisen lääkinnän piiriin (Räsänen 1983, 156). Monesti verenseisautusta kuvaavissa teksteissä todetaan, että lähistöllä ei ole ollut lääkäreitä tai lääkärin luo ei syystä tai toisesta olla päästy. Suomen lääkäritiheys nousi samalle tasolle muiden teollistuvien maiden kanssa vasta 1900-luvun jälkipuoliskolla (Mäkelä & Haapoja 2016, 2171; Piela 2006, 298–299). Verensulkijan puoleen kääntyminen onkin usein ollut ainoa saatavilla oleva apukeino verenvuototilanteissa. Verenseisautus on usein ollut erityisosaajien, kuten tietäjien ja parantajien hallitsema taito (Ilomäki 2014, 153; ks. myös Tuovinen 1984, 135).

Käsittelen tutkielmassani verensulkijoita koskevaa mielikuvaa sekä sitä, millaisena verensulkijan kehollisuus nähdään. Aineistoni koostuu Kansantieto-lehdessä julkaistun Kuvauksia verensulkijoista -kyselyn vastauksista. Kuvaukset, jotka on kirjoitettu pääosin 1960-luvun Suomessa, on arkistoitu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perinteen ja nykykulttuurin kokoelmiin. Aineistona eivät ole verenseisautustaitoisten ihmisten omakohtaiset kokemukset vaan muiden ihmisten kirjoittamat kuvaukset verensulkijoista. Näin ollen tutkimukseni ei kohdistu verensulkijoiden omakohtaisiin kokemuksiin vaan sellaisten ihmisten kuvauksiin, joilla on tietoa verensulkijoista tai verenseisautuksesta. Aineistosta on luettavissa, millaisia asioita verensulkijoista muistettiin ja pidettiin kertomisen arvoisina sillä hetkellä, kun kyselyyn vastattiin. Hahmottelen kuvauksia analysoimalla sitä, millainen on aineiston perusteella kulttuurisesti jaettu mielikuva verensulkijasta.

Tieto verensulkijoista välittyy ensisijaisesti perinteenä. Verenseisautus erityisesti loitsusanoin onkin suomalaisessa perinteessä tunnettu ilmiö, ja verenseisautussanoja on arkistoitu runsaasti (Levón 1904, 277). Myös itse

verenseisautustaidon voidaan nähdä välittyvän perinteenä (Hernesniemi 1995 [1992], 73). Verenseisautustaidon on sanottu kulkevan perinteenä suvussa (ks. liite). Aineistostani käy ilmi, että verensulkijoiden kerrotaan joskus saaneen verenseisautustaidon sattumalta kenenkään sitä hänelle opettamatta.

Tutkimuskysymykseni jakautuvat kahden pääkysymyksen alle: 1. millaiseksi piirtyy mielikuva verensulkijoista 1960-luvulla kirjoitetuissa kuvauksissa ja 2. millaisia merkityksiä verensulkijan kehollisuuteen liitetään näissä kuvauksissa. Erityisesti jälkimmäinen kysymys on osa laajempaa tutkimustehtävää: millaista tietoa voimme näitä kuvauksia tulkitsemalla saada kehollisuudesta? Myös ensimmäinen tutkimuskysymys linkittyy tutkimustehtävään, sillä käsitan kuvaukset kulttuuristen mielikuvien sanallisina representaatioina, joiden kautta käsittelen kehollisuuteen liittyviä kysymyksiä. Jaettuja maailman jäsentämisen tapoja on mahdollista tavoittaa tutkimalla suullisesti välittyvää perinnettä (Siikala 1992, 276). Yksi maailman jäsentämisen osa-alue on ruumiinkuva eli käsitys siitä, millaiseksi ihmiskeho käsitetään. Kehon ja muun maailman välinen suhde muodostuu kulttuurisesti jaettuna tietona muun muassa kansanparannuksen vuorovaikutustapahtumissa (Piela 2010).

Tutkimalla suullisesti välittyvää mielikuvaa verensulkijasta ja käsittelemällä verensulkijan kehollisuuteen liitettyjä merkityksiä pyrin jäljittämään ruumiinkuvaa koskevia kulttuurisia ajattelun malleja. Keskityn kehollisuuteen kiinnittyvissä merkityksenannoissa ruumiinkuvaan ja siihen, millaisia toimijuuden muotoja verensulkijan kehoon liitetään. Verenseisautus koskettaa aina parannettavan kehollisuutta, sillä hänen kehonsa on se, jossa verenvuoto tapahtuu ja joka on parantamisen kohteena. Tämän tutkielman puitteissa en kuitenkaan käsittele parannettavan kehollisuutta, vaan keskityn merkityksiin, joita verensukijan kehoon liitetään. Tutkielmani aiheen merkittävyys on perusteltavissa sekä yleiskuvan luomisella verensulkijoihin liitetyistä mielikuvista että tarkastelun kohdistamisella verensulkijan kehollisuuteen, joka on tutkimuksessa jäänyt vähäiselle huomiolle. Parantajan kehollisuutta on ylipäättään tutkittu huomattavasti vähemmän kuin parannettavan kehollisuutta. Kiinnittämällä huomiota kehollisuuteen on mahdollista tuoda näkyviksi itsestään selvinä pidettyjä asioita kuten ruumiinkuvaan kiinnittyviä merkityksiä: Tuottamalla tietoa menneisyydessä vallinneista tavoista hahmottaa maailmaa voimme ymmärtää nykyhetkessä vallitsevia, usein kyseenalaistamattomia kulttuurisia konstruktioita, esimerkiksi käsitystä ihmisruumiin toiminnan ulottuvuuksista.

Käsittelen mielikuvia kulttuurisesti jaetuttuina merkitysten verkostoina. Perinne ei siirry muuttumattomana vaan jokainen perinteen käyttäjä tuo siihen oman lisänsä ja tulkitsee perinnettä omaan sosiokulttuuriseen kontekstiinsa parhaiten sopivalla tavalla (ks. Siikala 1992, 267). Ensisijainen teoreettinen viitekehykseni kehollisuuteen liitettyjen merkitysten tulkinnassa on avoimen ruumiinkuvan malli, jonka käsitteellistämässä tukeudun Laura Starkin (erit. 2006) määrittelyyn. Avoimen ruumiinkuvan mallin mukaisessa ajattelussa ihmiskehon rajat nähdään ikään kuin huokoisina ja helposti läpäistävinä, jolloin ympäröivä maailma vaikuttaa ihmiseen eri tavoin kuin nykyaikaisessa käsityksessä ruumiinkuvasta (Stark 2006, erit. 152–161, 254). Hyödynnän teoreettisesti myös aiempaa tutkimusta verensulkijoista ja kansanparannuksesta.

Analyysimenetelminä käytän sekä aineistolähtöistä sisällönanalyysia että teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Aineistolähtöisesti painottuvan analyysin kautta etsin yhdistäviä piirteitä yksittäisten kuvausten välillä ja näin hahmotan yhtenäisempää, jaettua mielikuvaa verensulkijasta. Analyysin kautta tekemäni tulkinnat yhteneväisyyksistä aineistoyksikköjen välillä, toistuvista piirteistä, muodostavat kuvaa kulttuurin sisällä suhteellisen yhtenäisesti jaetuista merkityssisällöistä. Tämä kulttuurisesti jaettu tieto koskee sitä, millaisena verensulkijat on nähty ja millaisia asioita kuvaan heistä liitetään. Ruumiinkuvan piirteisiin keskittyvän teoriaohjaavan analyysin kautta puolestaan käsittelen verensulkijan kehollisuuteen liitettyjä merkityksiä. Teen tämän analysoimalla erilaisiin kehollisuuden ulottuvuuksiin ja niiden mahdollistamaan toimijuuteen liitettyjä merkityksiä suhteuttaen niitä avoimen ruumiinkuvan malliin.

Aloitän tutkielmani määrittämällä sitä, millaisia viitekehyksiä pidän keskeisenä aiheen kontekstualisoinnin kannalta. Kerron aiemmasta verensulkijoita koskevasta tutkimuksesta arvioiden sitä, millaisia painotuksia kirjallisuudessa on nähtävissä sekä sitä, onko kehollisuuden aspekti saanut tutkimuksessa huomiota. Tutkimuksellista kontekstia avatakseni kirjoitan positioinnista ja sen yhteydessä tutkimuseettisistä kysymyksistä. Teorialuvussa avaan tutkielmani keskeisiä analyttisiä käsitteitä; *mielikuvaa*, *kehollisuutta*, *ruumiinkuvaa* ja *avointa ruumiinkuvaa* asettaen ne osaksi kunkin käsitteen ympärillä käytyyn teoreettiseen keskusteluun. Kontekstuaalisia käsitteitä sen sijaan avaan jo luvussa 2.2 taustoittaakseni teoreettisia valintojani. Aineistoluvussa perustelen tekemääni rajausta ja kuvailen aineistoa yleisellä tasolla, jotta lukijalla on käsitys analyysiluvuissa käsittelemieni aiheiden olennaisuudesta tämän aineiston kohdalla. Kerron Kansantieto-lehdestä ja esittelen käyttämäni aineistoteksteihin

viittaamisen tavan. Yllä esittelemistäni analyysimetodeista kerron laajemmin luvussa 5. Luvussa 6 analysoin mielikuvaa verensulkijasta ja luvussa 7 verensulkijan kehollisuuteen liitettyjä merkityksiä. Mielikuvaa lähestyn neljästä eri näkökulmasta, joista kukin muodostaa oman alalukunsa. Erittelen ja tulkitSEN aineiston perusteella, mikä kaikki mielletään verenseisautukseksi. Tämän jälkeen käsittelen sitä, millaista suhtautumista verensulkijaa kohtaan on nähtävissä aineistona olevissa kuvauksissa. Seuraavaksi analysoin sääntöjä, joita verenseisautukseen liitetään, ja sitten luon katsauksen verensulkijoihin yhdistettyihin ominaisuuksiin. Verensulkijan kehollisuudelle annettuja merkityksiä lähestyn analysoimalla erilaisia keinoja verenvuodon pysäyttämiseksi sekä sitä, mikä käsitetään verenvuodon pysäyttäväksi tekijäksi. Luvussa 8 esitän yhteenvedon analyysin kautta muodostamistani tulkinnoista ja lopuksi luvussa 9 pohdin tekemiäni tulkintoja suhteessa tutkimusongelmaan, arvioin käyttämiäni analyysimetodeja ja esitän jatkotutkimusaiheita.

2 Tutkimustausta ja konteksti

Tässä luvussa käsittelen erilaisia tutkimukseni taustoitukseen liittyviä teemoja. Aloitan esittelemällä aiempaa verensulkijoista tehtyä tutkimusta ja lyhyesti myös muuta kansanparannusta koskevaa tutkimusta. Tämän jälkeen esittelen ja perustelen muita kontekstuaalisia valintojani. Tutkielmani tutkimuksellinen konteksti muodostuu aiemmasta verensulkijoita käsittelevästä kirjallisuudesta, seuraavissa alaluvuissa käsittelemästäni kontekstualisoinnista, positioinnista ja teorialuvussa käsittelemistäni viitekehyksistä. Analyysin kannalta keskeisille käsitteille, *mielikuvalle*, *kehollisuudelle*, *ruumiinkuvalle* ja *avoimelle ruumiinkuvalle* on teorialuvussa omat alalukunsa. Lisäksi määrittelen luvussa 2.2 kontekstualisoinnin kannalta olennaisia käsitteitä. *Maaginen ajattelu* ja *luonto* ovat käsitteitä, jotka haluan määritellä jo työni alkuosassa, sillä ne pohjustavat teorialuvussa käsittelemäni avoimen ruumiinkuvan mallia. Kirjoitan lyhyesti veren kulttuurisista merkityksistä, sillä ne taustoittavat osaltaan verensulkijoiden kulttuurista merkitystä.

2.1 Aiempi tutkimus verensulkijoista

Kaarlo Levón tutki verenseisautuksessa käytettyjä loitsusanoja jo 1800- ja 1900-luvun taitteessa väitöskirjassaan *Tutkimuksia loitsurunouden alalla: Verensulkusanat ja Raudan sanat*. Väinämöisen polvenhaavarunoa olivat jo aiemmin tutkineet Julius Krohn

ja Kaarle Krohn. (Levón 1904, 1.) Levónin tutkimus edustaa aikansa hengen mukaisesti maantieteellis-historiallisesti vertailevaa tutkimusta. Se jakautuu verensulkusanojen ja raudan sanojen tutkimiseen. Myös V. J. Mansikka käsitteli verenseisautussanoja teoksessaan *Über russische Zauberformeln mit Berücksichtigung der Blut- und Verrenkungssegen* (Mansikka 1909). Matti Sarmela esittelee verenseisautussanojen eri tyyppien maantieteellistä esiintymistä teoksessaan *Suomen Perinneatlas* (Sarmela 2007 [1994], 316–323). Henni Ilomäen teoksessa *Loitsun mahti* on luku verensulkuloitsuista (Ilomäki 2014, 153–154). Vaikka Ilomäki käsitteleeikin ensisijaisesti loitsuja, kirjoittaa hän kattavasti, joskin tiiviisti, sanojen lisäksi myös muista verenseisautustradition osaluista.

Ilomäen mukaan verenseisautussanoja on kenties tutkittu enemmän kuin mitään muita loitsuja (Ilomäki 2014, 171). Varhaisempi tutkimus painottuikin nimenomaan verenseisautussanoihin jättäen muun verensulkijoiden toiminnan vähemmälle huomiolle. Suomalaisista verensulkijoista ja heidän toiminnastaan on myös olemassa kirjallisuutta, mutta useimmiten verenseisautusta käsitellään vain lyhyesti muun kansanparannuksen yhteydessä. Verenseisautus esiintyy Matti Hakon koostamassa antologiassa *Kansanomainen lääkintätietous* (Hako 1982 [1957], 224–227). Esko Viljasen artikkeli *Verenseisottajia ja selvänäkijöitä* on pikemminkin journalistinen kuin tieteellinen, mutta sekin tarjoaa mielenkiintoisen näkökulman verenseisautusperinteeseen (Viljanen 1963, 183–188). Olavi Räsänen artikkeli *Muuttuva verenseisautusperinne* perustuu hänen tekemiinsä kyselyihin ja haastatteluihin. Räsänen sai tietoonsa noin 80 elossa ollutta verensulkijaa. Räsänen artikkeli erottuu muista 1900-luvulla kirjoitetuista verensulkijoita koskevista teksteistä, sillä hän teoretisoi verenseisautusperinnettä asettaen sen suhteeseen muun kansanparannuksen kanssa. (Räsänen 1983, 153–162.) Jane Tuovinen omistaa teoksessaan *Tietäjistä kuppareihin. Kansanparannuksesta ja parantajista Suomessa* yhden luvun verenseisautukselle. Tuovinen haastatteli kahta verensulkijaa, jotka kertovat taidostaan. (Tuovinen 1984, 131–143.) Verenseisautusta käsittelevä luku on myös Antti Hernesniemen teoksessa *Jäsenet paikalleen, paha veri pois. Kansanlääkintä terveydenhoidon kentässä*. Hernesniemi hyödyntää teoksessaan 1980-luvulla tekemiään haastatteluja ja käymiään keskusteluja: hänen tekstistään on luettavissa erään verensulkijan omakohtaisia mielipiteitä ja kokemuksia verenseisautuksesta. (Hernesniemi 1995 [1992], 73–78.)

Asetan mainituissa teoksissa tehtyjä tulkintoja vuoropuheluun omien tulkintojeni kanssa analyysissäni. Olavi Räsänen ajattelua hyödynnän myös

kontekstualisoinnissa. Hänen haastatteluihin ja kyselyvastauksiin pohjaavat tietonsa ovat arvokkaita ja hänen teoreettinen jäsentelynsä on osoittautunut hyödylliseksi etenkin tutkielmani kontekstualisoinnin kannalta.

Verensulkijoita koskevassa tutkimuksessa näkyvät folkloristiikan tutkimushistorian suuntaukset. Maantieteellis-historiallisesti orientoituneen tutkimuksen painotus on hyvin erilainen kuin esimerkiksi kansanlääkintää painottavan tutkimuksen (Piela 2010, 9). Tämä näkyy varhaisessa tutkimuksessa, jossa keskitytään loitsutekstien sisältöön. Esimerkiksi Kaarlo Levón paneutuu verenseisautussanojen alkuperän tutkimiseen (Levón 1904, 167; Laaksonen 1983, 13). Viimeaikaisemmat julkaisut edustavat keskenään eri tieteenaloja ja journalismia. Tämä osoittaa, että kiinnostusta verenseisautusperinnettä kohtaan esiintyy eri aloilla. Suomenkielisen kulttuurialueen verensulkijaperinteestä ei kuitenkaan ole olemassa kattavaa yleisesitystä. Tutkielmani paikkaa tätä puutetta yhden aineiston osalta.

Laura Stark, jonka määrittely avoimesta ruumiinkuvasta on tutkielmani keskeinen teoreettinen viitekehys, käsittelee teoksessa *The Magical Self. Body, society and the supernatural in early modern rural Finland* lyhyesti verensulkijoita (Stark 2006, erit. 300–303). Stark tarkastelee teoreettisesti verensulkijan kehollisuutta. Muutoin verensulkijan kehollisuuden rooleihin verenseisautuksessa ei suomalaisessa tutkimuksessa ole kiinnitetty lähes lainkaan huomiota: verensulkijan keho saatetaan mainita, mutta siihen liitettyjä merkityksiä ei pohdita. Analysoidessani verensulkijan kehollisuuteen liitettyjä merkityksiä hyödynnän Starkin tulkintoja verensulkijan luonnon asemasta verenseisautuksessa sekä luonnon projisoinnista. Kansanparannusta on tutkittu paljon,¹ mutta parantajan kehollisuuteen liitettyihin merkityksiin ei ole kiinnitetty laajaa huomiota. Ulla Piela on tutkinut kehollisuuteen kytkeytyviä mielikuvia parannustapahtumissa (Piela 2010, 50.) Hän tarkastelee väitöskirjassaan parantajan kehollisuutta, muun muassa parantajan kosketukseen liitettyjä merkityksiä (Piela erit. 2005). Hyödynnän Pielan ajattelua muun muassa arvioidessani parannusriitin eri osa-alueiden suhdetta toisiinsa.

---

¹ Kansanparannuksen tutkimushistoriasta ks. Piela 2010, 7–15; Ilomäki 2012, 127; Piela 2005, 13–14, 18, 29.

2.2 Kontekstina maaginen ajattelu

Tutkimusaineistolle ei ole yksiselitteisesti löydettävissä yhtä oikeaa kontekstia, vaan kontekstualisaatio on tutkijan tekemä valinta (Tarkka 2005, 54). Erilaisella kontekstualisoinnilla on mahdollista painottaa analyysissä erilaisia asioita. Satu Apo ehdottaa folkloreaineistojen kontekstualisoimiseksi kolmea tasoa: sosiokulttuurista, myyttis-uskomuksellisesta ja muihin folkloreteksteihin suhteutuvaa kontekstualisaatiota (Apo 1995, 17–18; Tarkka 2005, 55). Tässä luvussa esittelen Apon ehdottamista konteksteista myyttis-uskomuksellista kontekstia, joka painottuu tutkielmassani. Maaginen ajattelu on keskeinen paitsi aineistona olevien kuvausten aihepiirin, myös teoreettisen viitekehykseni kannalta. Kontekstualisointi uskomuksellisuuteen ja maagisen ajattelun logiikkaan on olennainen erityisesti siksi, että hyödynnän teoreettisena taustanani avoimen ruumiinkuvan mallia, joka kytkeytyy erottamattomasti dynamismiin ja muihin maagiselle ajattelulle tyypillisiin todellisuuden hahmottamisen tapoihin (ks. Stark 2006).

Käsittelen verenseisautusperinnettä osana kulttuurin uskomuksellista ulottuvuutta. Olavi Räsänen on teoretisoinut verenseisautusperinnettä suhteessa kansanlääkinnän muihin ulottuvuuksiin. Räsänen jakaa epävirallisen lääkinnän muodot rationaaleihin ja uskomuksellisiin hoitomuotoihin. Verenseisautuksen hän sijoittaa uskomuksellisuuden piiriin kuuluvaksi perustellen valintaansa sillä, että käsitys sanan voimasta on se tekijä, jonka vuoksi verenseisautus kuuluu uskomuksellisuuden alaisuuteen. Hän kuitenkin huomauttaa myös, että tahdonvoima esiintyy keskeisenä osana verenseisautusperinnettä sanojen rinnalla. (Räsänen 1983, 155–156.) Vaikka tulenkin käsittelemään myös Räsänen käsityksestä poikkeavaa tulkintaa sanan voimasta, nojaan hänen teoretisointiinsa verenseisautusperinteen uskomuksellisesta luonteesta. Sanojen lisäksi myös monet muut verenseisautuksessa käytetyt toimet, joita tulen käsittelemään luvuissa 6 ja 7, on luettavissa uskomuksellisuuden piiriin. Näen hyödyllisenä tulkita kuvauksia verensulkijoista maagisen ajattelun kontekstissa, sillä maagisen ajattelun kehityksen kautta on mahdollista tarkastella sitä, minkälaiset maailmankuvalliset tekijät mahdollistavat verensulkijoiden olemassaolon.

Maagisella ajattelulla tarkoitan maailmankuvaa, jossa niin elollisilla kuin elottomillakin olennoilla käsitetään olevan voimaa, väkiä, jotka vaikuttavat ihmisten elämiin, ympäristöön ja toisiinsa. Maailmankuvaa, jossa esiintyy tällaisia persoonattomia voimia, voidaan kutsua dynamistiseksi (Tieteen termipankki 16.3.2020: Folkloristiikka:

dynamismi).² Magialla voidaan tarkoittaa tämän maailmankuvan soveltamista käytännön elämään. Väkiin vaikuttamista, maagisia toimia, voidaan jossain määrin toteuttaa arkielämässä, mutta osa maagisista toimista on vain riittitaitoisten erityisosaajien hallinnassa. (Tieteen termipankki 1.6.2020: Folkloristiikka: magia; Apo 1995, 21–22.) Maagisella ajattelulla ei tarkoiteta ainoastaan riittitilanteissa tai taikoja tehdessä tapahtuvia ajattelun prosesseja, vaan maagista ajattelua ilmenee myös näiden tilanteiden ulkopuolella (Kohonen 2018, 132). Sisällytän käsitteeseen *maaginen ajattelu* maagisiin toimenpiteisiin liitetyt uskomukset ja dynamistisen maailmankuvan logiikan.

Maaginen ajattelutapa ei ole homogeeninen kokonaisuus, ja esittelemäni määritelmä perustuukin tyypillisiin piirteisiin, jotka tutkimuksessa on yhdistetty maagiseen ajatteluun. Tutkielmani aiheen kannalta erityisen olennainen osa maagista ajattelua on käsitys ihmisen *luonnosta*. Luonnolla tarkoitetaan usein ihmisen dynamistista voimaa. Se on ihmisen ominaislaatu, joka on toisilla ihmisillä vahvempi, kun taas toisilla heikompi (Siikala 2012, 213; Siikala 1992, 216–218; Stark 2016, 373; Stark 2006, 263.) Kun luonto käsitetään ihmisen ominaislaaduksi, näyttäytyy se hänen luonteensa määrittävimpänä piirteenä. Luontoon saattoi vahvistaa tai kovettaa erilaisin keinoin (Stark 2006, 263; Siikala 1992, 215–216; Harva 1948, 259). Luontoa on tutkimuksessa määriteltä eri tavoin.³ Esimerkiksi luonnon suhteesta moniosaiseen sielukäsitykseen kuuluvaan haltijasieluun on erilaisia tulkintoja (ks. Siikala 2012, 98; Stark 2006, 263–264; Siikala 1992, 213–216; Sarmela 2007, 295–296; Haavio 2019 [1967], 287; Krohn 2008 [1915], 164–170). Luonto toimii tutkielmassani sekä etic- että emic-käsitteenä: joissain aineistoyksiköissä puhutaan suorasanaisesti verensulkijan luonnosta, mutta teen analyysissä myös aiempaan tutkimukseen nojaten tulkintoja siitä, millaiset aineistossa esiintyvät piirteet yhdistyvät merkityssisällöiltään luontoon. Aineistossani sanalla luonto kuvataan verensulkijan ominaislaatua tai tahdonvoimaa. Tällaisissa tapauksissa luonto toimii emic-käsitteenä. Samalla luonto kuitenkin näyttäytyy verenseisautuksen kontekstissa myös eräänlaisena voimasubstanssina; kuvauksissa verensulkijan toiminnasta luonto näyttäytyy dynamistisena voimana, jota käyttämällä verensulkijan on mahdollista saada aikaan vaikutuksia parannettavan kehossa. Tässä merkityksessään luonto on etic-käsite, sillä tulkiten aineistossa esiintyviä kuvauksia verensulkijan ominaisuuksista ja toiminnasta aiemman luontoa koskevan tutkimustiedon perusteella.

---

² Väkiäajattelusta ja dynamismista ks. Stark 2006, 254–256.

³ Luonnon tutkimushistoriasta ks. Siikala 1992, 218–220.

Etic-käsitteenä luonto on ambivalentti: se saa verenseisautuksessa voimasubstanssin merkityksen, mutta on myös mahdollista tulkita luonto haltijasielun kaltaisena toimijana tai toimijuuden muotona, sillä verensulkijoiden kerrotaan voivan lähettää luontonsa pitkän matkan päähän pysäyttääkseen verenvuodon (ks. Stark 2006, 300–301). Tässä käsityksessä on yhtymäkohtia ihmisen kehosta erillään kulkevan haltijasielun kanssa.

Maaginen ajattelu on valtava kokonaisuus, jota ei tässä yhteydessä ole mahdollista esitellä tyhjentävästi.⁴ Mainitsen muutamia maagiseen ajatteluun sisältyviä pääperiaatteita, jotta lukijalle muodostuu tarvittava esiymmärrys niiden keskustelujen seuraamiseksi, joita käsittelen työni teoriaosuudessa ja hyödynnän edelleen analyysiluvuissa. Maaginen vaikuttaminen perustuu usein analogisille kausaliteeteille. Kaltaisuus voi olla metaforista, metonymista tai kontigviteettiin perustuvaa. (Tieteen termipankki 1.6.2020: Folkloristiikka: magia; Apo 1995, 22–25.) Näihin kausaliteetteihin perustuvia maagisia toimia on käytetty niin vahingon aiheuttamiseen kuin varautumiseenkin. Esimerkki logiikasta, jossa osa edustaa kokonaisuutta, on vahingon aiheuttaminen toiselle ihmiselle siten, että hankkii haltuunsa kyseisen ihmisen kehoa edustavan kappaleen, esimerkiksi hiuksia tai kynsiä, ja kohdistaa taikatoimet tähän kappaleeseen. Tällöin ihmisen osalle aiheutetun vahingon on ajateltu vaikuttavan myös ihmiseen itseensä. (Hämäläinen 2005 [1920].) Kausaliteetit selittävät myös muun muassa tautien tarttumisen periaatteen, jota käytän esimerkkinä kuvaillessani maagisen ajattelun vaikutuksia ruumiinkuvaan luvussa 3.3. Tällaiset käsitykset ovat osa paitsi maagisen ajattelun logiikkaa, myös erottamattomassa yhteydessä ruumiinkuvaan.

Loitsusanat ovat olennainen osa maagista vaikuttamista. Sanoihin sisältyy usein tietoa kuvauksen kohteena olevan asian alkuperästä eli synnystä. Synnyn tunteminen osoittaa, että loitsijalla on valtaa ilmiön yli (Siikala 1992, 219; Siikala 2002; 252; Piela 2010, 22; Piela 2005, 22–23; Apo 1995, 40, viite 4.) Esimerkiksi rautaesineen aiheuttamaa haavaa parannettaessa voidaan vedota siihen, että raudan alkuperä on tiedossa. Tutkimuksessa on esitetty, että maagisen vaikutuksen tehon ajatellaan dynamistisessa ajattelussa huonontuvan tai katoavan, jos muut saavat tiedon riitistä. Usein loitsusanat tulkitaan salaisiksi: sanojen tehon nähdään heikkenevän, jos ulkopuolinen henkilö kuulee ne (Tuovinen 1984, 41). Salassapidon on tulkittu koskevan myös verenseisautussanoja (Hernesniemi 1995 [1992], 77; Tuovinen 1984, 132). Ulla

---

⁴ Suomalaisen magiaperinteen tutkimuksesta ks. esim. Kohonen 2018. Magian käsitteellistämisestä ks. esim. Koski 2011, 82.

Piela tulkitsee, että loitsusanat eivät sellaisinaan olleet salaista tietoa, vaan salattava oli sanojen sijasta riitti kokonaisuudessaan (Piela 2010, 45–46; Piela 2005, 24–25). Otan analyysissä huomioon toisistaan poikkeavat tulkinnat loitsusanojen roolista.

Maagisen ajattelun logiikka on olennainen kehys tutkielmalleni, sillä verenseisautus kytkeytyy maagiseen todellisuuden ymmärtämisen tapaan uskomuksellisuutensa vuoksi. Maaginen ajattelu ei tarkoita ainoastaan arkitodellisuudesta poikkeaviksi koettujen ilmiöiden selittämistä vaan laajemmin tapaa ymmärtää maailma: todellisuuden käsittäminen maagisen viitekehyksen kautta vaikuttaa muun muassa siihen, millaisena ihmiskeho nähdään. Tutkimuksessa, myös tässä tutkielmassa, käytetty hahmotelma maagisen ajattelun logiikasta on pyrkimys teoreettiseen rekonstruointiin, eikä näin ollen voi täysin vastata niitä ajattelumalleja, joiden kautta ihmiset ovat jäsentäneet maailmaansa (ks. Stark 2016, 373). Dynamismiin viittaavista maagisista toimista on kuitenkin paljon arkistomateriaalia, jota hyödyntävä tutkimus on pystynyt luomaan varsin kattavan kuvan maagisesta ajattelusta.

2.3 Veren kulttuuriset merkitykset

Vereen liittyy runsaasti erilaisia merkityksiä eri kulttuureissa, ja samankin kulttuurin sisällä veri saa lukemattomia erilaisia merkityksiä. Veren kulttuuriset merkitykset ovat niin moninaisia ja laaja-alaisia, että niitä on tämän tutkielman puitteissa mahdollista käsitellä vain pintapuolisesti. Esittelen tässä joitakin näistä merkityksistä.

Vereen liitetään symbolisia merkityksiä, minkä lisäksi siihen liittyy konkreettisia käsityksiä sen elämälle välttämättömän roolin vuoksi. Veren symbolinen merkityksellisyys näkyy nykyäänkin kielenkäytössä sellaisten sanojen kohdalla kuin esimerkiksi veriveli, vaikkeivat sanojen taustalla vaikuttavat käsitykset enää olisikaan ajankohtaisia.⁵ Myös veren seisahtuminen ulkoisen vaikutuksen seurauksena näkyy metaforien tasolla puheessa; esimerkiksi huutoa voidaan kuvata veret seisauttavaksi tai vertahyytäväksi.

Ihmisen elämänvoiman tyyssijasta on olemassa monenlaisia tulkintoja. Yksi tulkinta on ollut se, että elämänvoiman katsotaan piilevän veressä (Hämäläinen 2005 [1920], 59; Ilomäki 2012; Harva 1948, 235–236). Käsitys on yhteydessä moniosaiseen

---

⁵ Veriveljiksi tulemisesta maagisin keinoin ja laajemmin veren roolista olentojen välisissä suhteissa ks. Hämäläinen 2005 [1920], 59–63. Veri-sanankuvainnollisista merkityksistä ks. Kielitoimiston sanakirja: hakusana *veri*.

sielukäsitykseen. Sydämensykkeen on koettu olevan merkki ruumiin sisällä elävästä sieluosuudesta, ja tämän sieluosuuden nimityksen ”vaimanen” on esitetty olevan etymologisesti yhteydessä sydäntä merkitsevään kantasanaan (Sarmela 2007 [1994], 294–295).

Suomalais-ugrilaisissa kulttuureissa veressä on käsitetty olevan sekä parantavaa että sairastuttavaa voimaa (Piela 2006, 281–282). Veri yhdistyy paitsi elossa pysymiseen, myös terveyteen ja sairauksiin. Joidenkin sairauksien on käsitetty johtuvan huonosta tai pahasta verestä. Tällöin sairauksia on hoidettu muun muassa suoneniskennällä ja kuppaamisella. Eräs laajalti tunnettu käsitys veren suhteesta terveyteen ja sairauksiin on humoraalipatologia. Humoraalipatologia on oppi, jonka mukaan ihmisruumiissa on neljänlaista nestettä, joista veri on yksi. Näiden nesteiden joutuessa epätasapainoon ihminen sairastuu. (Mäkelä & Haapoja 2016, 2171.) Sairauksien parantamiseksi ruumiin nesteet on pyritty saamaan tasapainoon. Yksi tasapainon palauttamisen keinoista on veren vuodattaminen.⁶ Ihmisen verta on käytetty useissa erilaisissa taikatoimissa (Hämäläinen 2005 [1920], 59–70). Erään käsityksen mukaan toiselle ihmiselle on voinut aiheuttaa pahaa hankkimalla haltuunsa tämän verta ja kohdistamalla siihen maagisia toimia. Tässä käsityksessä on nähtävissä metonymisten kausaliiteettien logiikka, jonka mainitsin edellisessä alaluvussa.

Veri on paitsi välttämättömyys elossa pysymisen kannalta ja terveyteen vaikuttava tekijä, sen on myös koettu olevan yhteydessä ihmisen ominaisuuksiin ja persoonallisiin piirteisiin. Myös tällaiset käsitykset näkyvät nykyäänkin kielenkäytössä muun muassa sellaisissa sanoissa kuin puhdasverinen tai kuumaverinen. Tämän tutkielman kontekstissa erityisen olennainen vereen yhdistetty merkitys on käsitys siitä, että ihmisen veri ja luonto ovat kytköksissä toisiinsa. Käsitys on nähtävissä muun muassa kuvauksissa luontonsa menettäneistä ihmisistä: Luontonsa menettänyttä ihmistä on voitu kutsua verevyytensä menettäneeksi (Haavio 2019 [1967], 287–288; ks. myös Siikala 1992, 214; Harva 1948, 239–241). Myös loitsuissa veri ja luonto yhdistetään toisinaan toisiinsa. Sanat veri ja luonto saattavat jopa esiintyä loitsuissa toistensa kertosanoina (ks. Siikala 1992, 214). Loitsupuheen tasolla verta ja luontoa puhutellaan synonyymisinä, mutta joskus veren laatu voidaan käsittää edellytyksenä luonnon laadulle. Voimakasluontoisen ihmisen veren on oltava vahvaa (Stark 2006, 267). Verelle siis annetaan joko sama merkitys kuin luonnolle tai voimakasverisyyttä pidetään

---

⁶ Sairauksien parantamisesta verta vuodattamalla ks. esim. Tuovinen 1984.

edellytyksenä sille, että ihmisellä voi olla voimakas luonto. Veren vahvuus tai heikkous voitiin käsittää ihmisen perusolemuksen määrittäväksi tekijäksi. Veren laatu ei kuitenkaan ole ollut täysin muuttamattomissa oleva asia, vaan dynamistisen käsityksen mukaan voimakkaan tai rohkean eläimen verta juomalla saattoi saada kyseisen eläimen ominaisuuksia itselleen (Harva 1948, 236). Veren ja luonnon suhde verenseisautustaidon kontekstissa näkyy käsityksessä siitä, että voimakasverinen ihminen saattoi pysäyttää verenvuodon. Tämä veren merkitys tulee esiin luvussa 6.4, kun käsittelen sitä, millaisia ominaisuuksia verensulkijoihin yhdistetään ja millaisia ominaisuuksia ihmiseltä edellytetään, jotta hän voi olla verensulkija.

Verensulkijalla on tärkeä kulttuurinen merkitys, sillä hän kykenee pitämään elämän jatkumisen kannalta välttämättömän veren omalla paikallaan kehon sisäpuolella. Tämä ajatus on nähtävissä kiteytyneenä eräissä verenseisautussanoissa. Verensulkija pystyy kontrolloimaan haavoja – kehon rajoihin syntyneitä aukkoja – tyrehdyttäessään verenvuodon.

2.4 Etiikka ja positiointi

Haluan tutkielmallani tuoda perinteiseen aiheeseen ja vanhaan aineistoon uuden näkökulman. Teen tämän kiinnittämällä analyysissa huomiota verensulkijan kehollisuudelle annettuihin merkityksiin verenseisautuksessa ja pyrkimällä sitä kautta selvittämään, onko kuvauksista tulkittavissa laajempia käsityksiä ruumiinkuvaan liittyen. Vaikka ihmiskeho on muutakin kuin kulttuurinen konstruktio, käsittelen sitä kehollisuuden eli ruumista koskevien käsitysten kautta (kehollisuudesta ks. luku 3.2).⁷ Teen tämän siksi, että tarkasteltuni kohteena ovat kulttuuriset käsitykset; mielikuvien sanallistukset ja merkitykset, joita verensulkijan kehollisuuteen liitetään. Kehollisuutta voidaan hyödyntää sulkematta pois kehon materiaalisuutta. Tulkintojeni taustalla on ajatus siitä, että rituaaliset keholliset teot muovaavat käsitystä kehollisuudesta (ks. Bell 2009 [1992], 99–100; Piela 2010, 49).

Teoriasta kirjoittaessani peilaan maagisen ajattelutavan mukaista ajattelua nykyaikaiseen ajatteluun. Nykyaikainen on ongelmallinen sana, sillä se ei mitenkään voi kuvata kaikkien nykyään elävien ihmisten ajattelutapoja, minkä lisäksi dikotominen suhde ei-nykyaikaiseen sisältää arvottavia konnotaatioita. Käyttäessäni sanaa nykyaikainen tarkoitan empiiriseen, tieteelliseen tietoon perustuvaa ajattelutapaa, jota

---

⁷ Kehollisuuden tutkimushistoriasta ks. esim. Bell 2009 [1992], 94–98.

arkipuheessa kuvataan rationaalisena ja loogisena. Tiedostan sanaan kiinnittyvien arvottavien assosiaatioiden aiheuttaman ongelman. Länsimaiseen tieteesen perustuva tapa käsittää ihmiskeho on vain yksi monista mahdollisista tavoista (Sault 1994, 12). Aineistona käyttämäni tekstit on kirjoitettu pääasiassa 1960-luvulla. Niiden sisältämien kuvausten tapahtuma-aika sijoittuu pitkälle aikavälille. Koska mielikuvat ja ruumiinkuvat ovat hitaasti muuttuvia, on vastauksista luettavissa vanhojakin käsityksiä. Aineisto kantaa mukanaan esimodernin ajan käsityksiä sekä muutosten hitauden vuoksi että etenkin siksi, että osa kertojista on syntynyt 1800-luvulla ja kerronnan kohteena ovat toisinaan lapsuudessa tapahtuneet tapahtumat tai vanhemmilta ihmisiltä kuullut asiat. Kertojat eivät aina tuo esiin kuvauksen kohteena olevien tapahtumien tapahtuma-ajankohtaa tai erittele aikatasoja. Osassa vastauksista kuitenkin selkeästi sijoitetaan kuvaus menneisyyteen tai esimerkiksi mainitaan kuvauksen kohteena olevien asioiden olevan edelleen relevantteja yhteisössä, jossa kertoja elää (ks. luku 7.2).

Lähdekriittiset kysymykset ovat osa tutkimusetiikkaa. Yksi tutkielmani keskeisistä lähdekriittisistä ulottuvuuksista on sen tarkasteleminen, millä tavoin kirjoituskutsu on mahdollisesti vaikuttanut vastauksiin, joista aineisto koostuu. Tätä käsittelen muiden aineistoon liittyvien kysymysten yhteydessä luvussa 4.2. Kati Mikkola on pohtinut teemakyselyiden pohjalta muodostettujen arkistotekstien käyttöä tutkimusaineistona siitä näkökulmasta, onko niiden kautta mahdollista tavoittaa tietoa kirjoitushetkeä varhaisemmista maailmankuvista. Hän huomioi myös erilaiset tekijät, jotka vaikuttavat siihen, millaisiksi arkistoon lähetetyt vastaukset muodostuvat. Monipuolisen lähdekriittisen arvioinnin tuloksena Mikkola tulee siihen tulokseen, että arkistotekstien kautta on mahdollista saavuttaa tietoa tekstien kuvauksen kohteena olevien aikatasojen todellisuudesta. (Mikkola 2010, 124–125.) Tämän tutkielman aineisto sisältää eri aikatasoja ja kuvausten kohteena olevat tapahtumat sijoittuvat pitkälle aikajänteelle.

Pyrin olemaan arvottamatta aineistossa esiintyviä tulkintoja tai ylipäättään tutkielmani aihetta. Tutkija ei kuitenkaan koskaan ole täysin neutraali, eikä ihmistieteellisen tutkimuksen pyrkimyksenä ole objektiivisten totuuksien löytäminen, vaan tutkimuksen subjektiiviset ulottuvuudet tuodaan lukijan nähtäville. En etsi aineistosta valmiita vastauksia, vaan analyysi perustuu tekemiini tulkintoihin. Esittelen aineiston luvussa 4, minkä lisäksi sisällytän tutkielmani analyysilukuihin aineistokatkelmia, jotta lukijalle on selvää, millaisiin aineistolähteisiin pohjaan tulkintani (ks. Apo 2001, 30). Arvottavuuden välttämiseksi on tärkeää tiedostaa arvolataukset, joita

käsitteisiin sisältyy niiden aiemman käytön seurauksena. Kirjoitin luvussa 2.2 siitä, että tulkitsen aineistoani kulttuurin uskomuksellisen ulottuvuuden osana. Uskomuksellisuudella on sanana arvottavia konnotaatioita.⁸ Käytän uskomuksellisuutta tässä teoreettisena ja kontekstuaalisena työkaluna, jonka avulla sijoitan verenseisautusperinteen tutkimustraditioon ja tutkimukselliseen kontekstiin. Kirjoitin luvussa 2.2 myös siitä, mitä tarkoitan maagisella ajattelulla. Käytän käsitettä kuvaamaan maailman hahmottamisen tapaa ottamatta kantaa esimerkiksi siihen, punnitseeko maagisesti ajatteleva ihminen toimintansa kausaliteetteja (vrt. Tieteen termipankki 1.6.2020: Folkloristiikka: magia).

Poistan aineistokatkelmista henkilön- ja paikannimet eli suorat tunnistheet (ks. Kuula 2011, 77). Tämänkaltaisen aineiston ja näiden tutkimuskysymysten kanssa työskennellessä keskeiseksi tutkimuseettiseksi osa-alueeksi muodostuu aineistoon kohdistuvien toimenpiteiden sijasta tutkimusprosessin tekeminen näkyväksi lukijalle. Aineistoa on myös käsiteltävä eettisesti vaikkei se sisälläkään erityisen arkaluontoista materiaalia. Asetan omat tulkintani ja kuvauksien kertojien tulkinnat keskusteluun keskenään siten, että lukijalle on selvää, milloin kyseessä on oma tulkintani. Luvuissa 2.2 ja 3 esittelemäni käsitteet ovat tutkimuksessa käytettyjä työkaluja, etic-käsitteitä, joista suurin osa ei sellaisinaan esiinny aineistossa. Luonto on käsite, joka sanana esiintyy aineistossa, mutta senkin käsitteellistäminen perustuu aiempaan tutkimustietoon.

Näen analyysin vuoropuheluna aineiston ja tutkijan välillä. Tutkija edustaa tässä vuoropuhelussa sekä subjektiivista itseään että tutkimuksessa käyttämäänsä tieteellistä kontekstia; teoriaa ja muita ennakko-oletuksia aiheesta. Arkistomateriaalin kertojilla ei ole mahdollisuutta selkeyttää tai puolustaa näkökantaansa tutkijalle, joten tutkijan on pyrittävä tekemään oikeutta aineistolle tekemällä tulkinnat harkiten ja kontekstualisoimalla aineisto parhaan tietonsa mukaan (ks. Kurki 1996, 33). Tutkijoiden luomat käsitekategoriat ja mallit eivät ole arbitraarisia vaan perustuvat merkitysyhteyksien tulkintaan. Tästä huolimatta ne eivät ole täydellisiä rekonstruktioita menneisyyden kulttuurisista merkitysisällöistä, ja niitä onkin luettava nimenomaan tulkintoina. Käytän teoriaohjaavassa analyysissä avoimen ruumiinkuvan mallia tietoisena siitä, että teoreettisten mallien käyttö yksinkertaistaa ilmiöitä, joihin niitä sovelletaan ja jättää ulkopuolelleen poikkeukset (mt., 24, 30). Aineistossa toistuvien piirteiden pohjalta muodostamaani kuvaa rikastaakseni tuon analyysiluvuissa esille myös poikkeuksia

---

⁸ Esimerkiksi uskomuslääkintä-termin arvottavuudesta ks. Piela 2010, 15, viite 28.

aineistossa. Vaikka sovellankin aineistoa valmiiksi olemassa olevaan teoreettiseen malliin, pyrin pitäytymään avoimena vastausten kirjoittajien tulkinnoille omia tulkintoja tehdessäni asettaen nämä näkökulmat dialogiin sekä toistensa että muun aiemman tutkimustiedon kanssa. Toisin sanoen luen aineistoa kuunnellen kertojien tulkintoja ja pyrin tulkitsemaan tutkielmani aiheena olevaa ilmiötä vuorovaikutuksellisella lähestymistavalla. Näin ollen tiedonintressiäni voi kutsua hermeneuttiseksi.

Tutkimusaiheen valinta on aina tutkimuseettinen seikka, sillä tutkimus antaa näkyvyyttä ja merkitystä aiheelle, jota se käsittelee. Tutkimusaiheiden valinnat muokkaavat kuvaa siitä, millaisena sekä tämä hetki että menneisyys tullaan tulevaisuudessa näkemään. Kirjoituskutsussa pyydettiin lukijoita kirjoittamaan kuvauksia verensulkijoista, ja kuvaukset muokkaavat osaltaan kuvaa siitä, millaisena verensulkijat nähdään. Arkistoon tallentaminen antaa kuvauksille kulttuurista arvoa asettaen ne kulttuuriperinnön kategoriaan. Myös tutkimusaineistona käyttäminen antaa kuvauksille näkyvyyttä. Se, millaisia kuvauksia valitsin tähän tutkielmaan sekä se, mitä painotuksia tein, tulee vaikuttamaan edelleen lukijan mielikuvaan verensulkijoista.

3 Teoreettinen viitekehys

Seuraavissa alaluvuissa avaan tutkielmani keskeisiä käsitteitä *mielikuvaa*, *kehollisuutta* ja *ruumiinkuvaa*. Näistä mielikuva on keskeinen, kun kysyn, millaiseksi piirtyy mielikuva verensulkijoista 1960-luvulla kirjoitetuissa kuvauksissa. Kun tarkastelen sitä, millaisia merkityksiä verensulkijan kehollisuuteen liitetään näissä kuvauksissa, nousevat keskiöön kehollisuus ja ruumiinkuva. Koska jälkimmäisen kysymyksen kiintopiste on verenseisautuksen kehollisissa ulottuvuuksissa, hyödynnän tulkintoja tehdessäni avoimen ruumiinkuvan käsitettä, joka selittää käsityksiä ihmiskehosta maagisen ajattelun kontekstissa.

Näiden käsitteiden ympärillä käydyn keskustelun lisäksi hyödynnän analyysissa aiempia verensulkijoista ja verenseisautusperinteestä tehtyjä tulkintoja sen kirjallisuuden pohjalta, jota esittelin luvussa 2.1. Kansanparannuksen merkityksiä tutkinut Ulla Piela esittää, että kansanparannusta koskeva jaettu tieto rakentuu tulkinnoista, jotka perustuvat ihmiskehon ja sen ulkopuolisen maailman väliselle suhteelle (Piela 2010, passim.). Käsittelen verenseisautusta samalla tavoin: verenseisautusperinteellä on potentiaalia kertoa kehon ja sen ulkopuolen välisestä suhteesta.

3.1 Mielikuva

Kysyessäni, millaiseksi piirtyy *mielikuva* verensulkijoista, tarkoitan suhteellisen yhtenäisesti jaettua, kulttuurisen tiedon muokkaamaa ja määrittämää käsitystä. Koska aineistoni koostuu kirjallisista kuvauksista, ovat tarkasteluni kohteena kulttuuristen mielikuvien sanalliset representaatiot. En tutki sitä, mitä verensulkijat tekivät ja millaisia he olivat vaan mitä heidän ajateltiin tekevän ja millaisia heidän ajateltiin olevan. Tämän vuoksi mielikuva eli se, millaiseksi verensulkijat on käsitetty, on keskeinen käsite työssäni.

Mielikuvat voivat olla sekä yksilöllisiä että jaettuja, painotukseni on jaetuissa mielikuvissa. Suullinen perinne välittää mukanaan kulttuurisesti jaettua tietoa (Siikala 1992, 35, 273). Lotte Tarkka määrittää mielikuvat mielessä tapahtuviksi tapahtumaketjuiksi ja näiden tapahtumaketjujen tuloksiksi, joiden kielellistämiseksi on tunnettava kulttuurista kuvastoa (Tarkka 2020, 112–113). Kielellistäminen on kaksisuuntaista: kulttuurista kuvastoa hyödynnetään mielikuvien ilmaisussa ja samalla ilmaisut muokkaavat tätä kuvastoa. Jaettuja mielikuvia uudelleenluodaan ja muokataan jatkuvasti sosiaalisessa kanssakäymisessä (Lennon 2004, 121). Suullisen perinteen esityksissä yksilö luo uutta hyödyntäen samalla kollektiivisia kompetensseja (Tarkka 2020, 125).

Pyrin luomaan moniulotteisen hahmotelman kulttuurisesti jaetuista merkityksenannoista koskien sitä, minkälaiset piirteet kuuluvat usein mielikuvaan verensulkijasta; ihmisten käsitykset verensulkijasta eivät ole täysin samanlaisia, mutta vastausten taustalta on hahmotettavissa jaettu mielikuva, johon kuuluvat piirteet esiintyvät vastauksissa vaihdellen. Kulttuurinen tieto jakautuu epätasaisesti, eikä toistuvien piirteiden kautta olekaan rekonstruoitavissa täysin yhtenäistä mielikuvaa, joka olisi kaikkien kulttuurin piiriin kuuluvien ihmisten samanlaisena jakama (ks. Stark 2006, 49). Mielikuvat ovat jatkuvassa muutoksessa; erilaiset representaatiot muokkaavat mielikuvia ja muuntuneiden mielikuvien pohjalta rakennetaan uusia representaatioita. Mielikuvaan verensulkijoista vaikuttavat kokemusten lisäksi esimerkiksi kiteytyneet tarinat, joissa esiintyy verenseisautus. Mielikuva verensulkijoista ei siis ole täysin yhtenäisesti jaettu, vaan sisältää variaatiota. Tämän vuoksi käsittelen mielikuvia verkostoina, joissa toistuvat piirteet muodostavat merkitystihentymiä. Eri piirteet

toistuvat eri vastauksissa. Suhteellisen yhtenäinen mielikuva verensulkijan toiminnasta on edellytys sille, että verenseisautustaito voi olla perinteenä välittyvää.

Toistossa ja kiteytyneisyydessä eli niissä tekijöissä, jotka analyysissani näyttäytyvät yhdistävinä tekijöinä analyysiyksiköiden välillä, ei ole kyse ainoastaan siitä, että samaa kuvausta verensulkijan toimista tai hänestä itsestään toistetaan (varioiden) ihmiseltä toiselle. Myös itse verensulkijan toimet ovat usein toiselta verensulkijalta opittuja. Toisto ja kiteytyneisyys eivät näin ollen koske ainoastaan kuvauksia verensulkijoista, vaan verenseisautustraditiota itseään – jaetut merkityssisällöt vaikuttavat niin puheeseen kuin toimintaan. Käyttämäni aineisto sisältää sekä omakohtaisia kokemuksia että ihmiseltä toiselle, toisinaan sukupolvelta toiselle välitettyjä kuvauksia. Teoretisoimalla tulkintojani kulttuuristen merkityksenantojen kautta voin käsitellä aineistoa genrerajojen yli. En väitä, että genret tulisi kokonaan sivuuttaa, vaan hahmottelen erilaisia, tästä tutkielmasta poikkeavia, mahdollisia tapoja tämän aineiston lähestymiselle luvussa 9. Verenseisautusperinne on ollut (ja on marginaalisesti edelleen) elävää perinnettä ja elävän perinteen luonteeseen kuuluu sen muovaantuminen kuhunkin tilanteeseen sopivaksi. Perinteen jatkuvuus edellyttää sitä, että se on sovellettavissa ja muokattavissa.

Käsitän aineistonani olevien kuvauksien paitsi heijastavan, myös tuottavan kuvaa siitä, millaisena verensulkijat nähdään. En lue kuvauksia objektiivisina, kuvaajasta riippumattomina heijastuksina todellisuudesta, vaan kielellisinä todellisuuden uudelleenluomisina, joilla on sosiaalinen ja kulttuurinen merkitys ja potentiaali muutokseen (ks. esim. Laitinen & Rojola 1998, 8; Butler 1993, 2). Käsitän mielikuvan tekijänä, joka vaikuttaa paitsi puheeseen, kuten kuvauksiin verensulkijoista, myös toimintaan, kuten verensulkijoiden tapaan pysäyttää verenvuoto ja myös näiden yhdistelmään kuten siihen, miten verenseisautustaitoiset henkilöt kommunikoivat taidostaan ja toiminnastaan.

Analyysissa etsin aineistosta piirteitä, joiden kautta on mahdollista hahmottaa sitä, millaiset tekijät muodostavat suhteellisen yhtenäisen, kulttuurin sisäisesti jaetun kuvan verensulkijasta ja hänen toiminnastaan. Mielikuvia ei voi tutkia sellaisenaan, vaan niihin pääsee käsiksi representaatioiden, kuten sanallistusten ja kuvallistusten kautta. Koska aineistonani ovat kirjoitetut kuvaukset, kohdistuu tarkasteluni mielikuvien verbalisointeihin (mielikuvien verbalisoitumisesta ks. Tarkka 2020).

Suullisena perinteenä välittyvän taidon jatkumiselle on välttämätöntä, että siitä on olemassa kulttuurin sisällä jaettu mielikuva. Tarkoitukseni ei ole etsiä autenttista tai alkuperäistä mielikuvaa verensulkijasta, vaan tiedostan variaation ja yksilöllisen tulkinnan vaikutukset: niin mielikuvien sisältö kuin perinteen käyttötarkoituksetkin muokkaantuvat ja saavat uusia piirteitä. Perinteelle on tyypillistä hidas muutos ja kerrostuneisuus, eivätkä mielikuvatkaan muuttuvasta luonteestaan huolimatta muutu hetkessä, vaan kantavat mukanaan aiempia niihin kiinnitettyjä merkityksiä. Mielikuvien sanallistuksissa on nähtävissä paitsi sanomisajankohtansa merkityksenantoja, myös vanhempia merkityskerrostumia. Aineistonani olevista kuvauksista on luettavissa sekä mielikuva verensulkijoista sellaisena, kuin se on kirjoituskutsuun vastaamisen hetkellä ollut, että vanhempia merkityskerrostumia. Käsittelen siis mielikuvia kulttuurisesti jaetuttuina merkitysten verkostoina.

3.2 Kehollisuus ja ruumiinkuva

Kehollisuudella tarkoitan sitä, millaisena ihmiskeho nähdään ja koetaan, en siis ihmisen materiaalista olemassaoloa. Käsittelen kehollisuutta kulttuurisesti rakennettuna ja rakentuvana konstruktiona, joka voi käydä läpi muutoksia (Piela 2010, 48; Falk 1994, 61; Sault 1994, 13–14; ks. myös Bell 1990, 300). Käsitteellistän ihmiskehoa sen kulttuurisen roolin kautta siksi, että tarkasteluni kohteena ovat mielikuvien sanallistukset ja keholle annetut kulttuuriset merkitykset. Samalla tavoin kuin mielikuvankin kohdalla, en tässä yhteydessä lähesty psykologisesta näkökulmasta yksittäisen ihmisen käsitystä kehostaan vaan tarkoitan *ruumiinkuvalla* laajemmin jaettua ymmärrystä siitä, millaiseksi ihmiskeho käsitetään. Lähestyn siis ruumiinkuvaa kulttuurisena käsityksenä. Ruumiinkuva on kulttuurisesti rakentunut malli (Sault 1994, 1).

Kulttuurisesti rakentuneita malleja pidetään yllä muun muassa perinteen välityksellä (Kurki 1996, 24; ks. myös Siikala 1992, 35). Näitä kulttuurisia malleja voidaan kutsua skeemoiksi. Skeema voidaan määritellä kokemusperäisesti syntyneeksi tietokehykseksi (Tieteen termipankki 3.8.2019: Kielitiede: skeema). Pidän kuitenkin tärkeänä lisätä määrittelyyn kokemuksellisuuden lisäksi kulttuurisesti välittyvän tiedon: määrittelen skeemat sekä kokemuksen perusteella että kulttuurisesti muodostuneina. Skeemojen avulla ihmiset hahmottavat maailmaa ja jäsentävät tietoa. Skeemat ilmaistaan kielellisesti ja ne helpottavat ihmisten välistä kommunikaatiota, sillä ne sisältävät tietoa kategorioiden keskeisistä piirteistä (Apo & Kinnunen 2001, 53; Kurki 1996, 25). Kuten

muutkin skeemat, myös ruumiinkuvat ovat kulttuurisidonnaisia ja muuttuvat aikojen saatossa (ks. esim. Stark 2006, 153). Muutokset skeemoissa tapahtuvat kuitenkin hitaasti.

Skeemojen avulla tapahtuva hahmottaminen ei kohdistu ainoastaan ympäröivään maailmaan vaan myös ihmiseen itseensä. Ruumiinkuvalls (engl. *body schema*)⁹ tarkoitan kokemuksen ja vuorovaikutuksessa välittyvän kulttuurisen tiedon kautta muodostunutta kuvaa siitä, millaisena ihmisruumis käsitetään. Käsitys ruumiinkuvasta vaikuttaa maailman ymmärtämiseen ja toimintaan: ruumiinkuva vaikuttaa siihen, miten ihmiset kokevat materiaalisen kehonsa (Lennon 2004, 115). Käytän käsitettä ruumiinkuva tarkoittamaan tietyssä kulttuurissa kollektiivisesti jaettua käsitystä siitä, mistä ihmisen ruumis koostuu ja missä sen vaikutuspiirin rajat ovat. Ruumiinkuva on kulttuurinen konstruktio, jota pidetään totena kyseenalaistamatta useinkaan sen taustaa. Kyseenalaistamattomuus on tyypillistä kulttuurisille malleille, niitä pidetään itsestään selvästi olemassa olevina (Koski 2011, 69). Muutokset ruumiinkuvassa ovat vähittäisiä ja hitaita. Ruumiinkuvan ja laajemmin ihmiskäsityksen historiasta on tärkeää olla tutkimustietoa, sillä ne ovat itsestään selvinä pidettyjä asioita, joiden kulttuurista taustaa ei arkiajattelussa oteta huomioon. Vain tuottamalla tietoa menneisyydestä voimme ymmärtää nykyhetken itsestään selvyyksinä pidettyjä kulttuurisia konstruktioita kuten käsitystä siitä, mistä ihminen muodostuu.

Kaikilla kulttuurin piiriin kuluville ihmisillä ei ole keskenään täysin samanlaista maailmankuvaa eikä myöskään ruumiinkuvaa, mutta ruumiinkuva on kulttuurin sisällä laajasti jaettu käsitys. Ruumiinkuva on todellisuuden hahmottamisen malli ja näin ollen kulttuurisen tiedon osa-alue. Eija Stark määrittelee kulttuurisen tiedon ”tavoiksi havainnoida ja kategorisoida maailmaa” (Stark 2011, 108). Ruumiinkuvaa koskevia käsityksiä ei useinkaan lausuta ääneen tai muuten eksplikoida, vaan käsitykset perustuvat vuorovaikutuksessa jaettujen skemaattisten väittämien ja toimintatapojen varaan. Seuraavassa alaluvussa käsittelen avointa ruumiinkuvaa, joka on yksi teoreettinen malli ihmiskehon ja sen ulkopuolisen todellisuuden suhteesta.

---

⁹ Kehollisuutta koskeva skeema (body schema) ja ruumiinkuva (body image) voidaan käsittää keskenään erilaisiksi asioiksi (ks. Stark 2006, 151–153). Tässä yhteydessä näen hyödyllisimmäksi ruumiinkuvan käsitteellistämisen soveltaen skeeman käsitettä aiempiin ruumiinkuvan määritelmiin.

3.3 Avoin ruumiinkuva

Laura Stark (2006) käsittelee teoksessaan *The Magical Self. Body, Society and the Supernatural in Early Modern Rural Finland* ihmisruumista koskevia käsityksiä, erityisesti sitä, millaisina ihmiskehon ja ihmisen toimijuuden rajat koettiin ja käsitettiin 1800-luvun ja 1900-luvun alun Suomessa. Stark teoretisoi näitä käsityksiä *avoimen ruumiinkuvan* (engl. *open body schema*) avulla. Avoimen ruumiinkuvan mallin mukaisessa ajattelussa ihmiskehon rajat nähdään avoimina ja helposti läpäistävinä (mt.). Ruumiinkuvan avoimuuden voidaan nähdä olevan riippuvainen yhteisöllisten suhteiden ja kulttuurisen järjestyksen laadusta. Ruumiinkuva käsitetään sitä avoimemmaksi ja keho alttiimmaksi ulkopuolisten voimien tunkeutumiselle, mitä tiukempi sosiaalinen järjestys yhteisössä on (Falk 1994, 12). Käsitys kehon avoimuudesta on tyypillinen esimodernille ajalle ja kytkeytyy maagiseen ajatteluun. Moderniin aikaan siirryttäessä käsitys ihmisruumiista muuttuu suljetummaksi (Stark 2015, 127; Stark 2006, 154–158; Falk 1994, 25; Turner 1994, xv; ks. myös Piela 2010, 88.) Ruumiinkuvaa koskevat käsitykset eivät kuitenkaan muutu nopeasti, ja suullisen perinteen sisällöissä kuuluu edelleen kaikuja menneisyydessä vallinneista tavoista ymmärtää maailmaa. Avointa ruumiinkuvaa käsitellessäni hyödynnän ensisijaisesti Laura Starkin ajattelua, sillä hän yhdistää avoimen ruumiinkuvan sekä samankaltaisiin aihepiireihin että aineistoihin kuin mitä tässä tutkielmassa käsittelen (Stark 2006, erit. 300–303). Kulttuurissa, jossa maagisen ajattelun logiikka oli yleinen tapa ymmärtää maailman tapahtumia, koettiin ruumiillisen minän rajojen olevan mahdollista avautua ympäröivälle maailmalle, jolloin ruumiin ulkopuoliset tekijät saattoivat läpäistä ruumiin rajat ja päästä näin ihmisen sisäpuolelle. Koska verenseisautusperinne kytkeytyy maagiseen ajatteluun, soveltuu avoimen ruumiinkuvan malli erinomaisesti verensulkijan kehollisuuden tarkasteluun.

Maagisessa ajattelussa esimerkiksi sairaudet selittyivät ihmiskehon ulkopuolelta sen sisäpuolelle tunkeutuneina voimina (Mäkelä & Haapoja 2016, 2170; Ilomäki 2014, 126; Piela 2010, 21, 49; Piela 2003, 311–312, 322; Tuovinen 1984, 25). Avoin ruumiinkuva selittää sen, miten tämä on mahdollista. Sairauksia aiheuttavat tekijät saattoivat tunkeutua ulkomaailmasta kehoon joko ihmisen kehon rajojen tai hänen luontonsa rajojen heiketessä erilaisista syistä (Stark 2016, 373; Stark 2006, 152, 257, 335). Voimakasluontoinen ihminen oli paremmin suojassa sairauksilta kuin heikkoluontoinen (Paulaharju 2010 [1924], 64). Ihmisen rajat koettiin

perustavanlaatuisesti erilaisina kuin nykyään, sillä aineettomat tekijät saattoivat läpäistä rajat ja aiheuttaa muutoksia, muun muassa sairauksia, ihmisen fyysiseen kehoon.

Jotakin ihmiseen kytköksissä olevaa käsitetään maagisen ajattelun mukaan olevan esimerkiksi hänen kynsissään, hiuksissaan tai ruumiineritteissään silloinkin, kun eritteet tai kehon osat ovat irrallaan muusta kehosta (Apo 1995, 22; Hämäläinen 2005 [1920]; ks. myös luku 2.2). Toiseen ihmiseen on voitu vaikuttaa kohdistamalla maagisia toimia näihin osiin tai eritteisiin. Vaikutuksen taustalla on ajatus metonymisesta, rinnastukseen perustuvasta logiikasta. (Piela 2006, 281–282; Hämäläinen 2005 [1920], erit. 139.)

Maagiseen ajatteluun kuuluu käsitys paitsi kehon ulkopuolelta sen sisäpuolelle pyrkivistä voimista, myös kehon sisältä ulospäin tapahtuvasta liikkeestä. Kutsun tätä projisoinniksi (ks. Stark 2006, 154; Hämäläinen 2005 [1920], erit. 133). Tarkoitan projisoinnilla ympäröivään maailmaan vaikuttamista, joka tapahtuu siirtämällä vaikuttavaa voimaa projisoinnin kohteeseen erilaisin keinoin, esimerkiksi katseen välityksellä. Albert Hämäläinen määrittelee projisoinnin toiminnaksi, jossa voimaa siirretään jonkin konkreettisen asian, usein ihmisen ruumiineritteen tai ruumiinosan, välityksellä (Hämäläinen mt., erit. 138–139). Määritelmäni poikkeaa Hämäläisen määritelmästä siinä, ettei tämän kanavoinnin mahdollistajaksi tulkintani mukaan edellytetä konkreettista välikappaletta. Lisäksi Hämäläinen keskittyy kehon ulkopuolelta sen sisäpuolelle suuntautuvaan vaikutukseen, kun taas itse sisällytän projisointiin myös päinvastaisen liikkeen. Kehon sisäpuolelta sen ulkopuolelle suuntautuvaa projisointia esiintyy muun muassa käsityksessä harakoimisesta. Harakoimisella tarkoitetaan vaginan kautta välittyvän väen aktivoimista ihmisen, eläimen tai esineen yli astumalla. Syntynyt vaikutus saattoi olla niin positiivinen kuin negatiivinenkin. Väki ei edellytä fyysistä kosketusta toimiakseen. (Apo 1995, 22–25.) Verenvuodon pysäyttävä voima näyttäytyy useissa aineistonani olevissa kuvauksissa luontona.¹⁰ Laura Starkin mukaan luonnon projisoiminen on olennaista verenseisautuksessa: verensulkija pystyi lähettämään luontonsa matkojen päähän pysäyttääkseen verenvuodon (Stark 2006, 257, 300–301).

---

¹⁰ Luontoa olisi mahdollista tutkia syvällisemmin suhteessa ruumiillisuuteen selvittämällä, missä luonnon on käsitetty sijaitsevan tai onko sen ylipäättään käsitetty sijaitsevan jossain fyysisesti. Muun muassa Laura Stark puhuu luonnosta ihmisen ruumiin sisällä olevana asiana (Stark 2006, 408). Luonnonnostatussanoissa luontoa kutsutaan usein lovesta, mutta tämä ei välttämättä tarkoita, että luonto olisi kaukana ihmisen ruumiista; lovi on käsitettävissä tuonpuoleisena, abstraktina sijaintina. Lovi voidaan käsittää pikemminkin olotilana kuin paikkana (Siikala 1992; 223; vrt. Piela 2006, 283).

Projisoitava luonto voidaan tulkita niin haltijasieluun yhdistyvänä entiteettinä kuin voimasubstanssinakin. Riippumatta siitä, millaiseksi luonto käsitetään, on ruumiinkuvan oltava erilainen kuin empiirisen tieteen määrittelemä käsitys ihmiskehosta, jotta projisoiminen on mahdollista. Käsitteet maagisesta projisoinnista kertovat ihmiskehon ja sen ulkopuolisen maailman suhteesta.

Maagisen ajattelutavan mukaan tunteiden, kuten kateuden tai vihan, käsitettiin voivan vaikuttaa muihin ihmisiin fyysisesti. Fyysinen läheisyys ei ollut edellytys tunteiden kautta vaikuttamiselle, esimerkiksi vahingoittamiselle, vaan vaikutus tapahtui projisoimalla tunteessa olevaa voimaa katseen tai puheen välityksellä (Stark 2016, 372; Stark 2006, 220–221; Kurki 1996, 27). Katseen vaikutuspiiri ymmärrettiin maagisessa ajattelussa samankaltaisesti kuin millaisena kosketuksen vaikutus koetaan nykyään. Nykyään näköaisti yleisesti koetaan yksisuuntaiseksi; katse ei ole toimijuutta vaan näkemällä ainoastaan vastaanotetaan tietoa maailmasta.¹¹ Satu Apo nimeää sekä katseen että puheen roolin olleen maagisessa ajattelussa kosketuksen kaltainen (Apo 1995, 22). Loitsusanojen tehon voidaan tulkita perustuvan siihen, että niiden käyttäjä projisoi luontoaan sanojen kautta.

Jaetut ruumiinkuvat vaikuttavat toimintaamme, sillä ne mahdollistavat ja rajoittavat toimijuuden ulottuvuuksia (Lennon 2004, 117). On hyödyllistä pohtia sitä, miten ruumiinkuvan avoimuus vaikuttaa siihen, millaisena ihmisen toiminnan mahdollisuudet nähdään. Maagisessa ajattelussa esimerkiksi erilaiset vahvat tunteet, tahdonvoima ja katse ovat asioita, joiden kautta ihminen voi vaikuttaa ympäröivään maailmaan (Stark 2006, 303). Laura Stark ehdottaa, että kuvauksia väestä ja luonnosta voidaan käsitellä kulttuurisina tapoina puhua toimijuudesta (Stark 2006, 317). Hän nimeää myös katseen esimodernille ajalle tyypilliseksi toimijuuden muodoksi (mt., 303, 417–418). Ihmisen vaikutuspiiri jatkuu hänen kehonosansa tai eritteensä, esimerkiksi syljen, kautta. Sylkeminen siis toimii ihmisen toimijuuden jatkeena, hänen voimansa tai luontonsa edustajana (Stark 2006, 154, 301). Näin ollen myös projisointia voidaan käsitellä toimijuutena. Vaikka Stark käsittelee nimenomaan ruumiinkuvaa, sisällyttää hän ihmisen luonnon osaksi tätä kokonaisuutta toimijuuden osana. Hän yhdistää voimakkaan luonnon vahvaan toimijuuteen. (Stark 2006, 163, 285.)

---

¹¹ Tarkoitan arkiajattelulle ominaista käsitystä katseesta pelkkänä vastaanottamisena. Teoreettisessa ajattelussa katse voidaan käsittää toimijuutena. Katseen kohteena olemisen tulkitaan eri tutkimusperinteissä vaikuttavan eri tavoin ihmisen toimintaan (esim. Foucault 2005 [1975]; Merleau-Ponty 2002 [1945]).

Toimijuudella viitataan siihen, millaiseksi ihmisen vaikutuspiiri käsitetään; minkälaisilla teoilla on mahdollista vaikuttaa ympäröivään maailmaan ja minkälainen toiminta käsitetään (aktiiviseksi) teoiksi. Maagisessa ajattelussa katse käsitettiin toimijuuden muotona (Stark 2006, 303, 417). Katse toimijuutena antaa näköaistille toiminnallisen funktion, mikä näkyy esimerkiksi käsityksissä verenseisautuksessa katseen voimalla tai sen kautta. Katseella on tällöin konkreettinen vaikutus kohteeseensa. Kaikissa yllä kuvatuissa toiminnoissa ihmisen toimijuus ulottuu alueille, joihin nykyaikaisen logiikan mukaan ei ole mahdollista vaikuttaa kehollisesti. Kehollisuuden osa-alueet, jotka avoimen ruumiinkuvan mukaisessa ajattelussa mahdollistavat toimijuutta, nähdään nykylogiikan mukaan passiivisinä. Näiden asioiden toimiminen toimijuuden osina edellyttää sitä, että ruumiin rajat ovat avoimet.

Sellaisetkin tutkijat, jotka eivät käytä avoimen ruumiinkuvan käsitettä, yhdistävät maagisen ajattelun ja kehon rajojen avoimuuden: Satu Apo ei käytä avoimen ruumiinkuvan käsitettä, mutta hän kirjoittaa, että nainen oli erityisen altis ulkopuolisten voimien vaikutuksille tilanteissa, joissa hänen kehonsa rajat olivat avonaiset, kuten menstuoidessa ja synnyttäessä (Apo 1995, 34–37). Ulla Piela kuvailee ihmiskehoa kansanparannuksen kontekstissa ”vaikutuksille alttiina, avoimena, aukkoisena ja väylämäisenä tilana, jota muu todellisuus merkityksellistää” (Piela 2010, 17). Hän kirjoittaa parantajan tulkitsevan sairaudet ulkopuolisten tekijöiden ”symbolisina tunkeutumisina potilaan ruumiiseen” (Piela 2003, 312). Tuulikki Kurki ehdottaa ”ihmisen fyysisten ja psyykkisten ulottuvuuksien uudelleenmäärittelyä” kirjoittaessaan maagisen ajattelutavan mukaisesta käsityksestä koskien sitä, että projisoinnilla on mahdollista vaikuttaa ympäröivään maailmaan. Hän nimeää kuvailemansa ihmiskuvan sumeaksi käsitykseksi ihmisestä. (Kurki 1996, 28.) Ruumiinkuvan avoimuus on siis näkyvissä myös sellaisissa maagiseen ajatteluun kytkeytyvissä tutkimuksissa, joissa se ei ole tutkimuksen keskiössä. Tämä kertoo siitä, kuinka olennainen tekijä käsitys ihmiskehosta avoimena on tulkinnoissa maagisen ajattelun mukaisesta toiminnasta.

4 Aineistona kuvaukset verensulkijoista

Vuonna 1962 Kansantieto-lehdessä julkaistiin kirjoituskutsu otsikolla ”Kuvauksia verensulkijoista”. Vastaukset kyselyyn on tallennettu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (jäljempänä SKS) arkiston perinteen ja nykykulttuurin kokoelmiin. Kirjoituskutsu on tutkielman liitteenä. Kutsussa kehoitetaan lukijaa kirjoittamaan kuvauksia

verensulkijoista ja vastaamisen tueksi annetaan lukuisia apukysymyksiä. Kysymykset koskevat muun muassa verenseisautuksen tapoja, muutoksia verensulkijan olemuksessa riitin aikana ja sitä, mistä verensulkija on taitonsa saanut. Kirjoituskutsun ingressi kuuluu: ”[o]makohtaiset kuvaukset ovat erittäin arvokkaita”, mutta myös muilta kuultuja kertomuksia kannustetaan kirjoittamaan (Kansantieto 14/1962, ks. liite.) Osa vastauksista on vastaajien itsensä kirjoittamia ja osa taas on haastateltu muilta. Aineisto sisältää myös opiskelijoiden toteuttamien keruiden vastauksia.

Yksikään vastauksista ei ole verensulkijan kirjoittama, vaan vastaajat kertovat joko elämänsä aikana kohtaamistaan verensulkijoista tai verensulkijoista, joita eivät ole itse tavanneet, vaan joista ovat kuulleet kerrottavan. En tämän tutkielman kontekstissa näe tarpeelliseksi analysoida omakohtaisia kokemuksia ja muilta ihmisiltä kuultuja kertomuksia erillään toisistaan, mutta toisessa yhteydessä voisi olla mielenkiintoista selvittää, eriävätkö omakohtaisista tapahtumista kertovat ja muilta kuullut kuvaukset toisistaan sen suhteen, millaisina verensulkijat kuvataan. Syy siihen, miksi en koe erottelua tarpeelliseksi omien tutkimuskysymysteni kannalta on se, että keskityn tarkastelussani verensulkijoita koskeviin mielikuviin. Tutkimuskysymyksiini vastaavat yhtä hyvin niin omakohtaisista kokemuksista kertovat kuvaukset kuin muilta ihmisiltä kuullut tai yleisesti tiedossa olleet kuvaukset.

4.1 Rajaus

Aineistoni koostuu 233 vastauksesta yhteensä 56 vastaajalta. Aineistona käyttämäni tekstit on vastaanotettu SKS:n arkistoon vuosien 1959 ja 1966 välillä. Kuvauksia verensulkijoista -kirjoituskutsu julkaistiin vuoden 1962 lopussa ja suurin osa vastauksista onkin vastaanotettu arkistoon vuonna 1963 tai sen jälkeen. Ennen vuotta 1962 arkistoitujen tekstien sisällyttäminen aineistoon selittyy sillä, että arkistoidessa on nähty parhaaksi sijoittaa samanaiheiset arkistoyksiköt keskenään samaan yhteyteen. Olisi ollut mahdotonta yrittää erotella teksteistä niitä, joita ei ole lähetetty vastauksena Kansantietolehden kyselyyn, sillä vain harvassa vastauksessa mainitaan eksplisiittisesti tekstin olevan vastaus tähän kyselyyn. Tämän vuoksi en nähnyt tarpeellisenä myöskään seuloa joukosta pois niitä tekstejä, jotka on kirjoitettu ennen vuotta 1962.

Tässä tutkielmassa kukin analyysiyksikkö koostuu yhdestä vastauksesta, joka on arkistossa merkitty vastaajakohtaisella juoksevalla numeroinnilla. Saman kirjoittajan useammat vastaukset ovat siis erillisiä analyysiyksiköitä. Olen merkinnyt

lähdeluetteloon ne aineistoyksiköt, joihin tutkielmassa viitaan. Käyttämäni aineistolähteisiin viittaamisen tavan esittelen luvun 4.2 lopuksi.

Teoria ei ohjannut aineistonmuodostustani, sillä analyysimenetelmäni eivät ole teorialähtöisiä. Halusin aineiston olevan tarpeeksi pieni, jotta voin analysoida sitä riittävällä tarkkuudella. Aineiston oli kuitenkin oltava riittävän kattava. Tämän vuoksi jo aineiston valinta ja rajaaminen vaativat alustavaa analyysiä alustavan luokittelun muodossa. Verensulkijoita ja verenseisautussanoja käsitteleviä tekstejä on arkistoitu myös muualle kuin Kansantieto-lehden kyselyvastausten yhteyteen. Arkistomateriaalia samasta aiheesta on ainakin SKS:n kansanuskon kortistossa, SKS:n uskomustarinoiden kortistossa ja SKS:n kansanlääkinnän kortistossa. Jos olisin sisällyttänyt aineistoon myös esimerkiksi kansanlääkintäkortiston verensulkijoita koskevat kortit, olisi analyysi luultavasti sisältänyt myös muunlaisia luokitteluja ja tulkintoja kuin mitä nyt olen analyysissä tehnyt. Kansantieto-lehden kyselyvastauksissa pitäytyminen rajaa aineistoa ajallisesti; esimerkiksi edellä mainittu kansanlääkinnän kortisto sisältää myös huomattavasti varhaisempia kuvauksia verensulkijoista. Pidemmälle aikajänteelle sijoittuvan aineiston analysoiminen olisi vaatinut laajempaa kontekstuaalista kehystämistä kuin tässä tutkielmassa käyttämäni aineiston analysoiminen. En rajannut aineistoa myöskään maantieteellisesti. Tutkielman laajuuden huomioon ottaen pidän tekemääni rajausta perusteltuna.

Kuvaus henkilön verenseisautuskyvystä on toisiaan arkistoitu eri yksikkönä kuin muut hänestä kertovat tekstit. Jotkut niistä henkilöistä, jotka ovat vastanneet Kuvauksia verensulkijoista -kyselyyn, ovat kirjoittaneet verenseisautuksen taitavista henkilöistä enemmänkin, mutta vastaukset on arkistossa numeroitu niin, että yhtenä kirjeenä lähetetty, jopa yhdelle arkille kirjoitettu vastaus on jaoteltu useammaksi arkistointiyksiköksi. Tämä käytäntö jättää aineistoni ulkopuolelle yksityiskohtia verensulkijoiden muista taidoista kuin verenseisautuskyvystä. Jos haluaisi tarkemmin tutkia verensulkijoiden muita ominaisuuksia, olisi aineistoon hyvä sisällyttää arkistointiyksiköjä myös Kuvauksia verensulkijoista -kyselyn ulkopuolelta. Esimerkiksi eräässä vastauksessa¹² kuvataan verensulkijaa ja hänen muita taitojaan. Siinä tekstin kohdassa, jossa mainitaan henkilön olevan myös selvänäkijä, on merkitty alkavaksi jo seuraava arkistointiyksikkö.¹³ Näin ollen se jäi analysoitavan aineistoni ulkopuolelle. Sitä

---

¹² SKS KRA Valkonen, Jaakko 794–1041:798. 1964.

¹³ SKS KRA Valkonen, Jaakko 794–1041:799. 1964.

seuraavalla numerolla¹⁴ on puolestaan merkitty tekstistä kohta, jossa kerrotaan kyseessä olevan henkilön oppineen taitonsa vanhemmiltaan. Analysoimalla myös näitä ympäröiviä tekstejä olisi verensulkijoista mahdollista saada rikkaampi kuva, mutta tutkielman laajuuden vuoksi se ei tässä yhteydessä ole järkevää. Käsitellessäni luvussa 6.3 verensulkijan ominaisuuksien yhteydessä muita taitoja, joita kuvatuilla henkilöillä verenseisautustaidon lisäksi on, sisällytän analyysiin ainoastaan tässä aineistossa kuvatut taidot.

4.2 Vastaukset kirjoituskutsuun aineistona

Kansantieto on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kysely- ja tiedotuslehti, jota julkaistiin vuosina 1936–1939 ja 1961–1968 (<https://www.finlit.fi/fi/arkisto/perinteen-ja-nykykulttuurin-arkistoaineistot/tekstiaineistot/kansantieto-lehden-kyselyt#.XvERr9IOQ0M> 21.2.2020). Lehti sisältää kirjoituskutsuja eri aihepiireistä. Samassa lehdessä, jossa julkaistiin kirjoituskutsu verensulkijoita koskevista kuvauksista, kehoitetaan lukijoita kirjoittamaan muun muassa lehdessä esitellyistä harvinaisista kaskutyypeistä sekä viinan alkuperästä kertovista uskomuksista. Kirjoituskehotusten lisäksi lehti sisältää ohjeita vastausten lähettämistä koskien sekä tiedotteita SKS:n toiminnasta, muun muassa äänitustyöstä. Lehdessä luetellaan niiden henkilöiden nimet, jotka ovat edellisenä vuonna lähettäneet materiaalia arkistoitavaksi ja julkaistaan kirjoituskilpailujen rahapalkintojen voittajat. Lehden on toimittanut Lauri Simonsuuri. (Kansantieto 14/1962.) Useimpien kirjoituskutsujen yhteydessä ei ole mainintaa siitä, että vastaamisesta voisi saada palkkion, mutta joihinkin kirjoituskutsuihin ansiokkaasti vastaamisesta kerrotaan voitavan saada palkkioksi esimerkiksi rahaa tai hopealusikoita (Kansantieto 15/1963). Verensulkijoita koskevan kyselyn yhteydessä ei ole mainintaa palkkiosta.

Monesti samat kirjoittajat ovat vastanneet useampaan kuin yhteen Kansantieto-lehden kirjoituskutsuun, kun taas joidenkin kohdalla kuvaus verensulkijasta on ainoa vastaus Kansantieto-lehden kirjoituskutsuihin niinä vuosina (1961–1968), joilta läpikäymäni sidokset ovat. Osan teksteistä kertojana on vastauksen lähettäjä, osassa taas lähettäjä on haastatellut tiedot muilta ihmisiltä. Jotkut aineistoyksiköistä ovat keskenään

---

¹⁴ SKS KRA Valkonen, Jaakko 794–1041:800. 1964.

saman vastaajan kirjoittamia tai saman haastatellun kertomia. Tekstien pituus vaihtelee muutamasta lauseesta kuuteentoista liuskaan.

Vastaajat kirjoittavat sekä henkilökohtaisesti tuntemistaan ihmisistä että henkilöistä, joista ovat kuulleet muiden kertovan. Vastausten sisällöt ovat vaihtelevia; osa teksteistä sisältää yksityiskohtaisen kuvauksen verenseisautustapahtumasta, toiset koostuvat ainoastaan verensulkijan nimestä ja lisätiedoista, kuten paikkakunnasta, jolla tämä on toiminut. Muutama vastauksista on neuvon muotoon kirjoitettuja kansanlääkinnällisiä tietoja; miten tulee toimia, jos haluaa pysäyttää verenvuodon. Osassa vastauksista on kirjattuna ainoastaan verenseisautussanat, mutta suurimmassa osassa verenseisautussanoja sisältäviä vastauksia on sanojen lisäksi myös muuta informaatiota. Joistain vastauksista on kertojan tulkintojen lisäksi luettavissa myös häntä haastatelleen ja vastauksen ylös kirjoittaneen henkilön tulkintoja.

Vastauksiin on arkistossa merkitty niiden sisältämät perinnelajit. Uskomustarinoita ja sekä omakohtaisia että lähipiirille tapahtuneista tapahtumista kertovia memoraatteja on aineistossa paljon. Arkistossa tehdyt luokittelut eivät välttämättä ole yhteneväisiä sen kanssa, miten kertoja itse luokittelisi vastauksensa. Esimerkiksi memoraatti sisältää perinnelajina yliluonnollisen tapahtuman (Tieteen termipankki 17.3.2020: Folkloristiikka: memoraatti). Kertoja ei kuitenkaan ole välttämättä itse pitänyt kuvauksen kohteena olevaa tapahtumaa yliluonnollisena.¹⁵ En ole tehnyt rajausta perinnelajien mukaan, vaan sovelsin analyysia kokonaisaineistoon ja analyysin edetessä kiinnitin erityistä huomiota sellaisiin vastauksiin, jotka sisältävät kuvailua verensulkijasta tai verenseisautusperinteestä. Käsityksissä verensulkijoista on eroa riippuen siitä, perustuvatko ne verenseisautustaitoisilta ihmisiltä kuultuihin asioihin vai suulliseen perinteeseen kuten kiteytyneisiin tarinoihin. Perinteenmukaisuus voi yhtenäistää kuvausten merkityksiä kulttuurisesti ymmärrettävämpään muotoon (Koski & Enges 2010, 30–31). Tämän tutkielman puitteissa en lähtökohtaisesti erottele aineistoyksiköitä toisistaan sen perusteella, mihin niiden sisältämät kuvailut perustuvat. Tavoitteenani on hahmotella kulttuurisesti jaettua mielikuvaa verensulkijasta, ja jokainen vastaus tuo siihen oman lisänsä.

Kirjoituskutsussa (ks. liite) esitetyillä kysymyksillä on suuri vaikutus siihen, minkälaisia asioita ihmiset vastauksiinsa sisällyttävät. Tämä oli otettava huomioon erityisesti siinä analyysivaiheessa, kun tutkin mielikuvaa verensulkijasta. Kirjoituskutsun

---

¹⁵ Käsitteen yliluonnollinen ongelmallisuudesta ks. esim. Koski 2011, 73.

kysymykset ovat saattaneet johdatella vastaajaa muodostaen osaltaan mielikuvaa verensulkijasta vastaajan mielessä. Jotkut vastaajista myötäilevät kirjoituskutsussa esitettyjä asioita, toiset taas kiistävät niitä. On mahdollista, että myös kirjoituskutsussa käytetyt ilmaisut vaikuttavat vastauksiin. Arvioin jokaisessa analyysiluvussa erikseen, millä tavoin kirjoituskutsu on mahdollisesti vaikuttanut vastauksiin niiltä osin, kuin se kunkin luvun kohdalla on olennaista. Vastauksissa saatetaan kommentoida kirjoituskutsun kysymyksiä, joihin kuvaus ei anna vastausta. Tällainen metakommentti näkyy esimerkiksi seuraavassa katkelmassa: ”Muihin verensulkijoihin esitettyisiin kysymyksiin ei kertoja osannut vastata”.¹⁶ Vaikka kirjoituskutsuun sisältyvät kysymykset edellyttävätkin arviointia sen suhteen, vaikuttavatko ne osaltaan vastaajien mielikuvaan verensulkijasta, on muodostamani aineisto otollinen sekä verensulkijaa koskevan mielikuvan että verensulkijan kehollisuutta koskevien käsitysten tarkastelulle.

Osa aineistona käyttämistäni teksteistä on arkistoitu kerääjäsidoksiin, osa ainoastaan Kansantieto-lehden kyselyvastauksia sisältäviin Kansantieto-sidoksiin. Aineistokatkelmaan viitatessani merkitсен ensin vastauksen lähettäjän nimen. Sitä seuraavat numerot merkitsevät arkistointisignumia. Ennen kaksoispistettä oleva numero merkitsee sidoksen numeroa, kaksoispisteen jälkeen oleva numero vastauksen järjestysnumeroa sidoksessa. KT tarkoittaa, että vastaus on Kansantieto-sidoksessa. Viitatessani useampaan kuin yhteen aineistoyksikköön käytän puolipistettä erottamaan aineistoviitteet toisistaan.

5 Analyysimetodit

Analyysini on kaksitasoinen: aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä tutkin, millaiseksi aineiston perusteella piirtyy mielikuva verensulkijoista ja teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä tulkitсен verensulkijan kehollisuuteen kiinnittyviä merkityksenantoja. Hyödynsin molempia analyysimenetelmiä ristikkäin ja osittain samanaikaisesti, mutta mielikuvaa koskevassa analyysissä painottuu aineistolähtöisyys, kun taas kehollisuuden tarkastelussa paino on teoriaohjaavalla analyysillä. Teoreettinen ymmärrys kollektiivisten mielikuvien luonteesta ohjasi myös ensin mainittua analyysivaihetta, mutta mielikuvien sisältöjä hahmottelin aineistolähtöisesti. Vertailin lisäksi aineiston pohjalta tekemiäni tulkintoja aiempaan kirjallisuuteen verensulkijoista.

---

¹⁶ SKS KRA Kilpi, Topias KT 329:177. 1963.

Ensisijaisiin analyysimenetelmiini ei lukeudu määrällinen analysointi, mutta hyödynsin etenkin analyysin alkuvaiheessa aineiston kvantifiointia selventääkseni kuvaa siitä, mitkä tekijät ovat aineistossa yleisiä ja mitkä harvinaisia. Tämä analyysivaihe selkeytti sitä, mitkä piirteet toistuvat eri vastauksissa ja näin osoittavat kyseisiin piirteisiin sisältyvän merkityssisällön mahdollisesti olevan kulttuurisesti jaettu (ks. Apo 2001, 28). Mainitsen toisinaan analyysiluvuissa, kuinka monessa analyysiyksikössä jokin ilmiö esiintyy. Teen tämän korostaakseni analysoitavan ilmiön poikkeuksellisuutta tai yleisyyttä kokonaisaineistossa. Otin huomioon sen, että eri aineistoyksiköt ovat toisinaan samalta kertojalta ja merkitsin tällaiset tapaukset muistiin koodausvaiheessa. Tähän olisi kiinnitettävä erityistä huomiota silloin, jos aineistoa haluaisi kvantifioida. Seuraavissa alaluvuissa kerron tarkemmin ensin aineistolähtöisestä sisällönanalyysistä ja sen jälkeen teoriaohjaavasta sisällönanalyysistä.

5.1 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi kokonaiskuvan rakentajana

Tutkiessani mielikuvaa verensulkijasta käytin ensisijaisena analyysimenetelmänä aineistolähtöistä laadullista sisällönanalyysia. Tein tämän siksi, että sisällönanalyysin avulla voidaan luoda selkeä yleiskuva tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä tutkimalla tekstiin sisältyviä merkityksiä (Tuomi & Sarajärvi 2018 [2002], 117). Aineistolähtöisyys valikoitui menetelmäksi sen vuoksi, että halusin luoda kokonaiskuvan verensulkijoita koskevasta mielikuvasta aineistossa korostuvien piirteiden kautta. Sekä tässä että teoriaohjaavassa analyysivaiheessa miellän samankaltaisten piirteiden toistuvuuden eri aineistoyksikköjen välillä toimivan merkinä siitä, että piirteisiin yhdistetyt merkityksenannot voivat olla kulttuurisesti jaettuja (ks. Apo 2001, 28).

Luin aineiston huolellisesti, laadin aineistoyksiköistä tiivistelmät ja merkitsin koodein erilaiset toistuvat piirteet luoden näin alustavia kategorioita. Tämä analyysivaihe ei ollut temaattista poimintaa, vaan muodostin lisää kategorioita käydessäni läpi aineistoa. Muodostin uusia kategorioita sen perusteella, mitkä piirteet toistuivat aineistossa sekä myös intuition mukaan sen perusteella, millaiset aiheet tai yksityiskohdat aineistossa vaikuttivat kiinnostavimmilta. Yksityiskohtaisen analyysin kohdistaminen intuitiivisesti mielenkiintoisilta vaikuttaviin piirteisiin aineistossa ei tee kategorisoinnista arbitraarista tai analyysistä epäluotettavaa, vaan päin vastoin antaa tilaa aineiston rikkaudelle ja monipuolisuudelle ilman, että tutkijan teoreettiset ennakko-oletukset rajaavat analyysia liiaksi. Tulkitsevuus oli mukana kaikissa analyysivaiheissa, sillä jo

aineiston järjestämisen kategorioihin ja kuvailemisen voidaan nähdä olevan osa tulkintaa (Tuomi & Sarajärvi 2018 [2002], 116). Muodostaessani kategorioita tein tulkintoja sekä siitä, mitkä asiat kuuluvat samankaltaisuuksien perusteella keskenään samaan kategoriaan, että siitä, mitkä seikat aineistossa ovat merkityksellisimpiä alustavien tutkimuskysymysten ja tutkimustehtävän kannalta.

Kategorioihin jakamisen jälkeen vuorossa oli kunkin sisältöluokan yksityiskohtaisempi käsitteleminen. Loin ala- ja yläkategorioita sitä mukaa, kun havaitsin kategorioiden välisiä yhteneväisyyksiä. Muodostettuani yläkategoriat alkuperäisiä kategorioita yhdistelemällä valitsin yläkategorioista ne, joiden arvioin vastaavan parhaiten tutkimuskysymykseeni siitä, millainen on mielikuva verensulkijasta. Alaluvut 6.1–6.4 koostuvat analyysistä, jonka pohjana toimivat nämä yläkategoriat ja niiden yksityiskohtaisempi analysointi.

Aineistolähtöistä sisällönanalyysiä voisi kutsua induktiiviseksi, sillä muodostin kategorioita käydessäni aineistoa läpi. Tarkoitin aineistolähtöisyydellä sitä, että pyrin tässä analyysivaiheessa pitämään teoreettiset ennakko-oletukseni erillään analyysistä niin, etteivät ne vaikuttaneet muodostamiini kategorioihin. Käytännössä teoreettinen ennakkotieto vaikuttaa silti analyysiin (Tuomi & Sarajärvi 2018 [2002], 109).

Yläkategoriat, jotka muodostin pääasiallisesti aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla sekä niiden tarkempi analyysi siis muodostaa luvun 6. Luku 7 puolestaan koostuu teoriaohjaavasti painottuvasta analyysistä, josta kerron seuraavaksi.

5.2 Teoriaohjaava sisällönanalyysi kehollisuuteen liitetyistä merkityksistä

Aineistoa ymmärtämään ja selittämään pyrkivän aineistolähtöisen sisällönanalyysin lisäksi analysoin aineistoa teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä, jonka avulla on mahdollista nostaa tulkintaa korkeammalle merkitysrakenteiden tarkastelun tasolle. Valitsin teoriaohjaavan sisällönanalyysin analyysimetodiksi siksi, että avoimen ruumiinkuvan malli soveltuu erinomaisesti verensulkijoiden kehollisuuteen liitettyjen merkitysten tulkintaan. Avoimeen ruumiinkuvaan pohjaavaa analyysia pidin otollisena aineistolleni erityisesti siksi, että Laura Stark on analysoinut avointa ruumiinkuvaa hyödyntäen samantyyppisiä aineistoja kuin mitä tässä tutkielmassa käytän (Stark 2006). Toteutin tätä analyysivaihetta osittain yhtäaikaaisesti aineistolähtöisen sisällönanalyysin kanssa ja lisäksi hyödynsin aineistolähtöisen analyysin kautta tekemiäni tulkintoja soveltaen niihin teoriaohjaavaa analyysia. Teoriaohjaava analyysitaso on tulkitsevampi

kuin edellisessä alaluvussa kuvattu sisällönanalyttinen taso. Pyrin tässä analyysin tasossa nostamaan tulkintojeni abstraktiotasoa ja tutkimaan sitä, millaisia rooleja verensulkijan kehollisuudelle annetaan kuvauksissa ja onko näistä merkityksenannoista tulkittavissa jotakin ruumiinkuvasta.

Teoriaohjaavaa analyysia tehdessäni päättelyni on abduktiivista eli aineistolähtöistä ja teoriaan pohjautuvaa ajattelua yhdistävää. Teoriaohjaavuutta tai -sidonnaisuutta ja teorialähtöisyyttä on määritelty eri tavoin, ja joidenkin määritelmien mukaan analyysiani voisi kutsua teorialähtöiseksi, sillä sovelsin analyysissa sellaisia tulkintoja ja teoreettisia näkökulmia, joita samaa aihepiiriä koskevassa kirjallisuudessa on aiemmin hyödynnetty (ks. esim. Eskola, 2018 [2001], 182–183). Määrittelen analyysimetodin kuitenkin teoriaohjaavaksi, sillä miellän aiempien tutkimustulosten soveltamisen tutkimuksen tekemiseen erottamattomasti kuuluvan dialogin käymiseksi aiemman tutkimustiedon kanssa.

Edellisessä alaluvussa kuvaamaani sisällönanalyysia tehdessäni poimin jo valmiiksi aineistosta teoriaohjaavien kategorioiden mukaisia kohtia, kuten selkeästi kehollisia tekoja kuvailevia vastauksia, ja kooditin ne. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin tehtyäni olin saanut kattavan kokonaiskuvan aineistosta ja palasin koodittamieni kohtien pariin ja kävin niitä läpi vielä useaan kertaan löytääkseni lisää teoriaohjaavasti muodostamiini kategorioihin sopivia kohtia. Teoriaohjaavassa analyysissa valitsin pienemmän määrän aineistoa kuin sisällönanalyysissa ja analysoin sitä yksityiskohtaisemmin kuin koko aineistoon kohdistuvassa aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa. Verenseisautuksessa käytettävät toimenpiteet olivat yksi kategorioiden muodostamisen periaate, jota noudatin aineistolähtöisessä vaiheessa. Useat näistä kategorioista liittyivät jollain tavalla kehollisuuteen, joten jatkoin näihin kategorioihin sisältyvien aineistoyksikköjen analysoimista avoimen ruumiinkuvan mallin mukaisesti keskittyen verenseisautuksen tapoihin: etsin kuvauksista yhteisiä piirteitä, muodostin niiden perusteella edelleen alakategorioita ja tulkitsin niitä avoimen ruumiinkuvan kautta. Käytännössä analyysi eteni pitkälti samalla tavoin kuin edellisessä alaluvussa esittelemäni analyysivaihe. Erona edelliseen oli se, että alakategorioita muodostaessani ja yhdistellessäni nojauduin niihin tulkintoihin, jotka ovat keskeisiä avoimen ruumiinkuvan mallissa (ks. luku 3.3). Pitäydyin vastaanottavaisena uusille tulkinnoille, joita aineiston pohjalta olisi mahdollista muodostaa, mutta etsin samalla aineistosta aiemman teoreettiseen tiedon kanssa yhteensopivia piirteitä.

Edellä kuvaamani teoriaohjaava sisällönanalyysi muodostaa luvut 7.1–7.5. Tässä tutkielmassa analysoimieni kokonaisuuksien ulkopuolelle jäi paljon mielenkiintoisia aihepiirejä, ja ehdotankin luvussa 9 aiheita jatkotutkimukselle. Kuten mainittu, luvun 6 alaluvut koostuvat aineistolähtöisesti muodostamieni kategorioiden analyysistä. Seuraavaksi käsittelen näitä verensulkijaa koskevasta mielikuvasta kertovia kategorioita.

6 Mielikuva verensulkijasta

Tässä luvussa pyrin vastaamaan kysymykseen siitä, millaiseksi piirtyy mielikuva verensulkijoista 1960-luvulla kirjoitetuissa kuvauksissa. Muodostin aineistolähtöisesti lukuisia kategorioita vastauksista, jotka sisältävät tietoa verensulkijaa koskevasta mielikuvasta. Muodostamistani kategorioista valitsin syvemmin analysoitaviksi kuvaukset muiden ihmisten suhtautumisesta verensulkijaan sekä verenseisautuksen sääntöjä ja verensulkijan ominaisuuksia koskevia käsityksiä sisältävät vastaukset, sillä nämä kategoriat kuvaavat laajasti käsityksiä verensulkijoista.

Henni Ilomäki tulkitsee mielikuvan verensulkijasta vaikuttavan verenseisautuksen onnistumiseen. Hänen mukaansa ihmisten vaikutelma verensulkijasta on avainasemassa sen suhteen, että parannettava luottaa verensulkijan taitoon. Vaikutelma verensulkijasta perustuu siihen, mitä muut ihmiset hänestä puhuvat. (Ilomäki 2014, 153.) En tässä tutkielmassa ota kantaa psykologisiin toimintoketjuihin, jotka mahdollisesti saavat aikaan verenvuodon pysähtymisen eli esimerkiksi siihen, pysähtyykö verenvuoto siksi, että parannettava uskoo täysin verensulkijan taitoon. Sen sijaan kiinnitän huomioni Ilomäen väitteessä siihen, että verensulkijan maine perustuu siihen, millä tavalla ihmiset häneen suhtautuivat ja minkälaisia asioita parannettava on verensulkijasta kuullut. Myös Ulla Pielan mukaan parannusriitissä on olennaista, että parannettava uskoo parantajan taitoihin (Piela 2010, 47). Piela viittaa riittitapahtumassa tapahtuvaan vuorovaikutukseen, mutta myös laajempi, riitin ulkopuolinen ihmisten suhtautuminen parantajaan, tässä tapauksessa verensulkijaan, vaikuttaa siihen, millainen asema verensulkijoilla on perinteen mukaisessa mielikuvastossa. Tämän vuoksi omistan alaluvun sille, miten muut yhteisön jäsenet suhtautuvat verensulkijaan. Verenseisautukseen liitetään sääntöjä ja ehtoja. Aineistossa esiintyvät säännöt sen suhteen, miten verenseisautustaitoa tulee käyttää ja kenelle taidon saa opettaa jakautuvat kahteen pääkategoriaan, jotka ovat ominaisuuksiin, kuten voimakasluontoisuuteen

liittyvät ehdot ja käyttäytymiseen liittyvät säännökset. Analysoin mielikuvaa verenseisautusta koskevista säännöistä ja tarkastelen sen jälkeen sitä, millaiseksi verensulkijan ominaisuudet kuvataan. Aloitan analyysin käsittelemällä sitä, mikä kaikki aineistossa mielletään verenseisautukseksi, jotta lukijalle muodostuu tarvittava esiymmärrys analyysissä käsittelemistäni aiheista. Tapoihin seisauttaa veri paneudun yksityiskohtaisemmin luvussa 7.

6.1 Mikä mielletään verenseisautukseksi?

Tässä alaluvussa esittelen yleisellä tasolla sitä, millaisia asioita aineistossa luetaan kuuluvaksi verenseisautuksen piiriin. Alaluvuissa 7.1–7.5 keskityn yksityiskohtaisemmin yleisimpiin tapoihin seisauttaa veri sekä käsittelen kehollisuudelle annettuja merkityksiä näissä tavoissa. Koska kyseessä ovat muiden ihmisten kuin verensulkijan itsensä kertomat kuvaukset, ovat tekstit kertojien tulkintoja tilanteesta ja näin ollen myös verenseisautuksessa käytetyt tavat ovat kertojien tulkintoja riitistä.

Jo ensimmäisellä lukukerralla aineiston perusteella kävi ilmi, että verenseisautuksen tavat jakautuvat suhteellisen tasaisesti kahteen pääryhmään, jotka ovat verenseisautus etäältä ja verenseisautus läsnä ollen. Kirjoituskutsu ohjaa lukijaansa kertomaan näistä molemmista:

On verenseisottajia, jotka tyrehtyttivät veren katseellaan tai koskettamalla haavaan. Eräät saivat verentulon lakkaamaan asiasta tiedon saatuaan, vaikka itse olivat peninkulman päässä. Eräät käyttivät sanoja. Millä tavoin toimi teidän tuntemanne verensulkija?
(Kansantieto 14/1962.)

Vastaajille siis avataan jo kirjoituskutsussa laaja mahdollisuus kertoa niin läsnä ollen kuin etäältäkin tapahtuneista verenseisautusriiteistä. Kuvaukset sekä etäältä että läsnä ollessa tapahtuvista verenseisautusriiteistä jakautuvat useampiin alakategorioihin verenseisautuksessa käytettyjen toimien mukaan. Nämä kaksi mielikuvaa verenseisautuksen tavoista eivät ole ristiriidassa keskenään. Jotkut kertojista kuvaavat vastauksissaan useampaa verensulkijaa, joista osa pysäyttää verenvuodon pitkän matkan päästä ja osa haavoittuneen luona ollen.¹⁷ Useiden verensulkijoiden kerrotaan hallitsevan verenseisautuksen taito sekä etäältä että läsnä.¹⁸

---

¹⁷ Esim. SKS KRA Mäkelä, Helmi 1053–1485:1103. 1962–1963.

¹⁸ Esim. SKS KRA Koskinen, Eeva-Maria KT 367:17. 1966.

Joskus vastauksissa kuvataan tilannetta, jossa verensulkija on haavoittuneen luona sattumalta, esimerkiksi tapaturman sattuessa verensulkijan kotona.¹⁹ Verensulkija on jo valmiiksi paikalla myös sellaisissa tapauksissa, joissa hän toimii suoneniskijänä.²⁰ Usein hänet kuitenkin kutsutaan varta vasten paikalle.²¹ Jos verensulkija on jo valmiiksi paikalla tilanteessa, jossa verenvuoto on tyrehdytettävä, ei vastauksista aina käy ilmi, kykenisikö hän pysäyttämään verenvuodon myös pitkän matkan päästä. Kuvauksissa verenseisautusriiteistä, joissa verensulkija on läsnä parannettavan luona, kerrotaan hänen usein pysäyttävän verenvuoto sanojen, katseen tai kosketuksen voimalla. Omistan kullekin näistä tavoista oman alaluvun luvussa 7. Luvussa 7 käsittelen myös tapoja projisoida luontoa verenseisautuksen yhteydessä. Verenseisautustapahtuma ei ole aina riitti, vaan kertojat voivat tulkita verenvuodon pysähtymisen tapahtuvan sattumalta verenseisautustaitoisen henkilön läsnäolon tai katseen vaikutuksesta.²²

Antti Hernesniemen haastatteleva verensulkija kertoo, ettei ole kertaakaan ollut parannettavan luona tyrehdyttäessään tältä verenvuodon, vaan parannettavat henkilöt ovat jälkikäteen kertoneet hänelle verenseisautuksen onnistumisesta (Hernesniemi 1995 [1992], 77). Aineistossani on runsaasti kuvauksia verensulkijoista, jotka kykenivät pysäyttämään verenvuodon olematta paikan päällä. Usein vastauksissa on vain maininta siitä, että verensulkija ”seisotti veren vaikkei ollut paikan päälläkään, kuhan se vain kuuli asian”,²³ osa vastauksista taas sisältää kuvailua toimista, joita verensulkija teki saadakseen verentulon pysähtymään menemättä haavoittuneen luo. Verenseisautus etäältä jakautuu kahteen ryhmään: kuvauksiin verensulkijoista, joille vietiin tieto haavoittumisesta ja kuvauksia niistä, jotka tiesivät haavoittumisesta jo valmiiksi ennen kuin heille ilmoitettiin siitä. Ensin mainittuja on aineistossani huomattavasti enemmän kuin jälkimmäisiä. Useassa kuvauksessa verensulkijalle viedään tieto tapahtuneesta:

Hänelle kun vaan hyvin hätäisesti vietiin sana että se ja se Henkilö on lyönyt
Kirveellä jalkaansa ja nyt se vuotaa kuiviin niin silloin se toppasi
(Lehmusjoki, Vilho KT 368:4. 1966.)

---

¹⁹ Esim. SKS KRA Tiainen, Kyllikki 205–420:269. 1963.

²⁰ Esim. SKS KRA Viinikainen, Tyyne 1–131:79. 1963.

²¹ Esim. SKS KRA Toiviainen, Eino 1799–1993:1949. 1964.

²² Esim. SKS KRA Kananen, Anni 1–106:67. 1963.

²³ SKS KRA Kananen, Anni 1–106:67. 1963.

Verensulkija – – oli niin voimallinen taitossaan että kun sai tieton loukkaantumisesta tai haavoittumisesta niin heti vuoto lakkasi haavasta. (Lämsä, Mikko 228–468:228. 1962–1963.)

Yllä olevissa katkelmissa verenvuodon kerrotaan lakkaavan heti, kun verensulkijalle saatetaan tieto tapahtuneesta. Usein verensulkijan kuitenkin kerrotaan tekevän jonkinlaisia riittitoimia haavoittumisesta kuultuaan (ks. luvut 7.1–7.4). Huomattavan usein vastauksissa painotetaan, että verenvuoto lakkasi juuri sillä hetkellä, kun verensulkija sai tiedon haavoittumisesta, mikä on nähtävissä myös yllä olevista esimerkkikatkelmista. Joissain vastauksissa kerrotaan, että vuodon pysähtymisajankohta on katsottu kellosta ja laskettu, että se on tapahtunut samaan aikaan, kun avunhakija on saapunut verensulkijan luo.²⁴

Antti Hernesniemi jaottelee verenseisautustapahtuman seuraaviin vaiheisiin: potilas ahdistuu verenvuodon alettua, potilas saa yhteyden verensulkijaan, jolloin hänen ahdistuksensa vähenee, potilaan tunnetilan muuttuessa tapahtuu biologinen reaktio, jonka myötä verenvuoto pysähtyy (Hernesniemi 1995 [1992], 77–78). Analyysini ei kohdistu siihen, mikä tekijä lopulta on se, joka saa verenvuodon lakkaamaan. Sen sijaan kiinnitän huomioni Hernesniemen konsultaatioksi nimeämään vaiheeseen, jossa potilas saa yhteyden verensulkijaan. Hernesniemen haastatteleman verensulkijan mukaan hänen on tiedettävä haavoittuneen nimi ja se, missä kohtaa kehoa haava on (mt., 76). Haastateltu verensulkija ei koskaan ollut paikalla sen henkilön luona, jolta hän seisautti verenvuodon. Silti Hernesniemi tulkitsee, että konsultaatio on keskeinen osa verenseisautusta. Tulkitsen asian niin, että tämän verensulkijan apua tarvinneet henkilöt ovat ottaneet häneen yhteyttä puhelimitse, sillä Hernesniemi mainitsee, että verenpysäytys on mahdollista myös puhelimitse (mts.). Myös muussa kirjallisuudessa ilmenee verenseisautuksen olevan mahdollista puhelinyhteyden kautta (Ilomäki 2014, 153; Tuovinen 1984, 131; Räsänen 1983, 157). Veren seisauttaminen puhelimitse esiintyy myös aineistossani.²⁵

Konsultaatio näyttäytyy aineistossani, mutta se voi tapahtua ilman, että kukaan vie tietoa haavoittumisesta verensulkijalle. Joissain kuvauksissa kerrotaan verensulkijan saavan tiedon loukkaantumisesta jo ennen kuin kukaan on siitä hänelle kertonut. Seuraava katkelma on ote pitkästä vastauksesta, jossa kertoja on paikalla hänen isoäitinsä saadessa yllättäen tiedon loukkaantumisesta:

---

²⁴ Esim. SKS KRA Rämö, Tenho 1–263:199. 1963.

²⁵ Esim. SKS KRA Miettinen, Leena KT 369:10. 1966.

Yhtä-äkkiä ilman mitään ulkoisia aiheita [isoäitini] parahti ääneensä: voi-voi, mikäs siälä [läheisessä torpassa] ny oikein tapahtu! ettei vaan [nimi] lyäny kirveellä jalkaans, taikka kätteens. Verta kumminki tullee vallan oikeenans juoksemalla. Ymmärtäs ny [toinen nimi] lähtee kohta apua hakemaan – – Tässä oli siis kysymys, ennakko näkemys tapauksesta – – Tähän liittyi koko ajan ikään kuin vierestä seuraten, kuvaus kirveellä lyödystä ammottavasta verihaavasta mikä selveni heti, kun tulia oli yhdessä tunnistettu. Samoin myös lyönnin uhri ja tapahtuma paikka, niin yksityiskohdittain, ettei [isoäitini] myöhemmin halunnut kuulla koko tapahtuman yksityiskohtia puhuttavankaan, koska *sanoi ne nähneensä, sanan tuojaa odottaessaan.* ”Se näytettiin mulle silloin niin selvästi, ko mä olisin vieresäs kattellu. Ja jos en mää olis sitä ereltäpäin nähny, niin kuollu sää siihen olisit, ko se [avunhakija] nin kauvan viipy, ennenko tänne asti pääsi,” olivat hänen torjuvat sanansa viikkojen kuluttua tapauksen uhrille.

(SKS KRA Kuoppala, Akseli KT 315:2. 1962., kursiivi tekijän)

Kertoja kuvaa isoäitinsä selostavan tapahtumia sitä mukaa, kun hän kenenkään ilmoittamatta saa niistä tiedon. Hän saa näyssään tiedon niin haavoittuneen henkilöllisyydestä kuin haavan ulkonäöstäkin. Aineistossa on muitakin kuvauksia tapauksista, jossa verensulkija on saanut tiedon haavoittumisesta kenenkään hänelle siitä kertomatta. Verensulkijan kerrotaan esimerkiksi odotelleen avunhakijaa valmiiksi portilla.²⁶ Käsitys verensulkijan kyvystä saada tieto haavoittumisesta kenenkään sitä hänelle kertomatta näkyy myös seuraavassa esimerkissä. Katkelma on vastauksesta, jossa kertoja ei ole ollut paikalla verensulkijan luona. Silti hän kertoo haavojen lakanneen vuotamasta jo ennen kuin kukaan on ehtinyt lähteä viemään sanaa verensulkijalle: ”Merkillistä asiaja oli se, että haava lakkas vuotamasta verta jo silloin kun hakija lähetettiin verentyrehtäjän tykö.”²⁷ Tässäkin vastauksessa verenvuodon tulkitaan lakanneen siksi, että verensulkija on sen pysäyttänyt. Verensulkijan käsitetään pysäyttäneen verenvuodon, vaikka häneen ei olla oltu yhteydessä.

Vastauksissa esiintyy kuvauksia verensulkijan apuun kääntymisen lisäksi myös muista tavoista hoitaa haavoja. Joissain vastauksissa kerrotaan esimerkiksi kasvien, sienten, hämähäkinseinin, virtsan tai suolan laittamisesta haavan päälle. Suurin osa tällaisista vastauksista on joko neuvon tai yleisen lääkintätiedon muodossa kirjoitettuja, esimerkiksi:

---

²⁶ SKS KRA Hirvonen, Aune 372–570:373. 1963.

²⁷ SKS KRA Eloranta, K.A. KT 325:181. 1963.

Mitä veren seisottajiin tulee, niin niistäkin kuulin puhuttavan, mutta en koskaan nähnyt sitä toimitusta, niin siitä en voi kertoa, mutta haavojen parantamis keinon tiesi jokainen sen ajan eläjä. Oli aivan yleinen tapa tahi uskomus ja on vieläkin, vanhoilla ihmisillä, että kun haava tulee, niin siihen pitää heti laskea vettä, eli suoriksi sanoen, siihen pitää kusta. (SKS KRA Sahila, Sulo KT 345:137. 1964.)

Yllä oleva ote toimii esimerkkinä myös niistä vastauksista, joissa kerrotaan parannuskeinon olleen yleisesti tunnettu. En käsittele tällaisia vastauksia kuvauksina verenseisautusriitistä, ellei niitä kuvata verensulkijan käyttäminä keinoina. Eräs vastaaja tekee eron verensulkijoiden ja niiden välille, jotka käyttävät verenvuodon tyrehtyttämiseen luonnosta saatavia aineita sanomalla, että viimeksi mainitut kerskuvat taidollaan, kun taas verensulkijat eivät.²⁸ Kuten jo aiemmin kirjoitin, ei yksikään kirjoituskutsun vastauksista ole verensulkijan kirjoittama. Yllä kuvatun kaltaisistakaan keinoista eivät useimmiten kirjoita henkilöt, jotka niitä käyttävät, vaan vastaukset on kirjoitettu passiivissa. Joskus kertoja kuitenkin kehystää kotiparannuskeinon käyttöä: ”Tuota [verensulkijan] neuvomaa tapaa on meillä haavojen hoidossa noudatettu”.²⁹ Joidenkin verensulkijoiden kerrotaan antaneen verenseisautusriitin jälkeen ohjeita haavanhoitoon. Jos verensulkija antaa ohjeet haavan sitomiseen vasta pysäytettyään verenvuodon, en pidä tätä verenseisautuskeinona vaan jälkihoitona. Lisäksi aineistossa esiintyy yksittäisiä kuvauksia taioista verenvuodon pysäyttämiseksi, kuten langan solmiminen sormen ympäri.³⁰ Näiden taikojen yhteydessä ei kuvata verensulkijoita.

Verenseisautukseksi mielletään niin potilaan luona tapahtuva kuin etäältä suoritettukin riitti. Myös tilanteet, joissa varsinaista riittiä ei kerrota tehdyn, voidaan mieltää verenseisautukseksi, mikäli vastaaja tulkitsee verensulkijan pysäyttäneen verenvuodon: Käsitys verensulkijan voimasta on toisinaan niin vahva, että verenvuodon lakkaaminen voidaan lukea verensulkijan ansioksi, vaikkei tähän olisi oltu yhteydessä. Käsitys siitä, seisauttaako verensulkija verenvuodon etäältä vai läsnä ollen jakautuu suhteellisen tasaisesti. Molemmista tavoista kertovia kuvauksia on aineistossa runsaasti. Osan verensulkijoista kerrotaan pystyvän verenvuodon pysäyttämiseen sekä pitkän matkan päästä että paikan päällä. Verensulkijoiden toiminnan lisäksi myös taikoja ja kotiparannuskeinoja kuvaillaan vastauksissa, mikä kertoo siitä, että verenseisautukseen yhdistetään erityisosaajien toimittamien riittien lisäksi keinoja, joita kuka tahansa voi

---

²⁸ SKS KRA Linna, Eino 1–453:117. 1963.

²⁹ SKS KRA Oulasmaa, Siiri 7453–7916:7465. 1962.

³⁰ Esim. SKS KRA Seppälä, Vilho 333–494:451. 1965.

käyttää verenvuodon tyrehtyttääkseen. Pääasiallisesti vastaukset kuitenkin käsittelevät verensulkijoita erityisosaajina.

6.2 Suhtautuminen verensulkijaan

Verenseisautus ulottuu sekä julkisen että yksityisen alueille: Henkilönä verensulkija oli usein taidoiltaan tunnettu, mutta riittiin liittyy myös salaisia osa-alueita. Vastauksissa esiintyy esimerkiksi verensulkijan apua hakevia ihmisiä koskevia vaateita salassapidosta, kuten että verensulkijan luo on pitänyt mennä kenenkään huomaamatta.³¹ Eräässä vastauksessa verenseisautustaitoisen henkilön mainitaan jopa kieltäneen avunhakijaa kertomasta muille, kuka vuodon on tyrehtyttänyt.³² Kaikki verenseisautuksen osa-alueet eivät sen sijaan läheskään aina olleet salaisia: kertojat kuvaavat usein verensulkijoita kuuluisiksi³³ tai mainitsevat, että verensulkija oli laajalti tunnettu³⁴ ja että hänen apuaan tultiin hakemaan kaukaakin.³⁵ Vaateet salassapidosta saattavat olla taitavaa käänteispsykologiaa, jolla verensulkija pyrkii pitämään yllä mainettaan, mutta myös aitoa vaatimattomuutta. Yksi selitys taidon salailulle on se, että verenseisautustaito yhdistettiin joskus noituuteen, ja noidaksi leimautumisella saattoi olla negatiivisia seurauksia.³⁶ Noituuteen suhtautumista valottaa eräs kuvaus, jossa verensulkijan tyttären kerrotaan kieltäytyvän jatkamasta äitinsä perintöä verensulkijana: ”[Verensulkija] vei oppinsa mukanaan hautaan, hän kyllä olisi kuulema opettanut tyttärensä, mutta tyttö oli sanonut, etten minä halua noitan nimeä.”³⁷ Yleisesti ottaen verensulkijoihin ei aineistoni perusteella kuitenkaan suhtauduttu negatiivisesti. Jane Tuovisen mukaan verensulkijoihin on suhtauduttu niin arvostuksella kuin pelollakin. Pelolla suhtautumisen Tuovinen perustelee sillä, että verensulkijoiden uskottiin voivan kyetä aiheuttamaan voimallaan myös pahaa. Hän toteaa, ettei verensulkijan viholliseksi haluttu joutua. (Tuovinen 1984, 135.) Myös Henni Ilomäki toteaa, että joitain verensulkijoita pelättiin (Ilomäki 2014, 154, Ilomäki 2012). Aineistosta on luettavissa sekä kertojien omaa suhtautumista että muiden kertojan yhteisön jäsenten suhtautumista verenseisautustaitoisiin henkilöihin. Jaoin

---

³¹ Esim. SKS KRA Vanhanen, Lempi 850–1490:1284. 1963.

³² SKS KRA Kuoppala, Akseli KT 315:2. 1962.

³³ Esim. SKS KRA Arra, Lauri 1–233:3. 1963.

³⁴ Esim. SKS KRA Eloranta, K.A. KT 325:185. 1963.

³⁵ Esim. SKS KRA Aromäki, Juho KT 324:2. 1963.; ks. myös Ilomäki 2014, 156.

³⁶ Noidaksi leimautumisen pelko on varhaisemmassa agraarikulttuurissa ollut aiheellista, sillä siitä on voinut seurata rangaistuksia. Magia on kuitenkin ollut yleinen arkielämän toimintatapa, eikä noitia ole pyrytty rankaisemaan erityisen laajamittaisesti. (Siikala 2002, 76; Stark 2006, 165.)

³⁷ SKS KRA Mäkinen, Kyllikki 1–198:48. 1959.

analyysiyksiköt erilaisten suhtautumistapojen mukaisiin kategorioihin, jotka sitten yhdistin yläkategorioiksi sen mukaan, onko suhtautuminen positiivista, neutraalia vai negatiivista. Positiivinen suhtautuminen esiintyy kuvauksissa selkeästi yleisemmin kuin neutraali tai negatiivinen. Neutraalia suhtautumista kuvastavista vastauksista suurimmassa osassa kerrottiin verensulkijan olevan kuuluisa,³⁸ mutta kuuluisuuteen ei liitetty niin myönteisiä kuin kielteisiääkään perusteluja. Neutraalia suhtautumista kuvaavat myös sellaiset kommentit kuin ”enkä minä huomannu että sitä kukaan muukaan olis minään piruna tai jumalana pitäny”.³⁹ Negatiivinen suhtautuminen ilmenee muutamassa kuvauksessa, joissa verensulkijaan suhtaudutaan epäkunnioittavasti⁴⁰ tai epäuskoisesti.⁴¹ Muutamassa kuvauksessa kerrotaan, kuinka verensulkijaa kiusoitellaan tai häiritään työssään,⁴² joten analyysini ei täysin puolla Tuovisen väitettä siitä, että verensulkijan vihamieheksi päätymistä olisi erityisesti varottu. Pelko verensulkijaa kohtaan esiintyy myös aineistossa, mutta vain pienessä määrässä vastauksia.⁴³

Aineistossa esiintyy runsaasti seuraavanlaisia kuvausten alkuperästä kertovia tietoja:

Ennen isäni kertoi – –

(SKS KRA Heimonen, Semmi 442–548:463. 1965–1966.)

Lapsena ollessani kuulin vanhojen ihmisten puhuvan – –

(SKS KRA Hokkanen, Olga 1–224:146. 1963.)

Kerto vanhat – – Tarkempata en asiasta tiedä. Näin vain puhuivat.

(SKS KRA Tiainen, Kyllikki 205–420:264. 1963.)

Osa tällaisista metateksteistä ei ota kantaa tapahtumien todenperäisyyteen, mutta osasta on selvästi nähtävissä asennoitumista kuvattuun. Verensulkijat sijoitetaan menneisyyteen kertomalla, että hänestä on kuultu lapsuudessa tai että vanhemmat ihmiset puhuvat verensulkijoista. Menneisyyteen sijoittaminen voi viitata epäuskoiseen suhtautumiseen, mutta tällaisten kommenttien tarkoitus voi olla esimerkiksi sen korostaminen, että tiedot verensulkijasta välittyvät suullisena perinteenä. Joistain kommentteista on kuitenkin luettavissa selkeän epäuskoinen asennoituminen: ”En muista kertojien enkä muiden

---

³⁸ Esim. SKS KRA Marjamaa, Ester 1–403:37. 1963.

³⁹ SKS KRA Muuronen, Viktor 566–741:589. 1963.

⁴⁰ Esim. SKS KRA Visuri, Kaisu KT 376:61. 1966.

⁴¹ Esim. SKS KRA Hirvonen, Olga KT 327: 530. 1963.

⁴² Esim. SKS KRA Visuri, Kaisu KT 376:61. 1966.

⁴³ Esim. SKS KRA Kärki, Frans 12972–13273:13000. 1963.

nimiä, sillä niitä kerrottiin niinkun jotain satua”.⁴⁴ Tässä vastauksessa kertoja sijoittaa verensulkijat kauas arkitodellisuudesta huomauttamalla, että verensulkijoista kerrottiin ”niinkun jotain satua”, siis kertomusta, joka ei ole todesta otettava. Yleisempää kuitenkin on, että kertojat tuovat vastauksessaan esiin uskonsa ja luottamuksensa verensulkijan voimaan tai menneisyydessä tapahtuneiden asioiden todenperäisyyteen:

Itse en ole ollut heidän kanssaan kosketuksissa, mutta olen kuullut sellaisten kertovan, jotka ovat olleet, ja heiltä on veri seisonut
(SKS KRA Linna, Eino 1–453:58. 1963.)

Kirjoituskutsussa käytetty lause ”[t]ällaisia henkilöitä on varmaan vieläkin muistissanne ja tiedossanne” sijoittaa verensulkijat menneisyyteen. Toisaalta kirjoituskutsussa toivotaan vastauksiksi kuvauksia erityisesti omakohtaisista kokemuksista, joten verensulkijat sijoitetaan myös kirjoituskutsun lukijoiden elämänpiiriin. (ks. liite.) Huolimatta siitä, sisältävätkö vastaukset kannanottoja kuvausten sisällön todenpitävyydestä, yhdistää jokaista kuvausta yksi asia: niitä pidetään kertomisen ja uudelleenkertomisen arvoisina. Kuvaukset siis kantavat mukanaan merkityssisältöjä, joita pidetään niin mielenkiintoisina ja merkittävinä, että ne kannattaa kertoa haastattelijalle tai lähettää kirjeenä SKS:lle. Sellaisetkin kuvaukset, joissa osoitetaan epäuskoa verenseisautusta kohtaan, tuovat oman lisänsä muuttuvaan mielikuvaan verensulkijoista (ks. esim. Räsänen 1983, 158).

Suurin osa suhtautumista kuvaavista vastauksista sisältää maininnan siitä, että verensulkijaan luotettiin. Joissain kuvauksissa kerrotaan, että verensulkijasta oli suuri apu, sillä lääkäriä ei ollut lähettyvillä.⁴⁵ Usein luottamuksen osoituksista kerrotaan selväsanaisesti kirjoittamalla esimerkiksi ”Verensulkijan taitoon kyllä luotettiin”.⁴⁶ Luottamuksesta kertovat myös vastaukset, joissa kertoja on itse ollut paikalla verenseisautuksen tapahtuessa ja käyttää tätä todistusvoimana verensulkijan taidon toimivuudesta. Osa kertojista on ollut itse verensulkijan parannettavana tai tuntevat jonkun, jonka verensulkija on parantanut:

– – kun tiesivät minun pian kuolevan verenvuotoon, lähti isäni saattamaan minua tietäjän luo. – – Niin minä jouduin omakohtaisesti kokemaan, että verenseisottajia on.
(SKS KRA Railonsala, Artturi 8067–8288:8196. 1962.)

---

⁴⁴ SKS KRA Rintala, Elna 541–1124:1122. 1963.

⁴⁵ Esim. SKS KRA Leino, Eino 1–213:128. 1964.

⁴⁶ SKS KRA Nurmi, Anselm 1–133:29. 1963.

Vanhin veljeni löi kirveellä jalkapöytänsä halki.
(SKS KRA Valkonen, Jaakko 794–1041:798. 1964.)

Toiset taas ovat olleet verenseisautustapahtumassa paikalla esimerkiksi verensulkijaa hakemassa tai siksi, että ovat olleet paikalla verenvuodon alkaessa:

Olin isäni kanssa heinää niittämässä. Jonkin aikaa jo niitettyäni laskin viikatteen maahan, enkä yhtään voinut aavistaa takaapäin lähestyvää poikaa joka hetkessä juoksi siihen viikatteeseen ja jalkapohja aukesi.
(SKS KRA Huovinen, Jussi KT 328:17. 1963.)

Minä tämän kirjoittaja, olen ollut tätä ukkoa hakemassa kaksi eri kertaa potilaan luo.
(SKS KRA Aromäki, Juho KT 324:3. 1963.)

Jos kertoja on itse ollut hakemassa verensulkijaa, tulkitsem kuvauksen kertovan luottamuksellisesta suhtautumisesta verensulkijaan. Joidenkin kertojien läheisesti tuntema henkilö, usein sukulainen, on hallinnut verenseisautustaidon. Kertojat suhtautuvat verenseisautustaitoon vakavamielisesti kertoessaan lähipiiriinsä kuuluvista henkilöistä. Luottamuksen lisäksi yleinen aineistossa esiintyvä positiivinen suhtautumistapa on kunnioituksen osoittaminen verensulkijaa kohtaan. Eräs kertoja esittää arvionsa siitä, miksi verensulkijoita kunnioitettiin. Hän arvelee, että kunnioitus johtui siitä, että ”verensulkijat muuten olemukseltaankin sekä henkisiltä kyvyiltään olivat muita etevämpiä ja kovempia”. Sama vastaaja sanoo, että verensulkijalla tuli olla kova luonto.⁴⁷ Kunnioituksella suhtautuminen ei aina liitykään ainoastaan siihen, että verensulkija auttoi hätätilanteessa, vaan heidän luonnettaan ja olemustaan pidetään kunnioituksen arvoisina. Yksi vastaajista jopa ylistää kuvaamaansa verensulkijaa sanomalla, että tälle olisi aiheutta pystyttää patsas.⁴⁸ Yleisemmin kunnioittavasta suhtautumisesta kuitenkin kerrotaan vähäeleisemmin esimerkiksi mainitsemalla, että naapurit ja kyläläiset kunnioittivat verensulkijaa.⁴⁹ Tällaiset maininnat johtuvat mitä todennäköisimmin siitä, että kirjoituskutsuun sisältyy kysymys ”[m]iten naapurit ja kyläläiset suhtautuivat verensulkijaan?” (Kansantieto 14/1962). On mahdollista, ettei yhteisön jäsenten suhtautumisesta verensulkijaan olisi koettu kertomisen arvoiseksi, jollei kysymystä olisi esitetty kirjoituskutsussa. Huomattavan moni vastaus kuitenkin sisältää joko viitteitä tai eksplisiittisen kuvauksen siitä, miten verensulkijaan suhtauduttiin, kun

⁴⁷ SKS KRA Kytökorpi, Paavo KT 330:136. 1963.

⁴⁸ SKS KRA Arra, Lauri 1–233:3. 1963.

⁴⁹ Esim. SKS KRA Lämsä, Mikko 228–468:228. 1962–1963.

taas joihinkin muihin kirjoituskutsun kysymyksiin vastattiin harvemmin. Näin ollen tulkitsen suhtautumisella verensulkijaan olevan keskeinen rooli mielikuvassa.

Vaikka aineisto ei sisälläkään verensulkijoiden itsensä kirjoittamia tai kertomia kuvauksia, esiintyy muutamassa vastauksessa kuvauksia kertojan henkilökohtaisesti tunteman verensulkijan kertomista asioista:

Se on ite kertonna, että sen on pitännä kiertee lypsypaekat ja elukantaput, kun maeto ja ver oes muuten seesottunna
(SKS KRA Pentikäinen, Saima-Liisa KT 383:11. 1963., kursiivi tekijän)

Hän kertoo että ei hänen tarvitse lukea eikä laulaa.
(SKS KRA Järvinen, Matti KT 328:43. 1963., kursiivi tekijän)

Myös tämän voi nähdä puhuvan sen puolesta, että kertoja pitää kuvauksensa kohdetta totena. Totena pitäminen ei ole ainoa syy perinteen käytölle ja säilymiselle, vaan perinteellä voi olla useita, toisistaan poikkeavia ja ristiriitaisiakin tehtäviä ja tulkintatapoja (Enges 2012, 116). Usko ja epäusko, tai suhtautuminen yleensä, ei ole merkityksetön asia. Tällaiset asennoitumiset antavat viitteitä siitä, millainen rooli verensulkijoilla on sosiaalisessa todellisuudessa. Kuvausten voi joka tapauksessa omakohtaisuudesta tai toisen käden tietona kuullusta luonteestaan riippumatta lisäävän tietoa siitä, millaiseksi mielikuva verensulkijoista piirtyy.

Vaikka jotkut kertojista kuvaavatkin yhteisön suhtautumista neutraaliksi, vaikuttaa verensulkijalla kuvausten perusteella olevan yleensä yhteisössä erityinen asema. Yleisimmin hänen kerrotaan olevan luotettu henkilö. Mielikuvaan verensulkijasta ei paria poikkeusta lukuun ottamatta kuulu se, että hän herättäisi pelkoa kanssaihmisissään (vrt. Tuovinen 1984, 135). Neutraali, verensulkijan tavallisuutta korostava suhtautuminenkin on negatiivista suhtautumista yleisempi. Kaikkein yleisintä on luottamuksellinen suhtautuminen verensulkijaan.

6.3 Verenseisautuksen säännöt

Verenseisautusperinteeseen liitetään verensulkijoiden käyttäytymistä koskevia sääntöjä (Hernesniemi 1995 [1992], 76–77; Tuovinen 1984, 131–132; Räsänen 1983, 159–161). Tässä alaluvussa käsittelen sitä, millainen on mielikuva näistä säännöistä aineistoni perusteella. Aineistossa esiintyvät säännöt koskevat useimmiten verenseisautustaidon salassapitoa: vastauksissa kirjoitetaan niin verenseisautussanojen salaisesta luonteesta kuin siitä, kenelle taidon saa opettaa.

Verenseisautussanat mielletään usein salaisiksi (Hernesniemi 1995 [1992], 77; Tuovinen 1984, 132). Ulla Pielan mukaan parantajan käyttämät loitsusanat eivät yksinään olleet salaista tietoa, vaan salainen oli riitti, jossa sanoja käytettiin. Parannusriitti oli salainen useasta eri syystä: Tilanteen oli oltava rauhallinen, jotta parantaja saavutti tarvittavan keskittymisen. Parantaja saattoi lisäksi haluta pitää riitin salassa, jotta ulkopuoliset eivät voi oppia taitoa ja hyötyä siitä. Parannusrituaali on tilanteena altis ulkopuolisille pahoille vaikutuksille, joten parantaja salasi tilanteen suojatakseen riittä. (Piela 2010, 47; Piela 2005, 24–25.) Moniin kirjoituskutsun vastauksiin sisältyy verenseisautussanoja, jotka kertojat tietävät, vaikka eivät itse ole verensulkijoita. Tämä tukee Pielan tulkintaa siitä, että sanojen sijasta riitti on salainen; verenseisautussanat eivät voi olla ainoastaan verensulkijoiden tiedossa, sillä useat vastaajatkin ovat niitä kuulleet. Verenseisautussanoja on arkistoitu runsaasti. On esitetty, että verenseisautussanoja on kirjattu muistiin runsaasti sen takia, että niiden olemassaolo ja käyttö on elintärkeää verenvuodon vakavuuden vuoksi (Ilomäki 2014, 153; Levón 1904, 277–278.) Joskus verenseisautussanojen taitaja kertoo ne niin sanotulle kerääjälle vain vastahakoisesti (ks. esim. Siikala 2012, 111). Vaikka aineisto sisältää verenseisautussanoja, kerrotaan sanojen myös useissa aineistoyksiköissä olevan salaiset.⁵⁰ Joskus kertoja arvelee, että sanat ovat salaiset,⁵¹ joissain vastauksissa taas verensulkija on itse kertonut, ettei sanoja saa paljastaa:

Sano: ”ei näetä pitäs puhuva ,mutta kun minä jo olen vanha enkä enää kykene tekemää nin minä puhun.” – Se sillon niitä verenseisotussanojaki puhu – (SKS KRA Tiainen, Kyllikki 205–420:281. 1963.)

Tällä [verensulkijalla] oli ollut sanatkin tähän veren pijättämisee, mutta ne eivät ole enää kenenkää tierossa. Kus se ei ollu sanonu niitä muute kenenkään kuulle, kun sellasen kuulle joka ois halunnu jatkaa tätä [verensulkijan] taitoa. (SKS KRA Hanhisalo, Aino KT 226:142. 1963.)

Verenseisautussanjoen salaiseen luonteeseen kytkeytyy käsityksiä siitä, kenelle sanat saa opettaa. Kirjallisuudessa mainitaan, että verenseisautustaidon saa opettaa vain itseään nuoremmalle ihmiselle (Tuovinen 1984, 131; Räsänen 1983, 161). Aineistossa on lukuisia mainintoja taidon eteenpäin siirtämiseen liittyviä sääntöjä. Opettamisen

---

⁵⁰ Esim. SKS KRA Kytökorpi, Paavo KT 330:139. 1963.

⁵¹ Esim. SKS KRA Laiho, Helmi 1–202:48. 1963.

mahdollisuus sekä ainoastaan itseään vanhemmalle⁵² että itseään nuoremmalle⁵³ mainitaan. Aineistossa esiintyy lisäksi opettamista koskevia yksittäisiä sääntöjä, kuten että taitoa ei saa opettaa kerskaaville⁵⁴ tai että taitoa ei saa opettaa useammalle kuin yhdelle henkilölle.⁵⁵ Taidon opettamista koskevat säännöt siis vaihtelevat sisällöltään, mutta yhteistä monien vastausten välillä on se, että jonkinlainen opettamista koskeva sääntö mainitaan. Tietäjän ominaisuuksien on sanottu kulkevan suvussa (Tarkka 2005; 84; Koski & Enges 2010, 29). Samoin on myös verenseisautustaidon laita (ks. liite). Aineistossa esiintyy mainintoja siitä, että verenseisautustaito on periytynyt suvussa, mutta vain parissa vastauksessa⁵⁶ ilmaistaan, että verensulkija on opettanut sukulaiselleen taitoja tai sanoja. Suurimmasta osasta vastauksista ei käy ilmi, onko kyky siirtynyt sukulaiselle itsestään, vai onko se opetettu. Kirjallisuudessa esiintyy mainintoja siitä, ettei verenseisautustaitoa saa viedä mukanaan hautaan, vaan se on opetettava vähintään yhdelle ihmiselle (Räsänen 1983, 161; Tuovinen 1984, 131). Tämä käsitys esiintyy myös aineistossani,⁵⁷ mutta yleisempää on se, ettei verensulkija opeta taitoaan kenellekään.⁵⁸ Kaiken kaikkiaan käsitykset koskien sitä, kenelle taidon saa opettaa ja onko se ylipäätään opetettava jollekulle, vaihtelevat vastauksittain. Ainoa usein toistuva ehto koskee sitä, että taidon saa tai voi opettaa ainoastaan voimakasluontoiselle ihmiselle, mitä käsittelen seuraavassa alaluvussa verensulkijan ominaisuuksien yhteydessä.

Kirjoituskutsuun sisältyy kysymyksiä koskien sitä, kenelle verenseisautustaidon saa välittää: ”Keneltä verensulkija oli taitonsa oppinut? Onko paikkakunnalla ollut erikoinen verensulkijasuku? Millaiselle ihmiselle sai opettaa veren tyrehdyttämisen taidon?” (Kansantieto 14/1962.) Aineisto sisältää tietoja siitä, keneltä kuvauksen kohteena oleva verensulkija on taitonsa oppinut.⁵⁹ Huomattavasti harvemmin kerrotaan siitä, kenelle hän on itse opettanut taidon. Tällaisia vastauksia ei voida suoraan pitää kuvauksina siitä, liittyykö taidon opettamiseen sääntöjä koskien sitä, kenelle sen saa opettaa. Osassa vastauksista sen sijaan ilmaistaan selkeästi, mitä nämä säännöt pitävät sisällään.⁶⁰ Vaikkei siitä, keneltä verensulkija on taitonsa oppinut, voikaan tulkita suoraan

⁵² Esim. SKS KRA Railonsala, Artturi 8289–8482:8413. 1962.

⁵³ Esim. SKS KRA Lagerstedt, Sisko KT 354:135. 1963.

⁵⁴ SKS KRA Linna, Eino 1–453:117. 1963.

⁵⁵ SKS KRA Kuoppala, Akseli KT 315:2. 1962.

⁵⁶ Esim. SKS KRA Säteri, Eelis KT 346:344. 1964.

⁵⁷ SKS KRA Kuoppala, Akseli KT 315:2. 1962.

⁵⁸ Esim. SKS KRA Lämsä, Mikko 228–468:228. 1962–1963.

⁵⁹ Esim. SKS KRA Timonen, Senni KT 374:614. 1966.

⁶⁰ Esim. SKS KRA Railonsala, Artturi 8289–8482:8413. 1962.

sääntöinä, tuovat nämä kuvaukset oman lisänsä mielikuvaan. Niiden kautta on hahmotettavissa sitä, kenen pidetään mahdollisena voivan oppia verenseisautustaidon ja kuka sen voi opettaa.

Henni Ilomäki tulkitsee kyvyn verenseisauttamiseen olevan synnynnäinen, mutta vaativan taidon ja sanojen oppimisen. (Ilomäki 2014, 154). Tämän aineiston perusteella tekemäni tulkinnat eivät tue Ilomäen tulkintaa. Vastaajat puhuvat kuvauksissa taidon opettamisesta tai siirtämisestä huomattavan usein, synnynnäisyyttä ei näissä vastauksissa mainita. Muutamassa vastauksessa verenseisautustaidon kerrotaan ilmenneen itsestään ilman, että sitä on opetettu. Tämä näkyy esimerkiksi seuraavassa vastauksessa:

Tunnettu verenseisottaja, jonka nykypolvi hyvin muistaa, oli [nimi]. – – ja jo nuorena, merellä ollessaan ilmeni [hänessä] verenseisottajan kyky. joku merimiehistä puri tappelussa toiselta peukalon poikki. Siitä vuoti kovasti verta, mutta kun [nimi] katahti kättä, lakkasi vuoto heti. Sen jälkeen pidettiin [häntä] laivamiesten kesken noitana.
(SKS KRA Kananen, Anni 1–106:67. 1963.)

Yllä kuvatun henkilön isän kerrotaan myös olevan verensulkija, mutta kertoja käyttää sanaa ”ilmetä” kuvatessaan verensulkijan kyvyn aktivoitumista. Verenseisautustaitoa ei siis aina opita, vaan se saattaa ilmetä itsestään. Tällaisissa vastauksissa ei puhuta sanojen tai muiden taitojen opettamisesta, vaan aineistoni perusteella verenseisautustaito joko opetetaan tai se ilmenee itsestään, näiden yhdistelmiä ei mainita (vrt. Ilomäki 2014, 154).

Taidon opettamista ja salassapitoa koskevien sääntöjen lisäksi muutamassa vastauksessa kerrotaan verensulkijan elämäntapoja koskevista käyttäytymissäännöistä. Erään kertojan mukaan ”taidon säilyminen vaati nuhteetonta elämäntapaa ja rehellisyyttä kaikissa elämän menoissa”.⁶¹ Tässä katkelmassa näkyy käsitys siitä, että verensulkija menettää taitonsa sääntöjä rikkoessaan. Aineistosta löytyy lisäksi maininnat taidon menettämisen uhasta sekä itseään nuoremmalle että itseään vanhemmalle opettamisen takia,⁶² mutta taidon menettämisen mainitseminen ei ole aineistossa yleistä. Myös aiemman verensulkijoita koskevan tutkimuksen mukaan sääntöjen rikkomisesta seuraa sanktiona verenseisautustaidon menettäminen (Hernesniemi 1995 [1992], 77; Tuovinen 1984, 131). Olavi Räsäsen mukaan arkistoidut ja julkaistut sanat ovat menettäneet tehonsa sen lisäksi, että ne paljastanut verensulkija on menettänyt voimansa saattaessaan

---

⁶¹ SKS KRA Nurmi, Anselm 1–133:56. 1963.

⁶² SKS KRA Railonsala, Artturi 8289–8482:8413. 1962.; Lagerstedt, Sisko KT 354:135. 1963.

ne yleiseen tietouteen (Räsänen 1983, 161). Kirjoituskutsussa ei kysytä mitään tällaisesta sanktiosta, mikä saattaa olla osasyynä siihen, että sanktioita ei mainittu vastauksissa usein. Tulkitsen asian kuitenkin niin, että sanktiot eivät yleensä kuulu mielikuvaan verensulkijasta. Vastauksissa nimittäin kuvataan monia muita sellaisia asioita, joita ei ole mainittu kirjoituskutsussa. Jos sanktiota pidettäisiin keskeisenä osana verenseisautukseen liittyvää säännöstöä, olisi se todennäköisesti mainittu vastauksissa, vaikkei siitä kysytäkään kirjoituskutsussa.

Eräiden tulkintojen mukaan verensulkija ei saa käyttää taitoaan pieniin haavoihin, vaan se on varattu vakaviin verenvuotoihin. Lisäksi sääntönä mainitaan, ettei taitoa saa käyttää leikillään. (Ilomäki 2012; Hernesniemi 1995 [1992], 76–77; Tuovinen 1984, 131; Räsänen 1983, 159–160.) Verensulkijoihin on aineistossani esiintyvien kuvausten mukaan turvauduttu vakavissa loukkaantumisissa. Lähes kaikki aineiston tapaukset, joissa kerrotaan varsinaisesta verenseisautustapahtumasta, koskevat suuria loukkaantumisia, joissa loukkaantunut on usein kuolemanvaarassa. Aineistossa ei eksplisiittisesti ilmaista sääntöä, jonka mukaan veren saisi seisauttaa vain vakavasta haavasta, mutta yhdessä vastauksessa sanotaan, ettei verensulkija saa käyttää taitoaan leikillään.⁶³ Vastauksista ei käy ilmi, ovatko verensulkijat hoitaneet pieniäkin haavoja. On mahdollista, että pienten haavojen hoidossa ei olla käännytty verensulkijan puoleen, vaan niitä on hoidettu kotiparannuskeinoin. Toinen selitys on se, että suuret loukkaantumiset ovat vakavuutensa vuoksi jääneet paremmin kertojien mieliin.

Mielikuvaan verensulkijan toiminnasta kuuluu aineiston perusteella melko laajasti se, että siihen liittyy sääntöjä. Näiden sääntöjen sisältö kuitenkin vaihtelee. Useimmin mielikuvaan säännöistä kuuluu käsitys siitä, että verensulkijan toiminta on jollain tavalla salassa pidettävää. Mielikuvaan sisältyy vaihdellen käsitys loitsusanojen salaisesta luonteesta sekä ehtoja koskien sitä, kenelle verenseisautustaidon saa opettaa. Lisäksi joissain vastauksissa tuodaan ilmi verensulkijan elämäntapoja koskevia sääntöjä, mutta ne ovat huomattavasti harvinaisempia kuin salassapitoa koskevat säännöt. Sanktiot sääntöjen rikkomisesta eivät vaikuta kuuluvan laajasti jaettuun mielikuvaan 1960-luvulla kirjoitetuissa kuvauksissa, joskin niitä mainitaan muutamassa vastauksessa. Verenseisautussanojen osaamisen käsitetään toisinaan olevan se tekijä, joka tekee ihmisestä verensulkijan. Näin ei kuitenkaan ole aina, vaan kyky seisauttaa veri saattaa ilmetä itsestään.

---

⁶³ SKS KRA Kytökorpi, Paavo KT 330:136. 1963.

6.4 Verensulkijan ominaisuudet

Tässä luvussa käsittelen sitä, millaisia ominaisuuksia verensulkijalla kerrotaan olevan tai minkälaisia ominaisuuksia ihmiseltä edellytetään, jotta hän voi olla verensulkija. Aineistossani useat kertojat kuvaavat tuntemaansa tai tuttaviansa tuntemaa verensulkijaa, mutta kuvauksissa ilmaistaan myös yleisellä tasolla, millaisia verensulkijat ovat tai millainen ihmisen on oltava, jotta hänelle voi opettaa verenseisautustaidon. Koska aineisto koostuu kertojien kuvauksista verensulkijoista, ovat aineistossa esiintyvät kuvailut ulkopuolisten henkilöiden arvioita verensulkijoista ja kertovat näin ollen verensulkijan ominaisuuksia koskevista mielikuvista.

Aiemmassa verensulkijoita koskevassa kirjallisuudessa verensulkijoita kuvaillaan seuraavasti: Henni Ilomäen mukaan verensulkijan on oltava itsevarma ja kyettävä keskittymään tehtäväänsä. Hän kuvaa verensulkijoiden olevan ”yleensä lujaluonteisia, joskus pelottavia poikkeusyksilöitä”. Ilomäen mukaan verensulkijalta vaadittu itsevarmuus näkyy verenseisautussanoissa. (Ilomäki 2014, 154.) Tietäjien ja parantajien käyttämiin sanoihin sisältyy usein kerskauksia. Kerskaaminen näkyy esimerkiksi Väinämöisen polvenhaavarunossa, jossa verensulkija korostaa taitoaan sanoen, että suuremmatkin haavat on saatu suljettua (Tarkka 2005, 151; Ilomäki 2014, 169). Olavi Räsänen toteuttaman kyselyn vastausten perusteella verensulkijaa kuvataan perinteisesti esimerkiksi karskiksi, lujaksi ja ylvääksi. Ajallisesti ja paikallisesti kaukaisia verensulkijoita sen sijaan kuvataan muun muassa oudoiksi. (Räsänen 1983, 158.) Jane Tuovisen mukaan verensulkijalla on voimaa, jota hän voi käyttää niin hyvään kuin pahaankin (Tuovinen 1983, 135). Käsityksissä verensulkijan ominaisuuksista on siis eroja, mutta yksi ominaisuus toistuu useissa kuvauksissa: yleisimmin verensulkijan ominaisuuksista kirjallisuudessa mainitaan voimakasluontoisuus (Stark 2006, 262–263, 300–301; Ilomäki 2012; Tuovinen 1983, 135). Verensulkijan keskeisenä ominaisuutena siis pidetään hänen luontonsa kovuutta ja vahvuutta. Kirjallisuudessa verenvuodon pysäyttävää voimaa tai verensulkijan erityiskykyä kuvataan tahdonvoimaksi (Ilomäki 2014, 153; Stark 2006, 263; Tuovinen 1984, 131; Räsänen 1983, 153), tai löyhemmin määriteltynä voimaksi tai kyvyksi (Ilomäki 2012; Hernesniemi 1995 [1992], 73). Verenseisautuksen kontekstissa luonto yhdistetään usein tahdonvoimaan (Stark 2006, 301; Tuovinen 1984, 135; ks. myös luku 2.2).

Verensulkijan luonto mainitaan myös kirjoituskutsussa, jossa siteerataan Samuli Paulaharjun teosta *Kiveliöitten kansaa*. Sitaatissa kerrotaan verensulkuun pystyvistä henkilöistä seuraavaa: ”Sellaisia ukkoja oli kyllä joka kiveliössä, kohta joka kylässä joku tuima äijä, jota ei verivirta säikähdyttänyt. Sillä silloin, kun kristityn verta piti seisottaa, piti luonnon liikahtaa.” (Kansantieto 14/1962.) Luonto mainitaan aineistossani sekä tunnetusta verensulkijasta puhuttaessa että verensulkijan yleisiä ominaisuuksia kuvattaessa, kuten käy ilmi seuraavista aineistokatkelmista:

Veren seisottajalla pitää olla kovat hermot, niin sanovat sen aikaiset ihmiset,
itsellä ei saa luonto värähtää, vaikka maa alta katuais
(SKS KRA Linna, Eino 1–453:117. 1963.)

Ee se oo mittää taekoja tehny, sillä on vuan ollu semmonen luonto
(SKS KRA Pentikäinen, Saima-Liisa KT 383:11. 1963.)

Ylemmässä esimerkissä kerrotaan verensulkijalta edellytetyistä ominaisuuksista, kun taas alemmassa kuvaillaan tunnettua verensulkijaa. Aineistossani on lukuisia kuvauksia, joissa verensulkijaa kuvaillaan voimakasluontoiseksi myös muulloin kuin verenseisautustapahtumasta kerrottaessa. Voimakasluontoisuus mielletään verensulkijan ominaisuudeksi myös silloin, kun kuvaillaan hänen luonnettaan.

Laura Stark kirjoittaa, että tietäjän luonto tai veri on ollut tärkeässä roolissa verenseisautustapahtumassa (Stark 2016, 374; Stark 2006, 300–301). Eräässä vastauksessa kerrotaan, ettei verensulkijan poika täytä verensulkijalta vaadittuja edellytyksiä: ”Pojalleen ei äijä näitä taitojaan jättänt. Sano syyks, jot poika on liia heikko verine”.⁶⁴ Heikkoverisyydestä puhuttaessa mitä todennäköisimmin viitataan samaan ihmisen voimaan, jota kutsutaan luonnoksi. Veri joko saa saman merkityksen kuin luonto tai voimakasverisyyttä pidetään edellytyksenä voimakasluontoisuudelle. Aineistossa mainitaan voimakasverisyyden lisäksi muitakin asioita, joilla on samoja kulttuurisia merkityssisältöjä kuin luonnolla. Ehtona verenseisautuksen onnistumiselle on mainittu olevan se, että verensulkijalla on oltava hampaat suussa (Hernesniemi 1995 [1992], 76). Hampaat yhdistetään usein kovaan luontoon (Stark 2006, 262; Sarmela 2007 [1994], 283). Verensulkijan hampaat mainitaan useassa vastauksessa; ne mainitaan useammin tunnettua verensulkijaa kuvattaessa, mutta myös ehtona sille, millainen ihminen voi olla verensulkija. Vastauksiin sisältyy perusteluja hampaiden merkityksellisyydelle verenseisautuksessa, mitä käsitellen lisää luvussa 7.4. Hampaiden lisäksi myös katse

---

⁶⁴ SKS KRA Lonka, Anni KT 341:35. 1964.; ks. myös Stark 2006, 267.

yhdistetään luontoon: ”Verensulkijalla täytyi olla kova luonto tai pistävä silmä. Luonto täytyi olla terästä kovempi, niin kuin vanhat sanoivat”.⁶⁵ Verensulkijoiden ulkonäköä kuvaillaan vastauksissa verrattain vähän, eikä yhtenäistä mielikuvaa siitä, minkä näköinen ihminen verensulkija yleensä on, muodostu aineiston perusteella. Niistä vastauksista, joissa ulkonäköä kuvaillaan, on kuitenkin nähtävissä yksi toistuva piirre: vastauksissa kuvaillaan verensulkijan silmiä ja katsetta. Silmiä kutsutaan esimerkiksi teräviksi⁶⁶ ja katsetta tuimaksi⁶⁷ tai kovaksi.⁶⁸ Tämä saattaa olla viite verensulkijan katseen merkityksellisyydestä. Henni Ilomäki on havainnut, että verensulkijaa on kutsuttu synkkäkatseiseksi (Ilomäki 2012). Verensulkijan katseen merkitystä käsittelemme yksityiskohtaisemmin luvussa 7.2.

Kansantieto-lehden kirjoituskutsu alkaa sanoin: ”Kiinnitämme tällä kertaa vastaajiemme huomion verensulkijoihin, *erityisiä kykyjä omaaviin* kansanmiehiin ja -naisiin, jotka pystyivät tyrehdyttämään valtoimena juoksevan veren” (Kansantieto 14/1962, kursiivi tekijän). Kirjoituskutsussa erityiset kyvyt mainitaan monikossa, ja verensulkijoiden kerrotaankin useassa vastauksessa hallitsevan verenseisautuksen lisäksi myös muita erityisiä taitoja. Verensulkijoiden mainitaan toisinaan aineistossani olevan noitita,⁶⁹ velhoja,⁷⁰ taikureita⁷¹ tai silmänkääntäjiä.⁷² Useiden tietäjien on sanottu hallitsevan verenseisautustaidon (Stark 2006, 300). Myös aineistossani osan verensulkijoista kerrotaan olevan tietäjiä.⁷³ Verensulkijoilla mainitaan joskus olevan verenseisautustaidon lisäksi myös muita erityiskykyjä kuten ennalta näkemisen taito (Tuovinen 1983, 135). Selvänäköisyys mainitaan myös aineistossani,⁷⁴ kuten myös esimerkiksi kyky hallita väkiä⁷⁵ tai eläimiä.⁷⁶ Suurimmassa osassa vastauksista verenseisautustaito kuitenkin nimetään ainoaksi verensulkijan erityistaidoksi.

Verensulkijalla kerrotaan usein olevan myös muita parannustaitoja (Tuovinen 1983, 135). Verensulkijoita nimitetään aineistossa muun muassa joko eläinten,

⁶⁵ SKS KRA Kytökorpi, Paavo KT 330:136. 1963.

⁶⁶ SKS KRA Maunula, Jalmari KT 331:1. 1963.

⁶⁷ SKS KRA Kytökorpi, Paavo KT 340:296. 1964.

⁶⁸ SKS KRA Riuttanen, Vieno KT 383:99. 1963.

⁶⁹ Esim. SKS KRA Laiho, Helmi 1–202:47. 1963.

⁷⁰ SKS KRA Nevalainen, Eino KT 342:112. 1964.

⁷¹ SKS KRA Oulasmaa, Siiri 7453–7916:7465. 1962.

⁷² SKS KRA Kilpi, Topias KT 329:173. 1963.

⁷³ Esim. SKS KRA Heimonen, Semmi 311–441:329. 1964–1965.

⁷⁴ Esim. SKS KRA Aromäki, Juho KT 324:6. 1963.

⁷⁵ Esim. SKS KRA Tiainen, Kyllikki 205–420:266. 1963.

⁷⁶ Esim. SKS KRA Rautiainen, Albert 14926–15241:14977. 1964–1965.

ihmisten tai näiden molempien parantajiksi⁷⁷ tai kansanlääkäreiksi.⁷⁸ Huomattavan useassa kuvauksessa verenseisautustaitoisen henkilön kerrotaan työskentelevän suoneniskijänä.⁷⁹ Muutamien verensulkijoiden mainitaan myös olevan kuohareita.⁸⁰ Viimeksi mainitut toimet liittyvät joko lääkintään tai veren käsittelymiseen. On johdonmukaista, että verensulkija työskenteli tällaisissa tehtävissä, sillä hän pystyi käyttämään erikoistaitoaan hyödykseen työssään ja varmistamaan, ettei verta vuotanut liikaa (ks. Ilomäki 2014, 154). Suinkaan aina verensulkijoiden ei kuitenkaan kuvata olevan parantajia, vaan taito on voinut olla sellaisellakin henkilöllä, joka ei ole omistanut elämäänsä parantamiselle. Kuvauksissa kerrotaan parantamiseen ja veren käsittelymiseen liittymättömistä elinkeinoista, joita verensulkijat harjoittavat. Näistä useimmin mainittuja ovat seppä⁸¹ ja maanviljelijä.⁸² Myös esimerkiksi suutari⁸³, postin kuljettaja⁸⁴ ja paimen⁸⁵ on mainittu. Seppien yleinen esiintyvyys saattaa selittyä sillä, että sepällä saattoi olla hallussaan raudan sanat; seppä tunsi raudan alkuperän, synnyn, minkä vuoksi hänellä oli valtaa rautaesineiden aiheuttamien haavojen yli (ks. Siikala 2002, erit. 385). Verenseisautustaitoisia ihmisiä on aineiston perusteella työskennellyt monenlaisissa toimissa, joskin parantajana toimiminen on yleisintä.

Jotkut henkilöt kuvataan ensisijaisesti verensulkijoiksi, joidenkin mainitaan muiden taitojen hallitsemisen lisäksi olevan ”myös verensulkija”.⁸⁶ Verenseisautustaito mitä todennäköisimmin tuodaan ensisijaisena esiin siksi, että kysely koskee kuvauksia verensulkijoista. Tällöin kuvauksen kohteena olevan henkilön muut taidot ja ominaisuudet saatetaan mainita sivuhuomioina tai jättää kokonaan mainitsematta. Jälkimmäisessä tapauksessa ei ole mahdollista tehdä tulkintoja siitä, onko kuvatulla henkilöllä muita erityistaitoja verensulkemisen lisäksi. Joissain aineistoyksiköissä kuitenkin nimenomaisesti kerrotaan, ettei henkilöllä ole verenseisautustaidon lisäksi muita erityistaitoja, vaan heidän korostetaan olevan tavallisia ihmisiä.⁸⁷

⁷⁷ Esim. SKS KRA Kilpiö, Tommi KT 329:3. 1963.; SKS KRA Rautiainen, Albert 13655–13863:13657. 1964.

⁷⁸ SKS KRA Järvelä, Lyydia KT 339:11. 1964.

⁷⁹ Esim. SKS KRA Yrjönen, Teodor 126–231:168. 1963.

⁸⁰ SKS KRA Kilpi, Topias KT 329:178. 1963.

⁸¹ Esim. SKS KRA Railonsala, Artturi 8067–8288:8196. 1962.

⁸² Esim. SKS KRA Hanhisalo, Aino KT 226:143. 1963.

⁸³ Esim. SKS KRA Rautiainen, Albert 14926–15241:14987. 1964–1965.

⁸⁴ SKS KRA Rautiainen, Albert 14926–15241:14978. 1964–1965.

⁸⁵ SKS KRA Tanner, Selma KT 334:16. 1963.

⁸⁶ Esim. SKS KRA Hirvonen, Olga KT 327:529. 1963.

⁸⁷ Esim. SKS KRA Kinnunen, Eino 78–182:81. 1966.

Useimmin mainittuja verensulkijan ominaisuuksia yhdistää se, että vastauksissa joko puhutaan suorasanaisesti luonnosta tai verensulkijan ominaisuudeksi tai ehdoksi mainitaan voimakasverisyys tai hampaat, jotka kulttuurisilta merkityksiltään yhdistyvät luontoon. Aineistossani verensulkijoiden ei suinkaan aina kerrota olevan tietäjiä, vaan verenseisautustaito voidaan mainita hänen ainoana erityiskykynään. Useilla verenseisautustaitoisilla ihmisillä kerrotaan olevan verenseisautukseen liittymätön ammatti, jonka ohella he taitavat verenseisautuksen. Parantamiseen liittyvät taidot ovat kuitenkin yleisiä.

Vaikka mielikuva verensulkijoista ei olekaan täysin yhtenäinen, on erilaisten kuvausten perusteella havaittavissa toistuvien piirteiden kautta muodostuvia merkitystihentymiä. Kulttuurisesti jaettuun mielikuvaan sisältyvät piirteet toistuvat vaihdellen eri ihmisten kuvauksissa. Mielikuvaa verensulkijasta voi kutsua kulttuurisesti jaetuksi tiedoksi, vaikka tieto ei jakaudukaan kaikille kulttuurin jäsenille samanlaisena. Yksittäisten ihmisten mielikuvien keskenään yhteneväiset piirteet muodostavat kulttuurisen mielikuvan.

7 Verensulkijan kehoisuus

Seuraavissa alaluvuissa käsittelen sitä, millaisia merkityksiä verensulkijan kehoisuuteen liitetään aineistona olevissa kuvauksissa. Käytän teoriaohjaavan analyysin pohjana avoimen ruumiinkuvan mallia, jonka esittelin luvussa 3.3. Valitsin tarkasteluni kohteeksi erilaiset tavat seisauttaa veri; kiinnitän huomion verensulkijan kehoisuuteen liitettyihin merkityksiin näiden tapojen kuvailussa. Verenseisautuksessa käytetyt keinot eivät jakaudu suoraviivaisesti eri kategorioihin, vaan saman henkilön voidaan kuvailla käyttävän erilaisia keinoja joko eri tilanteissa tai saman riitin aikana. Esimerkiksi eräässä vastauksessa kerrotaan verensulkijasta, joka kykenee lopettamaan verenvuodon katseellaan, mutta joskus käyttää riitissä lisäksi kosketusta.⁸⁸ Verensulkijan voidaan myös kertoa käyttävän verenvuodon pysäyttämiseksi esimerkiksi sanoja ja kosketusta⁸⁹ tai sekä sanoja, kosketusta että katsettaan.⁹⁰ Yleisiä ovat kuvaukset, joissa kerrotaan henkilön pystyvän pysäyttämään verenvuoto sekä etäältä että haavoittuneen luona ollen.

---

⁸⁸ SKS KRA Kytökorpi, Paavo KT 330:137. 1963.

⁸⁹ Esim. SKS KRA Laiho, Helmi 423–785:508. 1964.

⁹⁰ SKS KRA Vanhanen, Lempi 850–1490:1284. 1963.

Aloitan käsittelemällä verenseisautussanojen käyttöä. Niitä käsittelevä luku toimii paitsi johdatuksena erilaisiin verenseisautuksessa käytettyihin keinoihin, myös jatkaa edellisen luvun teemaa koskien mielikuvaa, sillä käsittelen sitä, millainen rooli verenseisautussanoilla käsitetään riitissä olevan. Tämän jälkeen analysoin verenseisautusta katseen ja kosketuksen voimalla. Käsittelen sitä, mitä syljen ja hampaiden käyttö verenseisautuksessa kertoo verensulkijan kehollisuudesta. Verensulkijan läsnäolon merkitystä käsittelen analysoimalla vastauksia, joissa verensulkijan kerrotaan häiritsevän teurastusta pelkällä läsnäolollaan.

Se, millaisena verensulkijan kehollisuus nähdään, on osa mielikuvaa, jota käsittelin edellisessä pääluvussa. Tässä luvussa tarkastelun kohteena ovat merkitykset, joita kertojat liittävät verensulkijan kehollisuuteen. Käsitykset verensulkijan kehosta ovat maagisen ajattelun mukaisia, ja näin ollen niiden perusteella on mahdollista tehdä tulkintoja maailmankuvasta, jolle maaginen ajattelu on tyypillistä. Kuvausten voi nähdä paitsi määrittelevän verensulkijan kehollisuutta, myös kertovan siitä, millaiseksi ruumiinkuva laajemmin ymmärretään maagisessa ajattelussa.

7.1 Sanat

Loitsusanojen käyttö verenseisautuksessa on yleistä. Vaikka verenseisautussanojen lausuminen ei olekaan samalla tavoin itsestään selvän kehollinen teko kuin esimerkiksi kosketus, on sanojen käytön käsitteleminen tässä yhteydessä olennaista, sillä niiden roolin tulkitseminen suhteessa muihin riitissä mahdollisesti käytettäviin toimenpiteisiin valottaa sitä, mikä käsitetään verenvuodon pysäyttäväksi tekijäksi. Tämä puolestaan auttaa ymmärtämään verensulkijan kehollisuudelle annettavia merkityksiä. Lisäksi on mahdollista tulkita, että verensulkija projisoi luontoaan sanojen kautta (ks. Apo 1995, 22). Tulkinnan tuloksena on aineiston kautta muodostuvan mielikuvan mukainen käsitys sanojen roolista verenseisautuksessa.

On olemassa lukuisia erilaisia verenseisautussanoja. Ne voivat olla niin lyhyitä käskyjä kuin polveilevia, moniosaisia runojakin (ks. esim. Levón 1904, Ilomäki 2014, 154–171; Agapkina & Toporkov 2013, 77–79). Usein verenseisautussanoissa vedotaan vereen käskien sitä pysymään paikallaan käyttäen pysähtyneisyyttä kuvaavaa vertausta. Raudan sanat sisältyvät usein verenseisautussanoihin, sillä käyttämällä raudan syntyä kuvaavia sanoja verensulkija todistaa tuntevansa raudan alkuperän, jolloin hänellä on valta kontrolloida sen aiheuttamia haavoja. (Ilomäki 2014, 165; Siikala 2012, 384–

387; Sarmela 2007 [1994], 213; Levón 1904, 276.) Verenseisautuksessa on käytetty myös rukouksia (Levón 1904, 110; Ilomäki 2014, 155–160; Sarmela 2007 [1994], 316–317, 322–323). Osa verenseisautussanoista on rukousloitsuja. Etenkin länsisuomalaiset verenseisautussanat kiinnittyvät kristilliseen perinteeseen niissä käytettyjen vertausten vuoksi (Levón 1904, erit. 30; Ilomäki 2014, 155–156, 159). Kalevalaankin sisältyvä Väinämöisen polvenhaavaruno, joka toimii myyttisenä malliparannuksena, esiintyy usein verenseisautussanoissa (Ilomäki 2014, 168; Piela 2010, 63; Tarkka 2005, 150, 152; Levón 1904, 1–6).

Verenseisautussanojen käytöstä on runsaasti mainintoja aineistossani. Verenseisautussanoja kerrotaan vastauksissa käytettävän niin etäältä kuin läsnä ollenkin. Maagisesti vaikuttavaa voimaa onkin usein tulkittu olevan loitsusanoissa itsessään. Henni Ilomäki korostaa loitsusanojen roolin keskeisyyttä verenseisautustapahtumassa. Hän puhuu ”loitsun väestä” ja tulkitsee siis verenvuodon seisauttavan voiman olevan nimenomaan sanoissa, joita muut riittitoimet vahvistavat. (Ilomäki 2014, 154, 164–165; Ilomäki 2012; ks. myös Räsänen 1983, 156). Sanojen suhdetta muihin riittitoimiin on tulkittu myös toisin. Ulla Pielan mukaan loitsusanoissa itsessään ei ole vaikuttavaa voimaa (Piela 2010, 23–24; ks. myös Saarinen 2018, 56–57; Siikala 1992, 83–84). Kirjallisuudessa on mainintoja sanojen ja muiden riittitoimien suhteesta myös verenseisautuksen kontekstissa. Albert Hämäläinen mainitsee verenseisautuksen lyhyesti kirjoittaessaan veren käytöstä taioissa. Hän tulkitsee loitsujen sijasta taikatoimien olevan ensisijainen osa verenseisautusriittiä (Hämäläinen 2005 [1920], 68–69). Jos sanojen ei itsessään käsitetä olevan vuodon pysäyttävä voima, voidaan ajatella, että verensulkija projisoi verenvuodon pysäyttävää voimaa sanojen kautta.

Riippumatta siitä, käsitetäänkö verenvuodon pysäyttävän voiman piilevän sanoissa itsessään vai verensulkijan projisoivan luontoaan sanojen kautta, sisältyy kirjoituskutsuun vastanneiden ihmisten mielikuvaan verensulkijoista melko laajasti käsitys siitä, että sanat ovat salaista tietoa, kuten osoitin luvussa 6.3. Aineistossa esiintyy mainintoja siitä, että verensulkija ei lausunut verenseisautussanoja ääneen:

Mitään veren seisaussanoja ei [verensulkija] ollut lausunut, ainakaan ääneen.
(SKS KRA Laiho, Helmi 1–202:47. 1963.)

ääneen ei loitsusanoja ollu [verensulkija] lausunu
(SKS KRA Lämsä, Mikko 228–468:228. 1962–1963.)

Ensimmäinen katkelma on vastauksesta, jossa verensulkijan kerrotaan pysäyttävän vuodon kosketuksellaan. Toinen puolestaan on vastauksesta, jossa verensulkijan kerrotaan pysäyttävän vuodon etäältä saatuaan tiedon loukkaantumisesta. On mahdollista, että kertojat mainitsevat, ettei sanoja käytetty, koska kirjoituskutsu ohjaa kertomaan, käyttikö verensulkija riitissä sanoja: ”Eräät saivat verentulon lakkaamaan asiasta tiedon saatuaan, vaikka itse olivat peninkulman päässä. *Eräät käyttivät sanoja. Millä tavoin toimi teidän tuntemanne verensulkija?*” (Kansantieto 14/1962; kursiiivi tekijän.) Maininnat siitä, ettei verensulkija lausunut sanoja ääneen, voivat siis olla suoria vastauksia kirjoituskutsussa esitettyyn kysymykseen. Yllä olevat aineistoesimerkit kuitenkin luovat sen vaikutelman, että verensulkija on lausunut sanat hiljaa mielessään, sillä molemmat sanovat, ettei verensulkija lausunut sanoja ”ääneen”. Jos kertojat tarkoittaisivat, ettei verensulkija käyttänyt sanoja lainkaan, ei kuvauksessa todennäköisesti sanottaisi, ettei hän lausunut sanoja ”ääneen” vaan yksinkertaisesti, ettei hän käyttänyt sanoja. Ajatuksissa lausutut sanat tuodaan myös eksplisiittisesti esiin aineistossa:

Se pani pesuastiaan vettä ja pullosta kaatoi jotain siihen veteen ja pesi sillä ja heti verentulo lakkasi En tiedä sitten kumpi siinä auttoi se pesu vai ne
ajatuksissa lausutut verenpirätyssanat vaikka kyllä se verenpirätti ilman
pesämätäkki

(SKS KRA Mäkelä, Helmi 1053–1485:1322. 1962–1963., kursiiivi tekijän)

On mahdollista, että jotkut verensulkijat lausuivat verenpidätyssanat mielessään vaikkeivat niitä ääneen lausuneetkaan. Kertojilla ei ole havaintoa tästä, koska mahdollinen sanojen lausuminen on tapahtunut verensulkijan ajatuksissa. Ei ole mahdollista tutkia sitä, käytettiinkö sanoja vai ei, mikäli lukuun otetaan myös ajatuksissa lausutut sanat. Tämän tutkielman kontekstissa onkin keskeistä se, millaisen roolin kertojat antavat mahdollisesti lausutuille sanoille. Se, ettei verensulkijan tulkita käyttävän riitissä sanoja edes ajatuksissa lausuttuna tulee esiin niissä lukuisissa vastauksissa, joissa verensulkijan kerrotaan tyrehdyttävän vuoto katseensa, kosketuksensa, läsnäolonsa tai jonkin muun nimetyn asian vaikutuksesta. Aineistossa kuvaillaan myös tilanteita, joissa verensulkija on nimenomaisesti kertonut, ettei hän tarvitse sanoja verenseisautukseen.⁹¹ Sanat eivät siis läheskään aina ole erottamaton osa verenseisautusta, vaan käytössä on myös useita muita keinoja.

---

⁹¹ Esim. SKS KRA Järvinen, Matti KT 328:43. 1963.

Varsinaisten verenseisautussanojen sijaan hyvin usein verensulkijan kerrotaan sanoneen jotain muuta, hyvin tyypillisiä ovat seuraavan kaltaiset lyhyet toteamat:

”Älkäähän työ turhaa haastako, ei se vuuvva yhtää”, huus ukko.
(SKS KRA Rämö, Tenho 1–263:3. 1962.)

”Se lakas jo.” tokaisi faari
(SKS KRS Kuusola, Arvid KT 330:69. 1963.)

ukko sano heti että kyl se ny on jo lakannu
(SKS KRA Leino, Eino 1–213:128. 1964.)

On yleistä, että verensulkija kehottaa apua hakemassa olevaa henkilöä palaamaan haavoittuneen luo tai kotiin sanomalla esimerkiksi ”mäne vaan kotiin eise enään vuo”.⁹² On mahdollista, että tällaiset tokaisut ovat lyhentymämuotoja verenseisautussanoista, jolloin lausahdus saattaa olla verensulkijalle olennainen osa riittä. Yllä olevissa esimerkeissä verenseisautus tapahtuu ilman minkäänlaisia havaittavissa olevia toimenpiteitä verensulkijan saatua tiedon loukkaantumisesta. Myös vastauksessa, jota käytin esimerkkinä siitä, ettei sanoja lausuta ääneen, ”ääneen ei loitsusanoja ollu [verensulkija] lausunu”,⁹³ verensulkijan kerrotaan sanoneen avunhakijalle, ettei haavoittuneella enää ole hätää. Tässä tapauksessa tulkitsem, että kertoja ei pidä verensulkijan lausumaa verenseisautussanoina, sillä hän mainitsee erikseen, ettei verenseisautussanoja käytetty.

Aiemmassa verensulkijoita koskevassa kirjallisuudessa on osoituksia siitä, mikä tällaisten lausahdusten rooli on verensulkijalle itselleen. Olavi Räsäsen haastattelema verensulkija kertoo seuraavasti tapahtumasta, jossa hänet kutsuttiin vakavasti loukkaantuneen henkilön luo: ”Minä sanoin että nyt ei tarte pelätä enää, nyt se loppuu se vuoto. – – Mä seisautin sen verenvuodon. Se ei vuotanut yhthän.” Haastattelukatkelman perusteella voisi tehdä sen oletuksen, ettei verensulkija tee minkäänlaisia toimenpiteitä verenvuodon pysäyttääkseen, vaan vuoto tyrehtyy hänen läsnäolonsa vaikutuksesta. Haastateltu verensulkija on kuitenkin kertonut Räsäselle tuntevansa verenseisautussanat, joita ei saa lausua ääneen. Haastateltu kertoo, että sanoja ei saa lausua ääneen, vaan ne on lausuttava mielessään ja jokaisen lauseen jälkeen purtava

---

⁹² SKS KRA Muuronen, Viktor 566–741:585. 1963.

⁹³ SKS KRA Lämsä, Mikko 228–468:228. 1962–1963.

hampaat yhteen. (Räsänen 1983, 156–157.) Myös Esko Viljasen haastattelema verensulkija kertoo verenseisautustilanteessa vain katsoneensa haavoittunutta ja sanoneensa tälle ”nyt se jo lakkasi”. Haastatellun verensulkijan mukaan lukuja ei saanut lausua ääneen. (Viljanen 1963, 184.) Verensulkija siis sanoo verenseisautustilanteessa vain lyhyen, toteavan vuorosanan, mutta kertoo haastattelijalle käyttäneensä sanoja äänettömästi. Räsänen ja Viljasen haastattelemat verensulkijat eivät siis miellä lyhyitä lausahduksiaan loitsusanojen lyhentymämuodoiksi, vaan puhuvat erikseen hiljaa mielessä lausuttavista verenseisautussanoista. Ulla Piela on havainnut, että 1900-luvultaessa parannusloitsujen käyttö on väistynyt sivuun, mutta sen sijaan parannusriiteissä käytetyt toimet ovat olleet käytössä vielä myöhemminkin (Piela 2010, 22). Jane Tuovinen on tehnyt samankaltaisen havainnon. Hänen mukaansa etenkin vanhemman polven verensulkijat ovat pitäneet sanoja välttämättömänä osana verenseisautusta. (Tuovinen 1984, 132.) On mahdollista, että tällaiset lyhyet lausumat on aiemmin käsitetty yleisemmin loitsuiksi, mutta niiden merkitys riitin osana on muuttunut.

Fokukseni on siinä, millainen on mielikuva verensulkijasta, joten kertojien tulkinnat vastaavat kysymykseeni siitä huolimatta, että verensulkija itse saattaisi kokea tilanteen erilaisena, kuin miten kertoja sitä kuvaa. Joissain vastauksissa kertoja tulkitsee lyhyen tokaisun verenvuodon pysäyttäväksi tekijäksi. Lyhyen toteamuksen rooli tulee ilmi vastauksessa, jossa verensulkijan kerrotaan saapuneen potilaan luo ja lausuneen lyhyen puheenvuoron: ””No, sepä nyt rietaantui’ olivat ne mahtisanat jotka sillä kerralla avun toivat.”⁹⁴ Tämä vastaaja siis mieltää verensulkijan puheenvuoron ”mahtisanoiksi”, eli kertojan tulkinnan mukaan kyseessä on loitsu. Lyhyet toteamukset näyttäytyvät siis joskus loitsujen lyhentymämuotoina, joskus asiantilojen ilmaisuna.

Seuraavan katkelma toimii esimerkkinä vastauksista, joissa eri verensulkijoiden kerrotaan käyttävän verenseisautuksessa erilaisia keinoja:

Verensulukija oli erittäin kovaluontoinen ja voimakastahtoinen henkilö, joka sai katseellaan tai kosketuksellaan verenjuoksun tyrehtymään. Jotkut verensulukijat käyttivät lukuja ja loitsujakin, mutta mahtavan verensulukijan ei tarvinnut käyttää mitään muuta apukeinoja kuin katsettaan tai kosketustaan. Olipa niinkin mahtavia verensulukijoita, että he saivat verenvuodon lakkaamaan pitkien matkojen takaakin, kun kuulivat, että heidän apuansa tarvittiin
(SKS KRA Kytökorpi. Paavo KT 340:296. 1964.)

---

⁹⁴ SKS KRA Hännikäinen, Kerttu KT 328:1. 1963.

Vastaaja mainitsee kaikkia verensulkijoita yhdistäviksi piirteiksi kovaluontoisuuden ja voimakastahtoisuuden. Hän kertoo joidenkin verensulkijoiden käyttävän sanoja, mutta mahtavan verensulkijan ei tarvitse käyttää sanoja, vaan katse tai kosketus riittää. Kaikkein mahtavimpien verensulkijoiden ei tarvitse käyttää edes katsetta tai kosketusta. Tulkitsen hierarkkisen järjestyksen luonnon projisoimisen kautta: mitä voimakkaampi luonto verensulkijalla on, sitä vähemmän hän tarvitsee riittitoimia ja sitä pidempi voi olla etäisyys parantajan ja parannettavan välillä. Tämän tulkinnan valossa sanat näyttäytyvät luonnon projisoimisen keinona.

Aiemmasta kirjallisuudesta, jossa on hyödynnetty verensulkijoiden haastatteluja, käy ilmi haastateltujen verensulkijoiden joskus lausuneen loitsusanat mielessään. Aineistoni valossa riitti näyttäytyä monessa tapauksessa toisenlaisena: erittäin usein riittää, että verensulkija kertoo avunhakijalle verenvuodon lakanneen. Mielikuva verensulkijan toiminnasta ei siis välttämättä vastaa sitä, miten verensulkija itse kuvailisi toimintaansa riitissä. Myös Henni Ilomäki tulkitsee, että verenseisautusta todistaneiden ihmisten silmissä saattoi vaikuttaa siltä, ettei verensulkijan tarvinnut tehdä mitään vuodon pysäyttämiseksi. Ilomäki kuitenkin tulkitsee loitsusanojen olevan keskeinen osa verenseisautusta. (Ilomäki 2014, 153–154; Ilomäki 2012.) Analyysini ei täysin puolla tulkintaa sanojen keskeisyydestä, joskin joidenkin kertojien mukaan joko ääneen lausutut tai hiljaa mielessä lausutut sanat ovat olennaisessa asemassa verenseisautuksessa. Tämän aineiston perusteella sanoja ei kuitenkaan aina pidetä keskeisenä osana verenseisautusta. Suuressa osassa vastauksia verenvuodon pysäyttävän voiman käsitetään olevan jossain muualla kuin verenseisautussanoissa. Sanojen vaikuttavuuden voidaan tulkita perustuvan siihen, että niiden käyttäjä projisoi luontoaan sanojen kautta. On mahdollista, että verensulkijan käsitetään siirtävän verenvuodon pysäyttävää voimaa parannettavan kehoon sanoja käyttäen. On kuitenkin myös mahdollista, että sanojen vaikuttavuus on kertojille itsestään selvää, minkä vuoksi vastaajat eivät koe tarpeelliseksi korostaa sitä. Koska tutkielmani keskittyy mielikuvaan verensulkijoista, ei keskeisintä ole se, mikä pysäyttää verenvuodon vaan se, minkä kertojat tulkitsevat verenvuodon pysäyttäjäksi. Verensulkija on saattanut lausua loitsusanat äänettömästi mielessään, mutta mielikuvaan verensulkijasta kuuluu myös käsitys siitä, että hän ei tarvinnut sanoja veren tyrehtyttämiseen. Tämä antaa viitteitä siitä, että verenvuodon pysäyttävän voiman käsitetään piilevän verensulkijan luonnossa tai hänen kehossaan. Seuraavissa alaluvuissa analysoin muita keinoja, joita verensulkijan

kerrotaan käyttävän joko sanojen lisäksi tai sanoja käyttämättä. Aloitan käsittelemällä verensulkijan katseeseen liitettyjä merkityksiä.

7.2 Katse

Maagisen ajattelun logiikan mukaan fyysinen läheisyys ei aina ole edellytys sille, että toisen ihmisen kehoon voidaan vaikuttaa. Fyysisiä vaikutuksia voidaan saada aikaan myös koskettamatta. Katseella on maagisessa ajattelussa toiminnallinen rooli: katsomalla voi konkreettisesti vaikuttaa katseen kohteeseen. Katseen voidaan tulkita toimivan luonnon projisoimisen keinona, jolloin ihminen ikään kuin aktivoi luontonsa toimimaan katseensa välityksellä.

Aineistossani katse mainitaan usein verenvuodon pysäyttävänä tekijänä, kuten käy ilmi seuraavista esimerkeistä:

Minä kuulin kerrottavan yhdestä naisesta, joka oli ollut verenseisottaja, kun hän oli katsonut haavaan, oli haavan reunat tulleet valkeiksi. – – Veri oli lakannut vuotamasta siinä samassa.

(SKS KRA Karjalainen, Elin 276–452:284. 1963.)

Joku mies oli revitty puukolla niin, että hänen suolensakin olivat hajalla ja valtimot poikki. Verta tuli oikeenansa. Siellä päin oli verenpidättäjä. Kun tuo revitty vietiin hänen luoksensa, hän vain katsoi sitä ja heti sen haavat kuivuivat ja siitä tuli vielä mies.

(SKS KRA Railonsala, Artturi 8067–8288:8105. 1962.)

Verensulkijan tulkitaan vaikuttavan katseellaan parannettavan kehoon sulkiessaan haavan; katse saa aikaan fyysisen muutoksen kehossa. Katseen vaikuttavuutta ei kyseenalaisteta, vaan vastauksissa ilmaistaan selkeästi, että nimenomaan katse sai verenvuodon pysähtymään. Jälkimmäisestä esimerkistä käy ilmi, että katseella on mahdollista pysäyttää myös erittäin voimakas verenvuoto. Useissa aineiston vastauksissa kerrotaankin loukkaantuneen olleen kuolemanvaarassa runsaan verenvuodon takia ennen kuin verensulkija pysäytti sen. Kuvauksilla tilanteista, joissa verensulkija käyttää katsetaan verenvuodon pysäyttämiseksi, on yhtymäkohtia silmäämisen ja pahan silmän kanssa.⁹⁵ Vaikka verensulkija ei aiheutakaan pahaa katseellaan (poikkeustapauksia tästä käsittelen luvussa 7.5), toimii katse verenseisautuksessa samantapaisesti kuin

---

⁹⁵ Silmäyksistä ks. esim. Paulaharju 2010 [1924], 29, 50; Tuovinen 1984, 28. Pahasta silmästä ks. esim. Vuorela 1960; Dundes 1981.

käsityksissä silmäyksistä. Molemmissa tapauksissa ihminen projisoi vaikuttavaa voimaa katseensa kautta.

Osassa vastauksista tuodaan ilmi, että verensulkija kykenee pysäyttämään verenvuodon sekä katseensa kautta että olematta paikalla haavoittuneen luona:

Katseellaankin hän tyrehtytti veren juoksun. Mutta ei hänen tarvinnut olla paikan päälläkään, kun se jo lakkasi, ilmeisesti heti, kun [hän] oli saanut asiasta tiedon.

(SKS KRA Raatikainen, Elli 94–225:94. 1963.)

Kerra isäs löe kirveellä pohkeeseesa verta tul kovasti mutta ku [verensulkija] kahto siihe se het taokos – – En muista mistä tulivat [verensulkijaa] hakemaa kuh hoava vuoti kovasti. Ei se lähteny sano voa – ei siitä verta ennee tule. eikä tullukkaa.

(SKS KRA Kolu, Vilho 138–555:206. 1961–1962.)

Molemmissa näissä vastauksissa kerrotaan verensulkijan kykenevän tyrehtyttämään verenvuoto pitkän matkan päästä. Kuitenkin kun verensulkija saa vuodon lakkaamaan haavoittuneen luona ollessaan, tulkitaan verenvuodon pysäyttäväksi tekijäksi verensulkijan katse. Tämä kertoo katseen roolin keskeisyydestä. Jälkimmäisessä katkelmassa on nähtävissä myös samanlainen lyhyt, toteava vuorosana, jollaisia käsittelin edellisessä alaluvussa. Vastauksissa ei suoraan ilmaista, miksi verensulkija joskus oli haavoittuneen luona ja joskus ei. Kuten totesin luvussa 6.1, kerrotaan verensulkijan joskus olleen haavoittuneen luona sattumalta. Tämä selittää sen, miksi verenvuodon pysäyttäväksi tekijäksi toisinaan nimetään katse, vaikka sama verensulkija pystyisi pysäyttämään vuodon myös etäältä.

Edellisessä luvussa käsittelemäni sanojen rooli on tuotu kirjallisuudessa esiin suhteessa verensulkijan katseeseen. Henni Ilomäki kirjoittaa, että verensulkijan voidaan kertoa ainoastaan katsoneen haavaa tekemättä muunlaista riittä. Tästä huolimatta Ilomäki tulkitsee verenseisautussanojen olevan pääasiallinen verenvuodon pysäyttävä voima ja muiden riitissä käytettävien toimien funktion olevan sanojen vahvistaminen. (Ilomäki 2012.) Toimittaja Esko Viljanen on haastatellut verensulkijaa, jolla oli hallussaan verenseisautussanat, mutta joka ei riitissä lukenut niitä ääneen. Hänen kerrotaan ainoastaan katsoneen loukkaantunutta. (Viljanen 1963, 184.) Tämä Viljasen haastattelu tukee Ilomäen tulkintaa sanojen keskeisyydestä. Viljanen kirjoittaa myös toisesta verensulkijasta, joka käytti riitissä sekä katsetta, sanoja että haavan sivelemistä teräaseen hamarapuolella. Viljasen mukaan sanat lausuttiin kuitenkin vain

”uskonvahvistukseksi tai hämähäykseksi”,⁹⁶ sillä verenvuoto pysähtyi heti, kun verensulkija katsoi haavoittunutta. (mt., 186.) Toisistaan poikkeavat käsitykset kuvaavat hyvin sitä, kuinka monimuotoinen mielikuva verenseisautuksesta on. Myös tämän tutkielman aineistossa esiintyy toisistaan poikkeavia käsityksiä, mutta monessa vastauksessa nimenomaan katseen käsitetään olevan se tekijä, joka pysäyttää vuodon haavasta. Kaikista aineiston kuvauksista ei käy ilmi, pysäyttääkö verentulon katse vai läsnäolo. Tällaisia kuvauksia analysoin luvussa 7.5.

Useassa vastauksessa mainitaan verensulkijan katsoneen haavaa, mutta joissain tapauksissa on vaikeaa arvioida, kerrotaanko verensulkijan katsoneen haavaa käyttääkseen katsetaan veren sulkemiseen vai muusta syystä, esimerkiksi arvioidakseen vamman vakavuuden. Samankaltaiseen ongelmaan ovat kiinnittäneet huomiota Kaarina Koski ja Pasi Enges käsitellessään arkitodellisuudesta poikkeavien kokemusten kuvailua aistiverbein. Sanan ”nähdä” merkitystä kerronnassa tulkittaessa on tiedostettava mahdollisuus siihen, ettei sillä viitata aistihavaintoon vaan esimerkiksi tulkitsemiseen. (Koski & Enges 2010, 31–32.) Tutkittaessa aistihavaintojen sanallistuksia on siis otettava huomioon aistiverbien monimerkityksisyys. Samalla tavoin on tiedostettava, että katsominen voidaan mainita myös muusta syystä kuin siksi, että sillä tulkittaisiin olevan maaginen vaikutus. Monitulkintainen on esimerkiksi seuraava tapaus, jossa kertojan hevonen on loukkaantunut. Kertoja kohtaa sattumalta verenseisautustaitoisen henkilön: ”mies – jonka nimi on unohtunut – sanoi ’ei se eläinlääkäriä tarvitse, minä lähen kattomaan’”.⁹⁷ Katsomaan lähteminen voi tarkoittaa sitä, että henkilö menee tarkistamaan, millainen tilanne on tai hoitamaan asian kuntoon. Se ei välttämättä viittaa katseella vaikuttamiseen; näkemistä ja katsomista kuvaavia verbejä käytetään monissa eri tarkoituksissa. Myös seuraava katkelma toimii esimerkkinä vastauksista, joissa katsomisella voidaan tarkoittaa joko maagista vaikuttamista tai yleisesti asian laidan selvittämistä: ”Hän katsoi haavaa ja sanoi: ”Onpa paha paikka, mutta siitä se selviää.” Ja heti alkoi jalkahaavan reunat tulla valkeaksi ja veren tulo asettui”.⁹⁸ Haavan katsomisella ei siis tässä tapauksessa välttämättä tarkoiteta sitä, että verensulkijan tulkittaisiin käyttävän nimenomaan katsetaan verentulon pysäyttämiseksi, vaan katsominen voidaan mainita siksi, että verensulkija esimerkiksi arvioi haavan vakavuutta. Vastaus, jossa

---

⁹⁶ Haavoittuneen henkilön mielentilan ohjailusta verenseisautussanoja käyttäen ks. Levón 1904, 30; Hernesniemi 1995 [1992], 74–75.

⁹⁷ SKS KRA Suvanto, Otto 490–784:777. 1963.

⁹⁸ SKS KRA Valkonen, Jaakko 794–1041:798. 1964.

verensulkija sanoo lähtevänsä katsomaan loukkaantunutta hevosta, jatkuu kuvauksella siitä, että verensulkija ottaa siteet pois haavan päältä. On mahdollista, että hän poistaa siteet tarkistaakseen haavan vakavuuden, mutta pidän todennäköisenä, että kertoja tulkitsee verensulkijan haluavan näköyhteyden haavaan voidakseen seisauttaa veren katseellaan. Joidenkin verensulkijoiden on käsitetty pystyvän pysäyttämään vuoto ainoastaan, jos heillä on näköyhteys haavaan (Stark 2006, 303).

Verensulkijan katseen kohteena olemisen siis käsitetään vaikuttavan katseen kohteeseen fyysisesti. Verenvuodon tyrehtyminen on fyysinen vaikutus, jonka katse saa aikaan. Näin ollen verensulkijan katse näyttäytyy toimijuuden muotona verenseisautustilanteessa. Tämä käsitys kertoo parannettavan kehollisuudesta, sillä vuodon pysähtyminen verensulkijan katseen välityksellä edellyttää avointa ruumiinkuvaa. Katseen kohteena olemisen vaikutusta katseen kohteeseen on teoretisoitu modernille ajattelulle tyypillisenä logiikkana (ks. esim. Foucault 2005 [1975], erit. 251, 255, 285; Stark 2006; 416). Laura Stark huomauttaa, että katseen kohteena olemisen vaikuttavuus on ollut keskeistä myös esimodernissa Suomessa (Stark 2006, 417–419). Katse toimijuuden muotona kertoo myös verensulkijan kehollisuudesta; hän voi katseellaan vaikuttaa fyysiseen maailmaan. Katse tulkitaan verenvuodon seisauttavaksi tekijäksi joissain sellaisissa vastauksissa, joissa verensulkija syystä tai toisesta on haavoittuneen luona, vaikka kykenisi pysäyttämään vuodon myös olematta paikalla. Tällainen tulkintakehys kertoo sekä katseen kulttuurisesta merkityksestä että laajemmin ruumiinkuvasta, sillä katseen rooli kehollisuudessa on tässä tulkinnassa toiminnallinen.

7.3 Kosketus

Koskettaminen on konkreettinen, kehollinen teko. Se on yksi keskeisimmistä riittiparannuksessa käytetyistä hoitokeinoista (Piela 2005, 12). Ulla Pielan mukaan parantajan kosketus tuottaa ja siirtää merkityksiä parannettavan kehoon (Piela 2010, 49; Piela 2005, 28). Verenseisautuksen yhteydessä kosketukseen liitetään merkityksiä, joiden kautta on mahdollista tulkita verensulkijan kehollisuuteen yhdistettyjä erityisiä merkityksenantoja. Tässä luvussa analysoin sitä, millaisena verensulkijan kosketus näyttäytyy vastauksissa ja mitä kuvaukset koskettamisesta kertovat verensulkijan kehollisuudesta.

Kosketus esiintyy toisinaan verenseisautussanoissa. Verenseisautuksessa käytettäviä sanoja tutkinut Kaarlo Levón kertoo, että haavan koskettaminen käsillä

esiintyy sekä verenseisautussanojen yhteydessä tehdyissä toimissa että joskus myös sanoissa itsessään (Levón 1904, 120; ks. myös Piela 2010, 58; Piela 2005, 21). Kosketuksen merkityksellisyys painottuu myös muissa parannusloitsuissa kuin verenseisautukseen käytetyissä sanoissa. Verenseisautussanoissa voidaan pyytää pyhää olentoa, esimerkiksi Jeesusta, tyrehtyttämään vuoto kätensä kosketuksella tai asettamalla ruumiinsa haavan tukkeeksi (Ilomäki 2014, 163; Levón 1904, 120–122; ks. myös Tarkka 2005, 151). Jane Tuovisen mukaan kosketukseen verenseisautuksessa liittyy keskenään vastakohtaisia toimintatapoja: jotkut verensulkijat sisällyttävät riittiinsä haavan puristamisen tai painamisen, kun taas toisten mukaan parannettavaan ei saa koskea. (Tuovinen 1983, 135; ks. myös Viljanen 1963, 184.)

Kosketus esiintyy aineistoni perusteella verenseisautusriitissä useimmiten verensulkijan koskettaessa parannettavan kehoa. Hän saattaa koskettaa haavaa⁹⁹ tai muuta kohtaa parannettavan kehossa.¹⁰⁰ Ulla Piela käsittää kosketuksen parantajan ja parannettavan välisenä vuorovaikutuksellisenä tapahtumana, jossa tulkitaan todellisuutta (Piela 2010, 49; Piela 2005). Parannettavalla – ja kuvauksen kertojalla – on käsitys siitä, mitä verensulkijan kosketus merkitsee: verenseisautustaitoisen henkilön kosketukseen liitetään parantavuuden merkitys. Joissain kuvauksissa verensulkijan kerrotaan laittavan kätensä haavan päälle¹⁰¹ tai painavan haavaa kädellään,¹⁰² jolloin kosketuksen funktion voidaan tulkita olevan fysiologinen: kun haavaan kohdistetaan painetta, vähenee verenvuoto. Verensulkijan kosketusta haavaan kuvaillaan kuitenkin painamisen lisäksi myös haavakohdan sivelemiseksi¹⁰³ tai koskettamiseksi¹⁰⁴ tai sormen vetämiseksi haavanpohjia pitkin.¹⁰⁵ Näissä vastauksissa kosketusta ei kuvailla tavalla, jolla haavan painamista vuodon tyrehtyttämiseksi mekaanisesti kuvailtaisiin. Vastauksissa, joissa käytetään tällaisia kuvailutapoja, on kosketuksen merkitys erilainen kuin painettaessa haavaa fysiologisen vaikutuksen aikaansaamiseksi. Verensulkijan kosketukselle siis annetaan parantava merkitys, mikä näkyy siinä, että hänen ei kaikissa kuvauksissa tarvitse painaa haavaa vaikuttaakseen verenvuotoon, vaan kevyt kosketus riittää.

---

⁹⁹ Esim. SKS KRA Laiho, Helmi 423–785:508. 1964.

¹⁰⁰ Esim. SKS KRA Polvi, Pentti 1–428:7. 1965.

¹⁰¹ Esim. SKS KRA Visuri, Kaisu KT 376:61. 1966.

¹⁰² SKS KRA Hanhisalo, Aino KT 226:143. 1963.

¹⁰³ SKS KRA Laiho, Helmi 423–785:508. 1964.

¹⁰⁴ SKS KRA Kytökorpi, Paavo KT 330:137. 1963.

¹⁰⁵ SKS KRA Laiho, Helmi 1–202:47. 1963.

Muutamassa vastauksessa verensulkijan kerrotaan hyödyntävän verenseisautuksessa esimerkiksi hämähäkinseittiä¹⁰⁶ tai erilaisista aineista valmistamaansa voidetta¹⁰⁷ asettamalla niitä haavan päälle. Tällaisissa tapauksissa en tulkitse verensulkijan kosketuksen saavan parantavaa merkitystä, vaan parantavaksi mielletyt aineet ja verensulkijan tietämys niiden parantavuudesta koetaan verenvuodon pysäyttäväksi tekijäksi.

Niissä kuvauksissa, joissa verensulkijan kerrotaan koskettavan parannettavaa muualle kuin haavaan, ovat kosketuksen laadun kuvailut keskenään erilaisia: verensulkijan kerrotaan nykäisevän parannettavan sormea,¹⁰⁸ sipaisevan häntä kädellä¹⁰⁹ tai tarttuvan siihen raajaan, jossa haava on.¹¹⁰ Näiden kuvausten perusteella ei ole tulkittavissa yhtenäistä kuvaa siitä, millainen verensulkijan kosketuksen on oltava muualle kuin haavaan kosketettaessa. Merkityksellistä kuitenkin on se, että kosketus mainitaan ja sitä kuvaillaan.

Lähes kaikki vastaukset, joissa riittiin kerrotaan sisältyvän kosketus, kuvaavat läsnä ollessa tapahtuvaa verenseisautusta. Eräs vastaaja kuitenkin kertoo etäältä suoritettavasta riitistä, jossa verensulkijan ei verenvuodon tyrehtyttääkseen ole tehtävä muuta kuin kosketettava muuria.¹¹¹ Verensulkija saattaa koskettaa myös omaa kehoaan samasta kohdasta, jossa parannettavalla on haava,¹¹² jolloin verensulkijan oma keho symboloi parannettavan kehoa, eikä verensulkijan tarvitse olla paikalla parannettavan luona.

Aineistossa on pari kuvausta, joissa verensulkija on läsnä potilaan luona ja käyttää riitissä sekä kosketusta että sanoja.¹¹³ Tutkimuksessa on esitetty toisistaan poikkeavia tulkintoja loitsusanojen ja muiden riitissä tehtävien toimenpiteiden, kuten kosketuksen, suhteesta. Henni Ilomäen mukaan parantajan riitissä tekemät toimet toimivat loitsusanojen vahvistajana. Hänen tulkintansa mukaan parantava vaikutus piilee sanoissa, joiden vaikutus voidaan siirtää parannettavan kehoon esimerkiksi kosketuksen avulla. Hän käyttää esimerkkinä kuvausta verenseisautusriitistä, jossa sanoja vahvistetaan toistamalla fyysisillä teoilla sanojen sisältö: loitsussa puhutaan reiän tukkimisesta, ja

---

¹⁰⁶ Esim. SKS KRA Linna, Aune 1–179:72. 1962.

¹⁰⁷ SKS KRA Yrjönen, Teodor 126–231:169. 1963.

¹⁰⁸ SKS KRA Polvi, Pentti 1–428:7. 1965.

¹⁰⁹ SKS KRA Viinikainen, Tyyne 1–131:79. 1963.

¹¹⁰ Esim. SKS KRA Kontiola, Erkki KT 380:82. 1963.

¹¹¹ SKS KRA Salonen, Tarmo KT 373:8. 1966.

¹¹² SKS KRA Suvanto, Otto 490–784:574. 1963.

¹¹³ Esim. SKS KRA Kontiola, Erkki KT 380:82. 1963.

loitsun lausumisen yhteydessä tukitaan mikä tahansa reikä. Ilomäki tulkitsee teon loitsusanojen vahvistamiseksi. (Ilomäki 2012, 130; ks. myös luku 7.1.) Analyysini kuitenkin osoittaa, että joidenkin kertojien käsitys verensulkijan kosketuksesta on toisenlainen. Kosketusta ei nähdä sanoja tehostavana toimenpiteenä, vaan voiman käsitetään olevan itse kosketuksessa. Näin ollen verensulkijan kehollisuuteen liitetään parantavan voiman merkitys: kertojien mielikuvan mukaan jo pelkkä kosketuksissa oleminen haavaan saa verenvuodon tyrehtymään. Mahdollisuutta siihen, että verensulkija lausuu sanat mielessään, käsitelin luvussa 7.1. Ilomäen tulkinnasta poiketen Ulla Pielan mukaan parantavan voiman käsitetään usein olevan kosketuksessa. Loitsusanoissa parantaja sanallistaa kosketuksen voiman. (Piela 2010, 47; Piela 2005; ks. myös Bell 2009 [1992], 112.) Analyysini tukee Pielan tulkintaa, verensulkijan riitissä käyttämä kosketus käsitetään siis usein samalla tavalla kuin kansanparantajan kosketus Pielan tulkinnan mukaan.

Kosketuksen kuvataan toisinaan olevan ainoa riittitoimi, jonka verensulkija tekee. Seuraava katkelma on vastauksesta, jossa kertoja kuvaa tilannetta, jossa suoneniskijän poistuttua potilaan luota haava ei lakkaakaan vuotamasta. Suoneniskijä kutsutaan takaisin potilaan luo:

Tultuaan potilaan luo hän vain kädellään sipaisemalla iskemäänsä käsivartta sai verentulon seisattumaan. Se ei ollut sen pitempi toimitus, eikä mitään sanoja siinä käytetty. Sanottiin, että pitää olla kovaluontoinen mies, joka pystyy parantamaan tällaisessa tapauksessa.
(SKS KRA Viinikainen, Tyyne 1–131:79. 1963.)

On mahdollista, että kertoja tulkitsee verensulkijan projisoivan luontoaan kosketuksen kautta pysäyttäessään verenvuodon. Luvussa 6.4 esittelemäni luontoa koskeva analyysi osoittaa, että verenvuodon pysäyttävän voiman käsitetään usein olevan verensulkijan tahdonvoima tai luonto. Avoimen ruumiinkuvan mallia soveltaen verensulkijan voidaan tulkita siirtävän parantavaa voimaa kosketuksensa kautta parannettavan kehoon.

Verensulkijan kerrotaan siis käyttävän kosketustaan eri tavoin verenseisautusriitissä. Kehollisuuden merkitysten tarkastelemisen kannalta olennaisin huomio kosketuksesta on se, että verensulkijan kerrotaan joskus koskettavan haavaa vain kevyesti tai koskettavan jotakin muuta kuin haavaa. Analyysi tällaisista vastauksista muodostaa kuvan, jonka mukaan verensulkijan kosketukseen liitetään parantavuuden merkitys. Kirjoituskutsussa ei ole eksplisiittistä kysymystä kosketuksesta, mutta koskettaminen verenseisautuksen keinona mainitaan: ”On verenseisottajia, jotka

tyrehdyttivät veren katseellaan tai *koskettamalla haavaan*” (Kansantieto 14/1962, kurssiivi tekijän). On mahdollista, että vastaajat kertovat verensulkijan kosketuksesta vain siksi, että se mainitaan kirjoituskutsussa. Tästä mahdollisuudesta huolimatta tulkitsem kosketuksen kertovan verensulkijan kehollisuuteen liitetystä merkityksestä, sillä lähes kaikissa vastauksissa, joissa kosketuksesta kerrotaan, sen laatua ja yksityiskohtia kuvaillaan sen sijaan, että kosketus vain mainittaisiin.

7.4 Sylki ja hampaat

Kosketuksen lisäksi aineistossa kerrotaan myös muista verenseisautuksessa käytetyistä kehollisista teoista. Näistä yleisin on sylkeminen. Muita aineistossa mainittuja kehollisia toimenpiteitä ovat muun muassa asennon vaihtaminen (esimerkiksi polvistuminen¹¹⁴), yksityisen tilan luominen (esimerkiksi poistuminen huoneesta¹¹⁵ tai kääntyminen pois päin muista paikallaolijoista¹¹⁶), luonnon nostattamiseen tai tahdonvoiman korostamiseen tähtäävät teot (esimerkiksi pöydän lyöminen¹¹⁷), sekä yksittäisiä mainintoja muista kehollisista teoista. Muutamassa kuvauksessa kertoja tulkitsee kehollisten tekojen tarkoituksiksi potilaan pelästyttämisen ja verenvuodon päättymisen syyksi säikähtämisen.¹¹⁸ Ajatus parannettavan säikäyttämisestä verenseisautussanoihin sisältyvien kristillisten, usein helvetin portille seisahtumista kuvaavien, vertausten avulla esiintyy kirjallisuudessa (Levón 1904, 30; Sarmela 2007 [1994], 316). Tuulikki Kurjen mukaan verenseisautussanoilla säikäytetään veri niin, että se pysähtyy paikoilleen (Kurki 1996, 31). Säikähdysten tai pelon ja veren välillä on selkeä yhteys, joka näkyy muun muassa ilmauksissa vertahyytävä ja veret seisauttava. Esimerkiksi pöydän lyöminen¹¹⁹ ja tasajalkaa hyppiminen,¹²⁰ jotka voitaisiin tulkita parannettavan pelästyttämiseen tähtääviksi teoiksi, esiintyvät aineistossani kuitenkin sellaisissa kuvauksissa, joissa verensulkija seisauttaa veren olematta läsnä parannettavan luona. Tämän vuoksi tulkitsem teot luonnon nostattamiseen tai vaihtoehtoisesti päättäväisen mielentilan saavuttamiseen tähtääviksi. Muutamassa kuvauksessa mainitaan haavoittuneen lyöminen pyhänä

---

¹¹⁴ SKS KRA Seppälä, Helmi KT 373:231. 1966.

¹¹⁵ Esim. SKS KRA Kilpiö, Tommi KT 367:35. 1966.

¹¹⁶ Esim. SKS KRA Nurmi, Anselm 1–133:56. 1963.

¹¹⁷ SKS KRA Rautiainen, Albert 13655–13863:13661. 1964.

¹¹⁸ Esim. SKS KRA Kilpiö, Tommi KT 367:35. 1966.

¹¹⁹ SKS KRA Rautiainen, Albert 13655–13863:13661. 1964.

¹²⁰ SKS KRA Linna, Eino 1–453:114. 1963.

tervatulla kengällä.¹²¹ Viimeksi mainittu edustaa maagisia toimia, joilla toistetaan loitsusanojen sisältöä; se viittaa verenseisautussanoihin, joissa verta käsketään seisomaan kuin pyhänä kenkensä tervannutta helvetin portilla (ks. Ilomäki 2014, 162; Piispanen 2009, 181; Levón 1904, 98–99). Valitsin analyysini kohteeksi sylkemisen, sillä se toistuu aineistossa useammin kuin muut edellä mainitut toimet. Samassa yhteydessä käsittelen verensulkijan hampaiden roolia, joka tuli esiin jo luvussa 6.4.

Seuraavassa aineistoesimerkissä on nähtävissä erilaisia kehollisia tekoja verenseisautuksen yhteydessä. Kertoja kuvaa etäältä suoritettavaa verenseisautusriittä, jossa verensulkijan oli karjaistava verenseisautussanat ja lisäksi tehtävä kehollisia toimenpiteitä:

Jos sai semmosen haavan että veri meinas juosta kuiviin, niin tietysti kännyttiin silloin sellaisen henkilön puoleen, jolla oli kyky seisauttaa veren tulo. Tämä henkilö oli siitä erikois laatuinen että hänellä tuli olla täydet terveet hampaat. – – *Hampaissa oli hänen voiman kiihdyttäjää*. Asia näet on siten, että pysäytys piti tapahtua *veri voiman* kautta, ja jos tälle veri voiman nousulle ei saa kyllin korkeaa nousu määrää niin kiihdyttämisen apuna piti *purra hammasta, puristaa nyrkkiä, ja hypätä tasa käpälää*, että sai luonnon nouseen niin äkäseksi, että silmissäkin näytti että kaikki värähtää luonnossa, niin hyvä tuli, veri pysähtyi ettei tarvinnu lähtiä paikan päälle.

(SKS KRA Linna, Eino 1–453:114. 1963., kursiivi tekijän)

Kertojan mukaan verensulkija kykenee vahvistamaan verenseisautuksessa tarvittavaa voimaa, luontoaan, puremalla hampaitaan yhteen, puristamalla nyrkkiä ja hyppimällä. Katkelmasta on nähtävissä sekä luonnon ja veren että luonnon ja hampaiden yhteys, jota käsittelin luvussa 6.4. Hampaiden yhteen pureminen ja hyppiminen kuuluvat laajasti jaettuun käsitykseen luonnon nostattamisen tavoista. Muita luonnon nostattamisen keinoja ovat käsien iskeminen yhteen, yskiminen, sylkeminen ja suuttuminen. (Stark 2016, 373; Stark 2006, 263.) Jane Tuovinen yhdistää verensulkijan hampaiden yhteen puremisen sanojen lukemisen yhteydessä ”verta hyytävään vaikutelmaan” (Tuovinen 1984, 134). Analyysini perusteella en pidä puremisen tarkoituksena vaikutelman luomista vaan luonnon nostattamista. Tulkintaani puoltaa se, että vastauksissa hampaiden menettäminen yhdistetään verenvuodon pysäyttävän voiman menettämiseen, kuten käy ilmi seuraavista katkelmista:

---

¹²¹ Esim. SKS KRA Mäklin, Ritva 1–440:120. 1965.

Mutta kun Isoisä oli jo vanha ja raihnainen ja hampaat pois suusta, niin ei enää voinut tällaiseen keskittyä, niin verta ei hän voinut enää sulkea, vaikka oli yrittänyt, voima oli loitsuista kadonnut
(SKS KRA Säteri, Eelis KT 346:346. 1964.)

Viimeisillä ajoilla ei [verensulkijan] sulkemat haavat enään lakanneet vuotamasta ja sanottiin, että se johtui siitä, että [verensulkija] tuli hampaattomaksi tai voiman hammas puuttui suusta.
(SKS KRA Vanhanen, Lempi 850–1490:1284. 1963.)

Molemmissa näistä vastauksista puhutaan voimasta, joka yhdistetään verensulkijan hampaisiin. Hampaat yhdistyvät luontoon kulttuurisilta merkityksiltään, ja tulkitsenkin voimalla tarkoitettavan luontoa hampaiden ja luonnon välisen merkitysyhteyden vuoksi. Kuten mainitsin verensulkijan ominaisuuksia käsitellessäni, mainitaan hampaat aineistossani useimmiten tunnettua verensulkijaa kuvattaessa, mutta myös ehtona sille, millainen ihminen voi olla verensulkija (ks. myös Ilomäki 2012; Hernesniemi 1995 [1992], 76). Hampaiden ja luonnon yhteys liittää luonnon kiinteästi kehoon antaen luonnolle lähes kehollisen ominaisuuden roolin. Lähes kaikissa niissä vastauksissa, jossa puhutaan tunnetun verensulkijan hampaista, on kyseessä vanhuuden aiheuttaman hampaattomuuden pohdinta. Verensulkijan esimerkiksi kerrotaan epäilevän omia taitojaan siksi, että hän on hampaaton.¹²² Tietäjällä onkin käsitetty olevan kova luonto niin kauan kuin hänellä on hampaat suussaan (Stark 2016, 373). Vaikka hampaiden merkitys näyttäytyykin ensisijaisesti voimakasluontoisuuden ehtona, esiintyy aineistossa mainintoja myös hampaiden käytöstä taikakaluna verenseisautuksessa. Eräässä vastauksessa vanhuuttaan hampaaton verensulkija ottaa puuttuvat hampaansa pussissa mukanaan parannettavan luo ja laittaa ne riitin ajaksi suuhunsa. Riitissä hän verenseisautussanojen lausumisen lisäksi sylkee potilaan nenään, josta vuotaa verta.¹²³

Sylkeminen loitsusanoja lukiessa on yleistä. Sylkemisen on tulkittu vahvistavan sanojen toimivuutta (Siikala 2002, 77). Sylkeä on käytetty myös haavanhoidossa (Kohonen 2016, 51). Loitsutaitoinen henkilö voi sanoja lukiessaan sylkeä maahan, mutta aineistossani sylkeminen suoraan haavaan on paljon yleisempää kuin muualle kuin haavaan sylkeminen. Haavaan voidaan sylkeä niin sanojen käytön yhteydessä kuin sanoja lausumattakin, kuten on nähtävissä seuraavista katkelmista:

---

¹²² Esim. SKS KRA Lattu, Hilma 1–573:27. 1963.

¹²³ SKS KRA Lattu, Hilma 1–573:401. 1965.

Sanat piti lukea kolme kertaa ja väliin syljettiin haavan päälle.
(SKS KRA Tuomaala, Väinö 8550–8783:8777. 1966.)

Isä tempasi sen viikatteen käteensä ja puri hampaillaan terästä päin viikatetta kolmeen kertaan ja samoin sylkäisi sitten kolmeen kertaan siihen verta vuotavaan haavaan.

(SKS KRA Huovinen, Jussi KT 328:17. 1963.)

Sylkeminen joko loitsusanojen lopuksi tai muualle kuin haavaan mainitaan myös, mutta vai parissa kuvauksessa.¹²⁴ Verenseisautuksessa luontoa on projisoitu syljen välityksellä, jolloin ihmisen toimijuus jatkuu syljen kautta (Stark 2006, 154, 301). Tämä selittyy sillä, että verensulkijan sylki edustaa hänen kehoaan (ks. Hämäläinen 2005 [1920], 75). Albert Hämäläinen huomauttaa, että usein on haastavaa päätellä, onko sylkemisen merkitys maagisissa toimissa ensisijainen vai ainoastaan loitsusanoja voimistava. Hän päätyy tulkintaan, jonka mukaan parannustaioissa tai muissa sellaisissa taioissa, joissa syljen kautta projisoidaan ihmisen voimaa, on syljen vaikutus ensisijainen sanoihin verrattuna. Monimutkaisempien loitsujen yhteydessä hän sen sijaan päättelee sylkemisellä olevan sanoja vahvistava funktio. (mt. 80–81.)

Kun otetaan huomioon, että verensulkija saattoi lausua loitsusanat mielessään, ei kuvausten perusteella ole mahdollista tehdä päätelmiä siitä merkityksestä, joka sylkemisellä on verensulkijalle itselleen. Sen sijaan kertojien mielikuvaa syljen merkityksestä on mahdollista tutkia. Koska sylkeminen suunnataan suoraan haavaan, tulkitsen syljellä olevan verenseisautuksessa muukin rooli kuin sanojen vahvistaminen. Avoimen ruumiinkuvan mallia hyödyntäen voidaan tulkita, että voima, jonka käsitetään olevan verensulkijan kehossa, siirtyy hänen kehoaan edustavan syljen mukana kehon ulkopuolelle ja vaikuttaa haavassa. Tulkintaani puoltaa se, ettei sylkemistä mainita aineistossani kertaakaan etäältä tapahtuvan verenseisautuksen yhteydessä, vaikka etäältä seisautettaessakin kerrotaan käytettävän sanoja. Jos sylkemisen tehtävä verenseisautuksessa olisi sanojen tehon voimistaminen, voisi olettaa, että etäältäkin tapahtuvien verenseisautusriittien kuvauksissa mainittaisiin sylkeminen. Sylkeminen vaikuttaa kuvauksissa saavan samanlaisen merkityksen kuin verensulkijan kosketus. Koska sylkeä on käytetty haavanhoidossa myös kotiparannuskeinona, on mahdollista, että verensulkijankin sylki käsitetään mekaanisesti verenvuotoa tyrehdyttävänä tekijänä.

---

¹²⁴ Esim. SKS KRA Tanner, Selma KT 334:16. 1963.

Vaikka asia olisi näin, on mahdollista, että verensulkijan sylkeä pidetään hänen voimakasluontoisuutensa takia tehokkaampana kuin muiden ihmisten sylkeä.

Sylkeminen ei siis tämän aineiston perusteella ole verenseisautusriitissä sanoja vahvistava teko vaan sylki siirtää jotakin parantavaa haavaan, sillä etäältä tapahtuvien verenseisautusriittien kuvauksissa sylkemistä ei mainita. Verensulkijan on mahdollista projisoida luontoaan syljen kautta haavoittuneen kehoon. Sylkeminen näyttäytyy toimijuutena, jolla on konkreettisia vaikutuksia, sillä verenvuoto lakkaa verensulkijan sylkiessä haavaan. Laura Starkin mukaan ihmisen keholliset rajat ja hänen luontonsa rajat eivät aina asetu keskenään samaan paikkaan tilassa. Esimerkkinä tästä hän käyttää voimakkaan verensulkijan luontoa, jonka tämä voi lähettää pitkänkin matkan päähän pysäyttääkseen verenvuodon. (Stark 2006, 257.) Verensulkijan projisoidessa luontoaan syljen kautta saa luonto fyysisen ominaisuuden kaltaisen roolin. Koska verensulkijan sylki toimii kehollisesti hänen luontonsa jatkeena, kertoo sylkeminen verenseisautuksessa avoimesta ruumiinkuvasta. Verensulkijan hampaat saavat täysin erilaisen merkityksen kuin sylki. Hampaista ei käytetä luonnon projisoimiseen, vaan ne ovat merkki luonnon voimakkuudesta tai edellytys sille.

7.5 Läsnäolo

Verensulkijan fyysiseen läsnäoloon kiinnittyviä merkityksiä tarkastelen analysoimalla tapauksia, joissa kerrotaan teurastuksen epäonnistuvan, mikäli verenseisautukseen kykenevä henkilö on paikalla. Yhdessäkään vastauksessa verensulkija ei pysäytä verenvuotoa teurastuksessa olematta paikalla, vaan kaikissa tällaisissa tapauksissa veri pysähtyy teurastuksessa verensulkijan ollessa läsnä. Verensulkija on teuraspaikalla usein sattumalta, mikä ilmaistaan esimerkiksi ”[j]os henkilö joka tällaisen taidon omasi sattui lähelle sitä paikkaa jossa eläimen teurastus oli aloitettu”.¹²⁵ Kaikista yleisintä on, ettei vastaukseen sisälly lainkaan kuvausta tilanteesta, jossa verensulkija olisi läsnä teurastuksessa, vaan kertoja ainoastaan mainitsee, ettei verenseisautustaitoinen henkilö saanut tai voinut olla paikalla talossa, jossa teurastettiin. Tästä kaavasta poikkeaa vain yksi vastaus, jossa vastaaja kertoo olleensa itse paikalla verensulkijan läsnäolon estäessä teurastuksen onnistumisen.¹²⁶

---

¹²⁵ SKS KRA Nurmi, Anselm 1–133:29. 1963.

¹²⁶ SKS KRA Valkonen, Jaakko 794–1041:801. 1964.

Teurastuksen onnistumista uhkaavana tekijänä mainitaan useimmiten verensulkijan läsnäolo, minkä lisäksi muutamassa vastauksessa verensulkijan katseen kerrotaan olevan se tekijä, joka voisi saada teurastuksen epäonnistumaan. Huomionarvoista on, että verensulkijan ei kahta poikkeusta¹²⁷ lukuun ottamatta kerrota käyttäneen katseensa tai läsnäolonsa lisäksi muita keinoja, kuten sanoja, verenvuodon pysäyttämiseksi teurastuksen yhteydessä. Vastauksissa, joissa mainitaan teurastus, nimetään verenvuodon pysäyttäväksi tekijäksi siis yleisimmin pelkkä verensulkijan läsnäolo. Useammassa vastauksessa kuvaillaan verensulkijaa, joka kykenee lopettamaan verenvuodon haavasta katseensa tai sanojensa voimalla tai olematta laisinkaan samassa paikassa parannettavan kanssa, mutta samoissa vastauksissa mainitaan, ettei kyseinen henkilö saanut olla paikalla teurastuksen aikana. Seuraava katkelma on esimerkki tapauksesta, jossa kerrotaan verensulkijan kykenevän pysäyttämään verenvuoto olematta parannettavan kanssa samassa paikassa. Hän tarvitsee verenvuodon tyrehtyttämiseksi vain tiedon loukkaantumisesta: ”Hän oli ihmisten ja elukkain veren seisottaja – – ja kun hän sai tiedon niin veren tulo lakkasi jos hän meni lahtipaikalle niin ei tullut lahattavasta elukasta verta”.¹²⁸ Vaikka tämä verensulkija kykenee lopettamaan verenvuodon olematta läsnä, mainitsee vastaaja, että jos verensulkija sattui teurastuspaikalle, ei eläimen veri vuotanut. Verensulkijan kerrotaan haittaavan pelkällä läsnäolollaan teurastusta, vaikka tämä haavoja parantaessaan käyttäisikin muita keinoja kuin läsnäoloaan. Verensulkijan kehollisella läsnäololla voi siis olla merkitystä, vaikka hänen tapansa parantaa haavoja ei perustuisikaan fyysiseen läsnäoloon.

Kuten mainitsin, kerrotaan muutamassa vastauksessa puolestaan juuri katseen olevan se tekijä, joka saa teurastuksen epäonnistumaan, mikä käy ilmi seuraavasta esimerkistä:

Toiset seisauttivat veren juoksun hokemalla joitakin loitsuja – – Sitten oli toisia jotka seisauttivat veren juoksun vain nähdessään sen huolimatta siitä tahtoivatko he sitä vai ei Sellaisia henkilöitä piti varoa päästämästä näkemään teurastusta koska teurastettavan eläimen veri ei myös juossut jos tällainen paha silmä pääsi näkemään sen
(SKS KRA Ranta, Kaarlo 1549–1744:1571. 1963.)

Kertoja yhdistää verensulkijan katseen pahaan silmään. Tämän kaltaisista vastauksista on tulkittavissa käsitys luonnon projisoimisesta katseen kautta, mitä käsittelin luvussa 7.2.

---

¹²⁷ SKS KRA Lattu, Hilma 1–573:25. 1963.; Valkonen, Jaakko 794–1041:176. 1964.

¹²⁸ SKS KRA Rautiainen, Albert 14926–15241:14976. 1964–1965.

Kertoja huomauttaa ”sellaisia henkilöitä piti *varoa* pääsemästä näkemään teurastusta”. Myös muissa vastauksissa kuvataan negatiivista suhtautumista verensulkijan läsnäoloon teurastuksessa:

muistan kun [nimi] oli semmonen että jos tehtiin sikolahtia ja jos siihen tuli se [nimi] niin sanottiin kohta että me sinä pois siitä sinä toppaat veren tulemasta, älä sinä tu ollenkaan samaan huoneeseen kun minä pistän sian se lakkaa veri tulemasta
(SKS KRA Bohm, Eeva 1–190:101. 1963.)

Verensulkijaa saatettiin siis suoranaisesti käskää poistumaan paikalta, jotta teurastuksen onnistuminen varmistettiin. Käsittelin suhtautumista verensulkijoihin luvussa 6.2 ja tulin siihen päätelmään, että suhtautuminen on yleensä positiivista. Teurastuksesta kerrottaessa kuitenkin käytetään sellaisia suhtautumisesta kertovia verbejä kuin ”varoa” ja pelätä”. Seuraava aineistokatkkelma on vastauksesta, joka on otsikoitu ”’Verenpirättäjää’ pelättiin”.

Mutta jos hän joutui lahti-paikkoihin, n.s. eläinten teurastamis-tilaisuuksiin, niin häntä kovasti pelättiin, koska teuras-eläimistä ei silloin vuotanut veri, vaan liha tärveltyi, sillä sellainen verinen liha on pahaa, eikä sellainen voi säilyä.
(SKS KRA Kärki, Frans 13971–14432:13992. 1964.)

Verensulkijan varominen tai pelkääminen teurastuspäivinä ei kuitenkaan kerro niinkään negatiivisesta suhtautumisesta verensulkijoihin kuin varautumisesta omaisuuden menettämisen uhkaa vastaan. Teurastus oli tärkeä asia toimeentulon kannalta, sillä liha oli arvokasta, eikä teurastukseen haluttu riskitekiä. Jotta liha ei menisi pilalle, ei verenseisautustaitoisen henkilön haluttu olevan edes läsnä. Verensulkijoiden mainitaan myös poistuneen kotoaan silloin, kun heidän omaa karjaansa on teurastettu.¹²⁹ Tämä vahvistaa kuvaa siitä, että teurastuksen epäonnistumiselta haluttiin välttää varokeinoin.

Sama kaava kuin teurastuksessa toistuu myös muiden nesteiden kuin veren yhteydessä. Verensulkijoiden kerrotaan pysäyttävän maidon tuleminen lypsypaikalle sattuessaan (Ilomäki 2012; Tuovinen 1984, 135).¹³⁰ Tämän tutkielman aineistossa maidontulon loppuminen mainitaan vain yhdessä vastauksessa.¹³¹ Eräs vastaaja kertoo

¹²⁹ Esim. SKS KRA Riuttanen, Vieno KT 383:99. 1963.

¹³⁰ Verenseisautuksessa käytettyjen raudan sanojen yhteydestä maitoon ks. Siikala 2012, 387; Siikala 2002, 387–390; Ilomäki 2014, 162–165.

¹³¹ SKS KRA Pentikäinen, Saima-Liisa KT 383:11. 1963.

verensulkijasta, joka kykeni pysäyttämään verenvuodon katseellaan, minkä lisäksi vastaaja kertoo tämän ”voivan vaikuttaa muuhunkin kuin verihaavoihin nimittäin sahtin tekoo”. Tämän takia verensulkijan oli pysyttävä kotonaan ennen joulua, jotta sahti saatiin tehtyä.¹³² Kaava on sama kuin suurimmassa osassa niitä vastauksia, joissa kerrotaan verensulkijasta ja teurastuksesta: haavojen parantamiseen tarvitaan katsekontakti, mutta sahtia, hyödykettä, valmistettaessa halutaan varautua varmistamalla, ettei verensulkija ole edes läsnä.

Tapauksiin, joissa verenseisautustaitoinen henkilö on teurastuspaikalla, liittyy useimmiten verenseisautus tahattomasti, mikä on nähtävissä myös osassa edeltävistä aineistokatkelmista. Teurastuksesta puhutaan kahdeksassatoista vastauksessa, mutta vain kahdessa niistä¹³³ kuvataan verensulkijan häirinneen teurastusta tahallisesti. Nämä ovat samat kaksi vastausta, joissa verensulkija vaikuttaa teurastukseen jollain muulla kuin katseellaan tai läsnäolollaan. Yhdessä vastauksessa kerrotaan verensulkijan pystyvän tahallisesti pysäyttämään oluen tulon tynnyristä,¹³⁴ mutta muutoin tämän tyyppisissä vastauksissa verensulkija häiritsee teurastusta tai oluen valmistamista tahtomattaan. Eräässä vastauksessa verensulkijan fyysinen läsnäolo tulkitaan verenvuodon pysäyttäväksi voimaksi, vaikka hänen kerrotaankin käyttävän sanoja silloin, kun hän pysäyttää verenvuodon haavasta tietoisesti:

Lahtin/teurastuksen teko oli hänelle vaikea, koska hän osasi ne veren seisaus sanat. – – Olen itsekin kovin kiinnostunut näistä ”seisaussanoista”. Nämä sanat ovat olleet kai ammatti salaisuus Olen kysellyt monelta vanhalta ihmiseltä. Vastaus on aina sama. Veren saa seisottamaan kun ossaa verenseisaussana. Niissä sanoissa siis koko ”autuus”.
(SKS KRA Laiho, Helmi 1–202:48. 1963.)

Tässä vastauksessa verensulkija tuntee verenseisautussanat, mutta teurastusta ei tee mahdolliseksi sanojen käyttö aktiivisesti vaan niiden osaamisen tuoma muutos kehollisuuden vaikutuspiirissä. Verenseisautustaito, tässä tapauksessa verenseisautussanojen osaaminen, liittyy ihmisen verensulkijan kategoriaan. Verensulkijan kehollisuuteen puolestaan liitetään merkityksiä, jotka voivat poiketa siitä, millaiseksi ihmiskeho yleensä käsitetään. Verenseisautustaitoisuus voi vaikuttaa siihen,

---

¹³² SKS KRA Leino, Eino 1–213:128. 1964.

¹³³ SKS KRA Lattu, Hilma 1–573:25. 1963.; Valkonen, Jaakko 794–1041:176. 1964.

¹³⁴ SKS KRA Maunula, Jalmari KT 331:1. 1963.

millaiseksi henkilön läsnäolo mielletään. Pelkässä verensulkijan läsnäolossa on toimijuuden potentiaalia.

Kirjoituskutsussa on kysymykset ”Voiko verensulkija *katsella* lehmien lypsämistä?” ja ”Saattoiko hän *olla läsnä* teurastuksessa?” (Kansantieto 14/1962, kursiivi tekijän). Ainoassa vastauksessa, jossa mainitaan verensulkijan läsnäolon vaikutus lypsyy, ei puhuta katseesta. Vastaaja kertoo verensulkijan itse sanoneen, että hänen ”on pitännä kiertee lypsypaekat ja elukantaput, kun maeto ja ver oes muuten seesottunna”,¹³⁵ joten kirjoituskutsussa käytetty sananvalinta ”katsella” ei vaikuta johdatelleen kertojaa. On mahdollista, että kirjoituskutsussa käytetty ilmaus ”olla läsnä” on vaikuttanut joidenkin kertojien tapaan kuvata suhtautumista siihen, miten verensulkija saattoi vaikuttaa teurastuksen onnistumiseen. Tulkintani mukaan vastaukset kuitenkin etenkin toistuvien piirteiden vuoksi välittävät tietoa käsityksistä, joita verensulkijan läsnäoloon liitetään. Verensulkijan läsnäolo näyttäytyy aktiivisena toimintana, joka voi muuttaa fyysisen maailman asiointiloja. Läsnäoloon yhdistetään toimijuuden merkitys ja kehollisen toimijuuden vaikutuspiiri ulottuu verensulkijan kehon ulkopuolelle.

8 Päätelmät

Kansantieto-lehdessä julkaistun Kuvauksia verensulkijoista -kirjoituskutsun vastaukset muodostavat verensulkijoista monipuolisen kuvan, johon jokainen vastaaja tuo oman lisänsä. Vaikka kuvausten perusteella ei muodostukaan täysin yhtenäistä kuvaa siitä, millaisena verensulkija nähdään, on kuvauksissa toistuvien piirteiden kautta muodostettavissa hahmotelma jaetusta verensulkijaa koskevasta mielikuvasta. Tämän kulttuurisesti jaetun mielikuvan piirteet esiintyvät vaihdellen kuvauksissa ja jaettu mielikuva verensulkijasta muotoutuukin toistuvien piirteiden verkostoksi, jonka eri osat alueet korostuvat eri vastauksissa. Kuvausten välillä vaihtelee esimerkiksi käsitys siitä, seisauttaako verensulkija verenvuodon parannettavan luona ollen vai etäältä. Joissain vastauksissa kuvataan tilanteita, joissa verensulkijan ei kerrota tehneen minkäänlaista riittä, mutta tällaisetkin tilanteet kuvataan verenseisautukseksi. Mielikuva muotoutuu siis verkostomaiseksi kokonaisuudeksi, johon kuuluvia piirteitä eri ihmiset yhdistävät verensulkijaan. Toistuvuuden vuoksi pidän perusteltuna kutsua mielikuvaa verensulkijasta kulttuurisesti jaetuksi tiedoksi.

---

¹³⁵ SKS KRA Pentikäinen, Saima-Liisa KT 383:11. 1963.

Vaikka mielikuvaan kuuluvat piirteet varioivatkin eri kuvauksissa, on suhtautuminen verensulkijaan kuitenkin suhteellisen yhtenäistä. Suhtautumista kuvataan enimmäkseen positiivisena, etenkin verensulkijaan luottaminen on yleistä. Neutraali suhtautuminenkin on negatiivista yleisempää. Analyysini osoittaa, että mielikuvaan verensulkijan toiminnasta sisältyy usein käsitys siitä, että verensulkijan toimintaa ohjaavat säännöt. Sääntöjen sisältö vaihtelee, mutta useimmiten niihin sisältyy vaateita salassapidosta. Säännöt koskevat usein sitä, kenelle taidon saa opettaa. Verenseisautus ei ole ainoastaan tietäjien hallitsema taito, vaikka osa vastauksista kertookin tietäjistä. Verensulkijaa voidaan kuvata tavallisena ihmisenä, jolla ei verenseisautuskykynsä lisäksi kerrota olevan muita erityistaitoja. Useimmin toistuva verensulkijoiden ominaisuuksia kuvaava piirre on voimakasluontoisuus. Se tuodaan vastauksissa esiin joko eksplisiittisesti tai kuvailemalla ominaisuuksia, jotka yhdistyvät voimakasluontoisuuteen kulttuurisilta merkityksenannoiltaan.

Kirjoituskutsuun sisältyvät kysymykset muokkaavat osaltaan mielikuvaa verensulkijoista, sillä kirjoituskutsu ohjailee kertojia kertomaan niistä asioista, joita siinä mainitaan. Tästä huolimatta vastauksissa on nähtävissä selkeitä painotuksia sen suhteen, mitkä kirjoituskutsuun sisällytetyistä piirteistä kuuluvat kiinteästi mielikuvaan verensulkijasta. Esimerkiksi kysymykseen koskien sitä, millaiselle ihmiselle verenseisautustaidon sai opettaa, vastataan usein. Sen sijaan kysymykseen siitä, näyttikö verensulkijassa olevan ”sähköä”, ei vastattu kertaakaan. Tämä kertoo siitä, mitkä kirjoituskutsun kysymyksistä kertoja kokee koskevan verensulkijaa eli mitkä piirteet hän liittyy mielikuvaan verensulkijasta.

Ruumiinkuvaa koskevia määritelmiä ei ole nähtävissä suoraan esimerkiksi yksittäisistä loitsuteksteistä, vaan kyse on käsityksistä, joita on hahmotettava loitsujen ja muiden maagisten toimien taustalla vaikuttavasta maagisesta ajattelusta. Olen analysoinut kuvauksia verensulkijoista kiinnittäen huomiota verensulkijan kehollisuudelle annettuihin merkityksiin. Käyttämäni aineiston kertojat eivät itse ole verensulkijoita, joten heille verenseisautustapahtuma voi näyttäytyä erilaisena kuin verensulkijalle itselleen. Loitsusanojen käyttö yhdistetään laajasti verenseisautukseen, mutta myös kuvauksia ilman sanoja tapahtuvista verenseisautuksista esiintyy aineistossa runsaasti. Jos kertoja tulkitsee verensulkijan pysäyttävän verenvuodon ilman loitsusanoja, ei kuvauksesta voi päätellä, onko verensulkija lausunut sanat hiljaa mielessään, ellei hän nimenomaisesti ole ilmaissut tätä muille ihmisille. Yksi yleisistä verenseisautuksessa käytetyistä toimista on koskettaminen. Verensulkijan kosketukselle annetaan parantava

merkitys: hänen ei kaikissa kuvauksissa tarvitse painaa haavaa vaikuttaakseen verenvuotoon, vaan kevyt kosketus riittää. Kenen tahansa kevyt kosketus ei vaikuta verenvuotoon, vaan tekijänä on oltava nimenomaan verensulkija. Verensulkijan kehollisuuteen siis liitetään parantavuuden merkitys, joka näkyy muun muassa siinä, millaiseksi kosketusta verenseisautusriitissä kuvataan. Verenseisautus läsnäolon, katseen tai kosketuksen vaikutuksesta on tulkittavissa luonnon projisoimisena. Luonnon projisointi näkyy erityisen selkeästi luvussa 7.4 tekemässäni analyysissä sylkemisestä. Osoitan analyysin kautta, että sylkeminen ei tämän aineiston perusteella toimi verenseisautussanoja vahvistavana tekona vaan syljen kautta siirretään jotakin parantavaa parannettavan kehoon. Aineistossa usein mainittuja hampaita ei puolestaan käytetä projisoimiseen. Verenseisautuksessa käytettävät luonnon projisoimisen tavat näyttäytyvät toimijuuden muotoina, koska verensulkija vaikuttaa konkreettisesti parannettavan kehoon. Tämä käsitys kertoo ruumiinkuvan avoimuudesta, sillä maagisen ajattelutavan mukaisesti verensulkijan sylki nähdään hänen luontonsa jatkeena. Projisoitava luonto saa kehollisen merkityksen; se näyttäytyy useassa tapauksessa voimasubstanssina, jonka ilmentyminen edellyttää usein kehollisia tekoja tai ominaisuuksia.

Osoitin luvussa 7.5, kuinka verensulkijan kehollinen läsnäolo saa merkityksiä teurastuksen yhteydessä, vaikka hänen tapansa parantaa haavoja perustuisikin johonkin muuhun kuin (pelkkään) fyysiseen läsnäoloon. Verensulkijan fyysisessä läsnäolossa voidaan näin ollen tulkita olevan ympäristöönsä vaikuttamisen potentiaalia. Verensulkijan keho nähdään avoimena: se voi pelkällä läsnäolollaan vaikuttaa fyysisesti ympäristöönsä. Verensulkijan kehollisuuteen liitetyt merkitykset eivät päde ainoastaan verenseisautustilanteessa, vaan verensulkijan kehollisuus saa voimakkaan, muiden ihmisten kehoista poikkeavan merkityksen myös riitin ulkopuolisessa tilanteessa. Tämä näkyy siinä, että verensulkijaa ei haluttu teuraspaikalle, jottei hänen läsnäolonsa saisi teurastusta epäonnistumaan. Tällaisten kuvausten valossa ihmisen kehollisuus on perustavanlaatuisesti erilainen kuin muiden, mikäli hän taitaa verenseisautuksen. Kuvaukset siis kertovat, millaisena verensulkijan erityinen kehollisuus nähdään. Käsitys verensulkijan kehollisuudesta kertoo kuitenkin myös siitä, millaisen toiminnan ylipäättään on käsitetty olevan mahdollista ihmisille. Verensulkijan kehollisia erityispiirteitä ei usein kyseenalaisteta, vaan ne esitetään inhimillisen toiminnan sfääriin kuuluvina, vaikka kuvausten kohteena ovatkin erityisiä taitoja omaavat henkilöt.

9 Lopuksi

Näen verensulkijoita koskevien mielikuvien tarkastelussa potentiaalia maailmankuvaa koskevien rakenteiden tutkimiseen, minkä vuoksi ruumiinkuvan tutkiminen verensulkijoita koskevien kuvausten kautta on perusteltua. Anna-Leena Siikalan mukaan mytologiaan sisältyy kulttuurisen tiedon rakenteita, jotka kantavat mukanaan yhteisön maailmankuvaa ja arvoja (Siikala 1992, 273). Mytologian lisäksi myös muu perinne sisältää tietoa sekä nykyhetken että menneisyyden maailmankuvista. Tieto ei useinkaan ole nähtävissä ensisilmäyksellä, vaan sitä ymmärtääkseen on tehtävä tulkintoja. Menneisyyden ruumiinkuvia ymmärtääkseen on asetettava aineisto kontekstiin, joka selittää, millainen logiikka mahdollistaa aineistossa kuvatut asiat. Jäljittämällä menneisyyteen sijoittuvia kulttuurisesti jaettuja mielikuvia on mahdollista hahmottaa jatkumoa, jonka myötä nykyään vallalla olevat mielikuvat muodostuvat. Tämä on merkityksellistä siksi, että tällaisten mielikuvien sisältämät jaetut merkityssisällöt ovat useimmiten tiedostamattomia ja kyseenalaistamattomia. Mielikuviin sisältyviä merkityksiä arvioimalla voi saavuttaa tietoa menneisyyden maailmankuvallisista käsityksistä, jotka ovat vaikuttaneet mielikuvien muotoutumiseen.

Koska verensulkijaa kuvataan usein voimakasluontoiseksi tai verensulkijuuden ehdoksi nimetään voimakasluontoisuus, on perusteltua tulkita, että verensulkijan käyttäessä läsnäoloa, katsetta, kosketusta tai muuta verenvuodon pysäyttäväksi tekijäksi koettua tekoa, hänen käsitetään projisoivan voimakasta luontoaan parannettavaan. Projisoitava luonto voidaan tulkita niin dynamistiseen maailmankuvaan kuuluvana voimasubstanssina kuin moniosaisen sielukäsityksen mukaiseen hatijasieluun yhdistyvänä entiteettinäkin. Oli luonnon tulkinta kumpi tahansa, saa luonto verenseisautuksen yhteydessä kehollista ominaisuutta muistuttavan merkityksen, sillä projisoidessaan luontoaan verensulkija vaikuttaa konkreettisesti parannettavan kehoon. Erityisesti käsitys verensulkijan läsnäolon vaikutuksesta teurastuksen epäonnistumiseen osoittaa, että verenvuodon pysäyttävä voima sijoitetaan verensulkijan kehoon.

Olen hahmotellut ruumiinkuvaa koskevia kulttuurisia ajattelun malleja selvittämällä, millaisia merkityksiä verensulkijan kehollisuuteen liitetään. Verensulkijan kehoon voidaan liittää sellaisia merkityksiä, jotka eivät päde muiden kuin verenseisautustaitoisten henkilöiden kehollisuuteen. Verenvuodon pysäyttävä kosketus tai läsnäolo eivät ole piirteitä, joilla voidaan kuvata ketä tahansa ihmistä, vaan ne liitetään ainoastaan verensulkijaan. Tästä huolimatta verensulkijan kehollisuuteen liitetyt

merkitykset kertovat laajemminkin ihmisruumista koskevista skeemoista. Jotta esimerkiksi katse tai läsnäolo voidaan tulkita verenvuodon tyrehtyttäväksi tekijäksi, on jaetun käsityksen kehosta oltava avoin. On siis kysyttävä, millaisia skeemoja maailmankuvaan on sisällyttävä, jotta kuvausten kohteena olevat asiat ovat mahdollisia. Avoimeen ruumiinkuvaan kytkeytyvät käsitykset, esimerkiksi käsitys luonnon projisoimisesta, osoittavat, ettei maagisen ajattelun mukainen maailmankuva noudata kartesiolaista logiikkaa fyysisen ja psyykkisen jyrkästä dualistisuudesta. Esimerkiksi katseen ja läsnäolon roolit kehollisuudessa ovat verenseisautuksen kontekstissa toiminnallisia. Ne ovat toimijuuden muotoja, ja kuvaukset niistä kertovat ihmisen toimijuutta ja vaikutuspiiriä koskevista käsityksistä. Ruumiinkuva on perustavanlaatuinen pohja sille, miten ihminen kokee suhteensa ympäröivään maailmaan.

Avoimen ruumiinkuvan malli, jonka mukaan ihmisruumis nähtiin esimodernissa maailmankuvassa helpommin läpäistävänä kuin nykyaikana, soveltuu hyvin verensulkijan kehollisuuden ulottuvuuksien tarkasteluun. Malli on toimiva silloinkin, kun aineistona käytetään varhaismoderneja tai moderneja aineistoja, sillä verenseisautusperinne ja sitä kuvaavat tekstit kantavat mukanaan hitaasti muuttuvaa kulttuurista tietoa. Muun muassa ilman kosketusta tapahtuvaa verenseisautusta on perusteltua käsitellä avoimen ruumiinkuvan mallin kautta, sillä ihmisen toimijuus ulottuu tällaisissa tapauksissa kehon fyysisten rajojen ulkopuolelle. Avoimeen ruumiinkuvaan nojaava teoriaohjaava sisällönanalyysi osoittautui toimivaksi tavaksi kehollisuuden merkitysten analysoinnille. Erityisen hyvin koen sen soveltuneen katseen, kosketuksen ja läsnäolon merkitysten tarkasteluun. Loitsusanojen roolin analysoimiseen se ei taipunut yhtä luontevasti, vaan sanoja käsittelevässä analyysissä hyödynsin aineistolähtöisyyttä enemmän kuin muissa luvun 7 alaluvuissa.

Jaettua mielikuvaa verensulkijasta hahmottelin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Aineistolähtöisyys osoittautui hyväksi valinnaksi, sillä aineisto on rikas ja monipuolinen, joten sen lähestyminen aineistolähtöisesti tarjosi uusia näkökulmia analyysin edetessä. Kysymys mielikuvasta on kuitenkin niin laaja, ettei tämän tutkielman puitteissa ollut mahdollista käsitellä sen kaikkia osa-alueita. Keskityin analyysissa sellaisiin mielikuvan osa-alueisiin, jotka yhdessä muodostivat mahdollisimman kattavan selonteon jaetusta verensulkijaa koskevasta mielikuvasta. Useat mielikuvaan kuuluvat tekijät jäivät tässä yhteydessä käsittelemättä, minkä vuoksi ehdotan seuraavaksi jatkotutkimusaiheita.

Olisi mielenkiintoista selvittää syvällisemmin sitä, miksi mielikuva verensulkijoista on sellainen, millaiseksi se analyysin kautta tekemieni tulkintojen kautta piirtyy. Sivusin aineistoa esitellessäni sitä, että verensulkijoilta kuultuihin asioihin perustuvat ja kiteytyneisiin tarinoihin perustuvat kuvaukset vaikuttavat eroavan toisistaan sen suhteen, millaiseksi mielikuva verensulkijasta niissä muodostuu. Kiteytynyt tarina verensulkijasta on esimerkiksi tarina, jossa verenvuoto pysäytetään lyömällä haavoittunutta pyhänä rasvatulla kengällä. Tarinan funktio on kristillisen moraalin ylläpitäminen, sillä siihen sisältyvissä verenseisautussanoissa verta käsketään seisomaan kuin pyhänä kenkensä rasvannutta ihmistä helvetin portilla (ks. Ilomäki 2014, 162; Piispanen 2009, 181; Levón 1904, 98–99). Varoitusfunktioistaan huolimatta se vaikuttaa mielikuviin koskien myös muita asioita kuin itse pyhätyötä. Vertailemalla kiteytyneisiin tarinoihin perustuvia kuvauksia niihin kuvauksiin, joissa kertoja mainitsee kuulleen tietonsa verensulkijalta tai olleensa itse paikalla riitissä, olisi mahdollista saada viitteitä siitä, mitkä verensulkijaan yhdistetyt piirteet ovat olleet ajankohtaisia kertojan elämässä.

Kaikkein hedelmällisimpänä pidän aineistoyhdistelmää, johon sisältyisi sekä kuvauksia verensulkijoista että verensulkijoiden itsensä kertomaa materiaalia. Vertailemalla tällaisia aineistoja toisiinsa olisi mahdollista tarkastella lähemmin limittäisyyksiä, joita verenvuodon pysäyttävien tekojen tulkinnassa analyysini perusteella esiintyy. Kaiken kaikkiaan olisi kiinnostavaa tutkia jaetun mielikuvan ja verensulkijoiden omakohtaisten kokemusten suhdetta. Verensulkijoiden omakohtaisia kokemuksia aineistona käyttäen olisi mahdollista myös selvittää, millaisia vaikutuksia jaetulla mielikuvalla on verensulkijoiden elämään tai yhteisöjen sosiaalisiin suhteisiin.

Mainitsin verensulkijan ominaisuuksista kirjoittaessani, että Olavi Räsänen on havainnut verensulkijaa kuvattavan eri tavoin riippuen ajallisesta etäisyydestä (Räsänen 1983, 158; ks. luku 6.4). Käyttämällä pitkän aikavälin kattavaa aineistoa olisi mahdollista tutkia muutoksia mielikuvassa. Laajemmassa verensulkijoita koskevassa tutkimuksessa voisi olla hyödyllistä käyttää aineistona myös niitä arkistoaineistoja, jotka mainitsin luvussa 4.1. Käyttämällä eri vuosikymmeninä tuotettuja tekstejä olisi mahdollista tarkastella esimerkiksi sitä, millaisia muutoksia verenvuodon pysäyttävän voiman kuvailussa tapahtuu.¹³⁶ Esimerkiksi luontoon liitettyjen merkitysten käsitteleminen laajemmin olisi mahdollista, mikäli aineiston aikajänne olisi laajempi kuin

---

¹³⁶ Pitkälle aikavälille yltävän aineiston eduista ks. Siikala 1992, 275–276; Piela 2010, 4; Piela 2003, 309, 322.

tässä tutkielmassa käyttämäni aineiston. Lähimenneisyyden verensulkijoista olisi löydettävissä aineistoa esimerkiksi internetin keskustelupalstoilta.

Verenseisautuksen vaikutukset verensulkijaan on aihe, jota olisi erityisen mielenkiintoista käsitellä. Verensulkijoiden kerrotaan kokeneen niin fyysisiä kuin psyykkisiäkin vaikutuksia riitin aikana tai sen jälkeen. Verensulkijan kehossa riitin aikana tapahtuvia muutoksia sekä verensulkijan itsensä raportoimia vaikutuksia on mainittu kirjallisuudessa (Stark 2006, 302–303; Tuovinen 1984, 139; 141). Kansantieto-lehden kirjoituskutsuun sisältyy kysymyksiä verenseisautuksen vaikutuksista verensulkijaan. Aineistossani verensulkijan kokemista tuntemuksista on vain vähän tietoa, sillä kuvaukset ovat muiden kuin verensulkijoiden itsensä kirjoittamia. Tästä huolimatta myös tässä tutkielmassa käyttämäni aineistoa olisi mahdollista hyödyntää verenseisautuksen vaikutuksia koskevassa tutkimuksessa, sillä joissain vastauksissa esitetään arvioita niistä vaikutuksista, joita verenvuodon pysäyttämällä on verensulkijaan. Olisi mielenkiintoista käyttää sekä tässä tutkielmassa hyödyntämäni aineistoa että verensulkijoiden omakohtaisiin kokemuksiin perustuvaa materiaalia ja vertailla keskenään kirjoituskutsun vastausten perusteella muodostuvaa käsitystä verenseisautuksen vaikutuksista verensulkijaan ja verensulkijoiden itsensä raportoimia kokemuksia.

Lyhenteet

KT = *Kansantieto* -lehden kyselysarja

SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

SKS KRA = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perinteen ja nykykulttuurin kokoelmat

Lähteet

Tutkimusaineistot

Simonsuuri, Lauri (toim.): 1962: *Kansantieto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston kysely- ja tiedotuslehti*. 14/1962. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Simonsuuri, Lauri (toim.): 1963: *Kansantieto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston kysely- ja tiedotuslehti*. 15/1963. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perinteen ja nykykulttuurin kokoelmat:

SKS KRA Aromäki, Juho KT 324:2. 1963.

SKS KRA Aromäki, Juho KT 324:3. 1963.

SKS KRA Aromäki, Juho KT 324:6. 1963.

SKS KRA Arra, Lauri 1–233:3. 1963.

SKS KRA Bohm, Eeva 1–190:101. 1963.

SKS KRA Eloranta, K.A. KT 325:181. 1963.

SKS KRA Eloranta, K.A. KT 325:185. 1963.

SKS KRA Hanhisalo, Aino KT 226:142. 1963.

SKS KRA Hanhisalo, Aino KT 226:143. 1963.

SKS KRA Heimonen, Semmi 311–441:329. 1964–1965.

SKS KRA Heimonen, Semmi 442–548:463. 1965–1966.

SKS KRA Hirvonen, Aune 372–570:373. 1963.

SKS KRA Hirvonen, Olga KT 327:529. 1963.

SKS KRA Hirvonen, Olga KT 327: 530. 1963.

SKS KRA Hokkanen, Olga 1–224:146. 1963.

SKS KRA Huovinen, Jussi KT 328:17. 1963.

SKS KRA Hännikäinen, Kerttu KT 328:1. 1963.

SKS KRA Järvelä, Lyydia KT 339:11. 1964.

SKS KRA Järvinen, Matti KT 328:43. 1963.

SKS KRA Kananen, Anni 1–106:67. 1963.

SKS KRA Karjalainen, Elin 276–452:284. 1963.

SKS KRA Kilpi, Topias KT 329:173. 1963.

SKS KRA Kilpi, Topias KT 329:178. 1963.

SKS KRA Kilpi, Topias KT 329:177. 1963.

SKS KRA Kilpiö, Tommi KT 329:3. 1963.

SKS KRA Kilpiö, Tommi KT 367:35. 1966.

SKS KRA Kinnunen, Eino 78–182:81. 1966.

SKS KRA Kolu, Vilho 138–555:206. 1961–1962.

SKS KRA Kontiola, Erkki KT 380:82. 1963.

SKS KRA Koskinen, Eeva-Maria KT 367:17. 1966.

SKS KRA Kuoppala, Akseli KT 315:2. 1962.

SKS KRA Kuusola, Arvid KT 330:69. 1963.

SKS KRA Kytökorpi, Paavo KT 340:296. 1964.

SKS KRA Kytökorpi, Paavo KT 330:136. 1963.

SKS KRA Kytökorpi, Paavo KT 330:137. 1963.

SKS KRA Kytökorpi, Paavo KT 330:139. 1963.

SKS KRA Kärki, Frans 12972–13273:13000. 1963.

SKS KRA Kärki, Frans 13971–14432:13992. 1964.

SKS KRA Lagerstedt, Sisko KT 354:135. 1963.

SKS KRA Laiho, Helmi 1–202:47. 1963.

SKS KRA Laiho, Helmi 1–202:48. 1963.

SKS KRA Lattu, Hilma 1–573:25. 1963.

SKS KRA Lattu, Hilma 1–573:27. 1963.

SKS KRA Lattu, Hilma 1–573:401. 1965.

SKS KRA Laiho, Helmi 423–785:508. 1964.

SKS KRA Lehmusjoki, Vilho KT 368:4. 1966.

SKS KRA Leino, Eino 1–213:128. 1964.

SKS KRA Linna, Aune 1–179:72. 1962.

SKS KRA Linna, Eino 1–453:58. 1963.

SKS KRA Linna, Eino 1–453:114. 1963.

SKS KRA Linna, Eino 1–453:117. 1963.

SKS KRA Lonka, Anni KT 341:35. 1964.

SKS KRA Lämsä, Mikko 228–468:228. 1962–1963.

SKS KRA Marjamaa, Ester 1–403:37. 1963.

SKS KRA Maunula, Jalmari KT 331:1. 1963.

SKS KRA Miettinen, Leena KT 369:10. 1966.

SKS KRA Muuronen, Viktor 566–741:585. 1963.

SKS KRA Muuronen, Viktor 566–741:589. 1963.

SKS KRA Mäkelä, Helmi 1053–1485:1103. 1962–1963.

SKS KRA Mäkelä, Helmi 1053–1485:1322. 1962–1963.

SKS KRA Mäkinen, Kyllikki 1–198:48. 1959.

SKS KRA Mäklin, Ritva 1–440:120. 1965.

SKS KRA Nevalainen, Eino KT 342:112. 1964.

SKS KRA Nurmi, Anselm 1–133:29. 1963.

SKS KRA Nurmi, Anselm 1–133:56. 1963.

SKS KRA Oulasmaa, Siiri 7453–7916:7465. 1962.

SKS KRA Pentikäinen, Saima-Liisa KT 383:11. 1963.

SKS KRA Polvi, Pentti 1–428:7. 1965.

SKS KRA Raatikainen, Elli 94–225:94. 1963.

SKS KRA Railonsala, Artturi 8067–8288:8105. 1962.

SKS KRA Railonsala, Artturi 8067–8288:8196. 1962.

SKS KRA Railonsala, Artturi 8289–8482:8413. 1962.

SKS KRA Ranta, Kaarlo 1549–1744:1571. 1963.

SKS KRA Rautiainen, Albert 13655–13863:13657. 1964.

SKS KRA Rautiainen, Albert 13655–13863:13661. 1964.

SKS KRA Rautiainen, Albert 14926–15241:14976. 1964–1965.

SKS KRA Rautiainen, Albert 14926–15241:14977. 1964–1965.

SKS KRA Rautiainen, Albert 14926–15241:14978. 1964–1965.

SKS KRA Rautiainen, Albert 14926–15241:14987. 1964–1965.

SKS KRA Rintala, Elna 541–1124:1122. 1963.

SKS KRA Riuttanen, Vieno KT 383:99. 1963.

SKS KRA Rämö, Tenho 1–263:3. 1962.

SKS KRA Rämö, Tenho 1–263:199. 1963.

SKS KRA Sahila, Sulo KT 345:137. 1964.

SKS KRA Salonen, Tarmo KT 373:8. 1966.

SKS KRA Seppälä, Helmi KT 373:231. 1966.
 SKS KRA Seppälä, Vilho 333–494:451. 1965.
 SKS KRA Suvanto, Otto 490–784:574. 1963.
 SKS KRA Suvanto, Otto 490–784:777. 1963.
 SKS KRA Säteri, Eelis KT 346:344. 1964.
 SKS KRA Säteri, Eelis KT 346:346. 1964.
 SKS KRA Tanner, Selma KT 334:16. 1963.
 SKS KRA Tiainen, Kyllikki 205–420:264. 1963.
 SKS KRA Tiainen, Kyllikki 205–420:266. 1963.
 SKS KRA Tiainen, Kyllikki 205–420:269. 1963.
 SKS KRA Tiainen, Kyllikki 205–420:281. 1963.
 SKS KRA Timonen, Senni KT 374:614. 1966.
 SKS KRA Toiviainen, Eino 1799–1993:1949. 1964.
 SKS KRA Tuomaala, Väinö 8550–8783:8777. 1966.
 SKS KRA Valkonen, Jaakko 794–1041:176. 1964.
 SKS KRA Valkonen, Jaakko 794–1041:798. 1964.
 SKS KRA Valkonen, Jaakko 794–1041:799. 1964.
 SKS KRA Valkonen, Jaakko 794–1041:800. 1964.
 SKS KRA Valkonen, Jaakko 794–1041:801. 1964.
 SKS KRA Vanhanen, Lempi 850–1490:1284. 1963.
 SKS KRA Viinikainen, Tyyne 1–131:79. 1963.
 SKS KRA Visuri, Kaisu KT 376:61. 1966.
 SKS KRA Yrjönen, Teodor 126–231:168. 1963.
 SKS KRA Yrjönen, Teodor 126–231:169. 1963.

Kirjallisuus

Agapkina, Tatiana & Toporkov, Andrei 2013: Charm Indexes: Problems and Perspectives. Teoksessa Kapaló, James, Pócs, Éva & Ryan, William (toim.): *The power of words: Studies on charms and charming in Europe*. Budapest: Central European University Press. 71–100.

Apo, Satu 1995: *Naisen väki: Tutkimuksia suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta*. Helsinki: Hanki ja jää.

Apo, Satu 2001: *Viinan voima: Näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja -kulttuuriin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Apo, Satu & Kinnunen, Eeva-Liisa (toim.) 2001: *Perinteentutkimuksen terminologia*. 3. korjattu painos. Helsingin yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitos, folkloristiikka.

Bell, Catherine 1990: The Ritual Body and The Dynamics of Ritual Power. *Journal of Ritual Studies*, 4(2). 299–313.

Bell, Catherine 2009 [1992]: *Ritual theory, ritual practice*. New York: Oxford University Press.

Butler, Judith 1993: *Bodies that matter: On the discursive limits of "sex"*. 1st edition. New York: Routledge.

Dundes, Alan (toim.) 1981: *The Evil Eye: A Folklore Casebook*. New York: Garland.

Enges, Pasi 2012: *"Minä melkein uskon": Yliluonnollinen ja sen kohtaaminen tenonsaamelaisessa uskomusperinteessä*. Turku: Turun yliopisto.

Eskola, Jari 2018 [2001]: Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat: Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (5., uudistettu ja täydennetty painos). Jyväskylä: PS-kustannus.

Falk, Pasi 1994: *The Consuming Body*. London: Sage publications.

Foucault, Michel 2005 [1975]: *Tarkkailla ja rangaista*. Helsinki: Otava.

Haavio, Martti 2019 [1967]: *Suomalainen mytologia*. 2. tarkistettu laitos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hako, Matti 1982 [1957]: *Kansanomainen lääkintätietous*. Toinen painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Harva, Uno 1948: *Suomalaisten muinaisusko*. Porvoo: WSOY.

Hernesniemi, Antti 1995 [1992]: *Jäsenet paikalleen, paha veri pois. Kansanlääkintä terveydenhoidon kentässä.* Helsinki: Yliopistopaino.

Hämäläinen, Albert 2005 [1920]: *Ihmisruumiin substanssi suomalais-ugrialaisten kansojen taikuudessa: Taikapsykologinen tutkimus.* Uudistettu painos. Helsinki: Psykiatrian yhteistyö.

Ilomäki, Henni 2012: Verenseisauttajat. *Hiidenkivi* 19(3) 2012. [online] <<http://www.hiidenkivi-lehti.fi/Digipaper/OldNews.aspx?id=3565>> [14.3.2020]

Ilomäki, Henni 2014: *Loitsun mahti.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kielitoimiston sanakirja 2020: veri. [online] Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/veri#serik-se> [30.5.2020]

Kohonen, Siria 2016: *Kanna kipusi, visko vihasi – Maaginen ajattelu esimodernissa suomalaisessa haavaparannuksessa.* Pro gradu -tutkielma, Uskontotieteen laitos, Teologinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.

Kohonen, Siria 2018: Suomalainen magiaperinne kognitiotieteellisestä näkökulmasta. *Elore* vol. 25 – 1/2018. [online] <https://journal.fi/elore/article/view/72819/34600> [8.7.2020] 130-143.

Koski, Kaarina 2011: *Kuoleman voimat. Kirkonväki suomalaisessa uskomusperinteessä.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Koski, Kaarina & Enges, Pasi 2010: ”Mi en ossaas sanoa mitem mie näin” Erikoisten aistihavaintojen tulkinta uskomusperinteen pohjalta. *Elore* vol. 17 – 1/2010. [online] <https://journal.fi/elore/article/view/78848/39750> [24.2.2020] 17–40.

Krohn, Kaarle 2008 [1915]: *Suomalaisten runojen uskonto.* Näköispainos. Helsinki: Salakirjat.

Kurki, Tuulikki 1996: Kansanparantamisen mallintamisesta. Teoksessa Kortelainen, Kaisa & Vakimo, Sinikka (toim.): *Tradition edessä: Kirjoituksia perinteestä ja kulttuurista.* Helsinki: Suomen kansantietouden tutkijain seura. 23–37.

Kuula, Arja 2011: *Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys.* 2. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

- Laaksonen, Pekka** 1983: Kansanlääkinnän tutkimuksen vaihteita. Teoksessa Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.): *Kansa parantaa*. Kalevalaseuran vuosikirja 63. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 11–24.
- Laitinen, Lea & Rojola, Lea** 1998: Keskusteluja performatiivisuudesta. Teoksessa Laitinen, Lea & Rojola, Lea (toim.). *Sanan voima. Keskusteluja performatiivisuudesta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 7–33.
- Lennon, Kathleen** 2004: Imaginary bodies and worlds. *Inquiry* 47(2) 2004. DOI: 10.1080/00201740410005132. 107–122.
- Levón, Kaarlo** 1904: *Tutkimuksia loitsurunouden alalla: Verensulkusanat ja Raudan sanat*. Tampere: kustantajaa ei ilmoitettu.
- Mansikka, V. J.** 1909: *Über russische Zauberformeln mit Berücksichtigung der Blut- und Verrenkungssegen*. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia.
- Merleau-Ponty, Maurice** 2002 [1945]: *Phenomenology of Perception*. London: Routledge.
- Mikkola, Kati** 2010: Tulevaisuutta vastaan. Uutuuksien vastustus, kansantiedon keruu ja kansakunnan rakentaminen. (Lectio Praecursoria). *Elore* vol. 17 – 1/2010. [online] <https://journal.fi/elore/article/view/78856/39758> [27.3.2020] 121–127.
- Mäkelä, Marjukka & Haapoja, Heidi** 2016: Puoskaroinnista lääketieteeseen ja takaisin. *Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim* vol. 132 (23). [online] <https://www.duodecimlehti.fi/lehti/2016/23/duo13445> [13.4.2020] 2169–2175.
- Paulaharju, Samuli** 2010 [1924]: *Syntymä, lapsuus ja kuolema: Vienan Karjalan tapoja ja uskomuksia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Piela, Ulla** 2003: Kansanomaiset terveyskäsitteet ja yhteisöllisyys. Teoksessa Knuuttila, Seppo, Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.): *Tutkijat kentällä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 304–327.
- Piela, Ulla** 2005: Parantajan rituaalinen kosketus. Teoksessa Huttunen, Sirpa & Nuolijärvi, Pirkko (toim.): *Tahdon sanoa. Kirjoituksia kielen ja perinteen voimasta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 11–31.

Piela, Ulla 2006: Luonto ja muuttuvat maailmat kansanlääkinnässä. Teoksessa Helsti, Hilikka, Stark, Laura & Tuomaala, Saara (toim.): *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860-1960*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 277–331.

Piela, Ulla 2010: *Kansanparannuksen kerrotut merkitykset Pohjois-Karjalassa 1800- ja 1900-luvuilla*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities, and Theology., no 8. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-0208-5>

Piispanen, Sirkku 2009: *Kansanomainen moraali: Tutkimus savolaisista ja pohjalaisista uskomustarinoista*. Mikkeli: Sirkku Piispanen.

Räsänen, Olavi 1983: Muuttuva verenseisautusperinne. Teoksessa Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.): *Kansa parantaa*. Kalevalaseuran vuosikirja 63. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 153–162.

Saarinen, Jukka 2018: *Runolaulun poetiikka: Säe, syntaksi ja parallelismi Arhippa Perttusen runoissa*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Sarmela, Matti 2007 [1994]: *Suomen perinneatlas. Suomen kansankulttuurin kartasto 2. Atlas of Finnish Ethnic Culture 2. Folklore*. Kolmas painos.
<https://www.sarmela.net/suomen-perinneatlas/> [11.7.2019]

Sault, Nicole 1994: Introduction. The Human Mirror. Teoksessa Sault, Nicole (toim.): *Many Mirrors: Body Image and Social Relations*. New Brunswick: Rutgers University Press. 1–28.

Siikala, Anna-Leena 1992: *Suomalainen šamanismi. Mielikuvien historiaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Siikala, Anna- Leena 2002: *Mythic images and shamanism: A perspective on Kalevala poetry*. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia.

Siikala, Anna-Leena 2012: *Itämerensuomalaisten mytologia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Stark, Eija 2011: Kulttuurinen tieto ja köyhyyden kulttuuri. (Lectio Praecursoria). *Elore* vol. 18 – 2/2011. [online] <https://journal.fi/elore/article/view/78960/39862> [9.7.2020] 108–113.

Stark, Laura 2006: *The Magical Self. Body, society and the supernatural in early modern rural Finland*. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia.

Stark, Laura 2015: Magic and Witchcraft in Their Everyday Context. Childhood Memories from the Nineteenth-century Finnish Countryside. *ARV: Nordic Yearbook of Folklore*, 70, 125–146.

Stark, Laura 2016: Emotional causality in dynamistic Finnish-Karelian folk belief. *Scandinavian Journal of History*, 41(3). DOI: 10.1080/03468755.2016.1179828. 369–387.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2020. *Kansantieto-lehden kyselyt*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura [online] <https://www.finlit.fi/fi/arkisto/perinteen-ja-nykykulttuurin-arkistoaineistot/tekstiaineistot/kansantieto-lehden-kyselyt#.XvERr9lOQ0M> [21.2.2020]

Tarkka, Lotte 2005: *Rajarahvaan laulu: Tutkimus Vuokkiniemen kalevalamittaisesta runokulttuurista 1821-1921*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Tarkka, Lotte 2020: Myyttirunouden mieli. Metafora, perinne ja utopia vernakulaarissa mielikuvituksessa. Teoksessa Viholainen, Aila, Kouri, Jaana & Mahlamäki, Tiina (toim.): *Kuvittelu ja uskonto. Taustoja, tulkintaa ja sovelluksia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 111–145.

Tieteen termipankki 2020: Folkloristiikka: dynamismi. [online] <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Folkloristiikka:dynamismi> [16.3.2020]

Tieteen termipankki 2020: Folkloristiikka: magia. [online] <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Folkloristiikka:magia> [1.6.2020]

Tieteen termipankki 2020: Folkloristiikka: memoraatti. [online] <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Folkloristiikka:memoraatti> [17.3.2020]

Tieteen termipankki 2020: Folkloristiikka: tietäjä. [online]

<http://tieteentermipankki.fi/wiki/Folkloristiikka:tiet%C3%A4j%C3%A4> [30.4.2020]

Tieteen termipankki 2019: Kielitiede: skeema. [online]

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:skeema> [3.8.2019]

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018 [2002]: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Tuovinen, Jane 1984: *Tietäjistä kuppareihin. Kansanparannuksesta ja parantajista Suomessa*. Porvoo: WSOY.

Turner, Bryan S. 1994: Preface. Teoksessa Falk, Pasi: *The Consuming Body*. London: Sage publications.

Viljanen, Esko 1963: Verenseisottajia ja selvänäkijöitä. Teoksessa Oja, Aulis (toim.): *Lounais-Hämeen Kotiseutu- ja Museoyhdistys. Vuosikirja XXXII – 1963*. Forssa: Lounais-Hämeen Kotiseutu- ja Museoyhdistys. 183–188.

Vuorela, Toivo 1960: *Paha silmä suomalaisen perinteen valossa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

LIITE

Kansantieto 14/1962, kirjoituskutsu

Kuvauksia verensulkijoista

Omakohhtaiset kuvaukset ovat erittäin arvokkaita

Kiinnitämme tällä kertaa vastaajiemme huomion verensulkijoihin, erityisiä kykyjä omaaviin kansanmiehiin ja -naisiin, jotka pystyivät tyrehtyttämään valtoimena juoksevan veren. Tällaisia henkilöitä on varmaan vieläkin muistissanne ja tiedossanne. Samuli Paulaharju kertoo teoksessaan ”Kiveliöitten kansaa” verensulkuun pystyvistä: ”Sellaisia ukkoja oli kyllä joka kiveliössä, kohta joka kylässä joku tuima äijä, jota ei verivirta säikähdyttänyt. Sillä silloin, kun kristityn verta piti seisottaa, piti luonnon liikahtaa.”

Monella varmasti on omakohtaisiakin kokemuksia tai muistoja verensulkijoista. Tällaiset tiedot ovat tutkimuksen kannalta erittäin arvokkaita ja siksi pyydämme merkitsemään me mahdollisimman tarkasti muistiin – yksityiskohtia, verensulkijan henkilötietoja, yhteiskunnallista asemaa myöten. Myös toisilta kuullut kertomukset on syytä kirjoittaa talteen ja lähettää arkistoomme.

Verensulkijoita ja heidän toimintaansa kuvattaessa kiinnitettäköön erityistä huomiota seuraaviin seikkoihin: Keneltä verensulkija oli taitonsa oppinut? Onko paikkakunnalla ollut erikoinen verensulkijasuku? Millaiselle ihmiselle sai opettaa veren tyrehtyttämisen taidon? Puhuiko verensulkija kyvyistään? Millä tavoin hän ilmaisi taitonsa ensimmäisen kerran? Miten naapurit ja kyläläiset suhtautuivat verensulkijaan? Kykenikö hän parantamaan muita sairauksia? Verensulkijan palkitseminen.

On verenseisottajia, jotka tyrehtyttivät veren katseellaan tai koskettamalla haavaan. Eräät saivat verentulon lakkaamaan asiasta tiedon saatuaan, vaikka itse olivat peninkulman päässä. Eräät käyttivät sanoja. Millä tavoin toimi teidän tuntemanne verensulkija? Miten hän keskittyi? Muuttuiko hänen muotonsa? Liikahtiko hänen luontonsa? Näyttikö hänessä olevan ”sähköä”? Oliko hän vihastunut? Miten veren sulkeminen vaikutti sairaaseen? Muuttuivatko haavan laidat valkeiksi? Tapahtuiko vuodon pysähtyminen äkkiä? Tunsiko verensulkija itsensä väsyneeksi verenvuodon lakattua? Voiko verensulkija katsella lehmien lypsämistä? Saattoiko hän olla läsnä teurastuksessa? Jos verensulkija käytti sanoja, olisi tärkeätä saada nekin talteen.